

ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA

2013/1

AZ ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA ALAPÍTVÁNY FOLYÓIRATA

ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA

2013/1

AZ ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA ALAPÍTVÁNY – APA – FOLYÓIRATA

Alapítás éve: 1998

Megjelenik a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
az Eötvös Loránd Tudományegyetem
és a Debreceni Egyetem együttműködésének keretében.

A szerkesztőbizottság elnöke

Prof. dr. Hunyady György
E-mail: hunyady.gyorgy@ppk.elte.hu

Szerkesztőbizottság

Demetrovics Zsolt	Faragó Klára
Jekkelné Kósa Éva	Juhász Márta
Kalmár Magda	Katona Nóra
Király Ildikó	Kiss Enikő Csilla
Molnárné Kovács Judit	N. Kollár Katalin
Münnich Ákos	Szabó Éva
Urbán Róbert	

Főszerkesztő

Szabó Mónika
E-mail: szabo.monika@ppk.elte.hu

A szerkesztőség címe

ELTE PPK Pszichológiai Intézet
1064 Budapest, Izabella u. 46.

Nyomdai előkészítés

ELTE Eötvös Kiadó
E-mail: info@eotvoskiado.hu

Kiadja

ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar
ISSN 1419-872 X

TARTALOM

Szerkesztői előszó	5
Köszöntő. Hunyady György szociálpszichológia-professzor 70. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségre	7
MEZEY Barna	
Hunyady Tanár Úr. A pályakezdet lendülete, 1964–1973	10
FRANK Tibor	
A bölcsészettudományi képzés szolgálatában	15
MANHERZ Károly	
A pszichológia intézményesedése egyetemünkön	18
OLÁH Attila	
Kutatások nemzetközi háttéren	20
FARAGÓ Klára	
Tanári attitűd I.	25
N. KOLLÁR Katalin	
Tanári attitűd II.	28
NGUYEN LUU Lan Anh	
A pedagógusképzés rendszerépítése	31
M. NÁDASI Mária	
Hunyady György és a Magyar Tudományos Akadémia	34
CZIGLER István	
Búcsú és marasztalás	36
DEMETROVICS Zsolt	
Szándékok és választások	38
HUNYADY György	
Életútinterjú Hunyady Györggyel	43
FÜLÖP Márta – SZABÓ Éva	
Fotók	71

MEGHÍVÓ

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai Kara és Pszichológiai Intézete meghívja

HUNYADY GYÖRGY
SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA-PROFESSZOR
70. SZÜLETÉSNAJPA

tiszteletére szervezett ünnepségre és fogadásra.

Az ELTE BTK és az ELTE PPK volt dékánját, intézetigazgatót és tanszékvezetőt,
a Pszichológiai Doktori Iskola alapító vezetőjét,
az MTA rendes tagját és a Filozófiai és Történettudományok Osztályának elnökét
köszöntik tanítványai, szakmai és vezetőtársai.

A PSZICHOLÓGIA MINT TÁRSADALOMTUDOMÁNY
című tisztelegő kötet közzétételére és átadására is
ez alkalomból kerül sor.

A rendezvény helye
ELTE AULA MAGNA
(Egyetem tér 1-3., I. emelet)

Időpontja
2012. SZEPTEMBER 13.,
CSÜTÖRTÖK 10-13 ÓRA

E L Ó A D Á S O K

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

2012. szeptember 13-án az ELTE BTK dísztermében a szakma jeles képviselői, barátok, tanítványok, kollégák és „harcostársak” köszöntötték Hunyady professzort a 70. születésnapja alkalmából. Az ünnepségen méltató, komoly vagy éppen nagyon személyes hangvételű beszédek, visszaemlékezések hangzottak el, sőt maga az ünnepelt is reflektált saját pályájának főbb állomásaira, utalt sikereire, kudarcaira. Ezeket most szerkesztett formában kívánjuk megosztani a szélesebb közönséggel, kiegészítve az ünnepelttel készített életút-interjúval.

Fülöp Márta, Szabó Éva
(a kötet szerkesztői)

Szabó Mónika
(főszerkesztő)

KÖSZÖNTŐ

HUNYADY GYÖRGY SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA- PROFESSZOR 70. SZÜLETÉSNAJJA ALKALMÁBÓL RENDEZETT ÜNNEPSÉGRE

MEZEY BARNA

egyetemi tanár, az ELTE rektora

Az egyetemek előképének tekinthető platóni Akadémia végső intenciója szerint a görög városállamok tisztességes kormányzásának helyreállítására alakult. A görög iskolaalapító filozófus vallotta: ennek elérése érdekében a teoretikus tudás hiánytalan megalapozása szükségeltetik – természetszerűleg egy arra minden tekintetben alkalmas és elhivatott tanító iránymutatásával.

Pedagógus és tanítvány viszonya ilyen értelemben változatlan indíttatású a jelenkorban is, még ha az eltelt időben árnyaltabb és sokrétűbb is lett a neveléshez, annak tudományához kapcsolt kép. Az emberi személyiség kibontakoztatásának és tökéletesítésének szándéka, amely a modern pedagógia sarokkövének tekinthető, magában foglalja ugyanis a gondolatosságot az egyén és közössége célkitűzéseinek egyidejű megvalósítása, tehát a tisztességes kormányzás ideájának vonatkozásában is.

Hunyady György professzor úr személyében egy olyan, a történelmi és politikai közgondolkodás, valamint a szociális megismerés

kutatásában kiemelkedő tanárembert, előadót és akadémikust tisztelhetünk, aki rendelkezik a kiváló pedagógusok valamennyi ismertetőjeggyel: képes az oktató tárgy iránti figyelem felkeltésére, a tudás átadására, a hallgatók igényeinek számbavételére, a hallgatósággal való nexus kialakítására. Mindezt alázattal, sosem lankadó lelkesedéssel, és az alaptörvényszerűségeit tekintve állandó, a megismerés révén mégis minduntalan új és új részleteit felfedő világ és a benne élők iránti állandó kíváncsisággal teszi. Az eszményi tanárnak azonban van még egy jellemzője. Nem szakmabelieknek értő és érthető módon prezentálni valamely szakmai kérdést nem könnyű feladat, és csak kevesek kiváltsága megtapasztalni a sikert egy ilyen erőpróba apropóján. Amint azt a Mindentudás Egyetemén 2004 márciusában egy országnyi közönség előtt megtartott, „A nemzetek jelleme és a nemzeti sztereotípiák” címet viselő előadás is jól példázza, professzor úr e „fegyvernemben” is jártas.

A mai nap egyúttal a szociálpszichológia meghonosításában elévülhetetlen érdemeket szerző tudóst is köszöntjük és ünnepeljük, akinek hosszú, eredményekben gazdag pályafutása nem pusztán magyarországi kontextusban értelmezhető. A társadalmi sztereotípiák megértésének igénye tudniillik egy rendkívül széles körű nemzetközi együttműködést hozott létre, melynek során professzor úrnak többek között David Hamiltonnal, William McGuire-ral és John Josttal, a modern sztereotípiakutatás, a nézetrendszerek, valamint a közgondolkodás társadalomkritikájának vezető képviselőivel nyílt alkalma közösen munkálkodni.

A pszichológiának – mint a legfiatalabb tudományágak egyikének – mondhatni fő törekvése az emberi viselkedés megismerése és megértése. Úgy tűnik, a mai (nyugati) ember életében egyre inkább meghatározóvá válik az a reveláció, mely rámutat az önreflexió, mégpedig a tapasztalati szintűt meghaladni képes fogalmi, értelmező önreflexió nélkülözhetetlenségére. Az individualizáció mármár kóros méreteket öltő elburjánzása ugyanis együtt jár a hagyományos társadalmi kollektivitásformák és identitáskeretek felbomlásával. Az ilyen „fejlődésen” keresztülment társadalmakban pedig „a világról sokat tudó, fejlett intellektusú egyének [...] az embert és önmagukat felszínesen [...] ismerik, önmagukat alig képesek értelmezni, megérteni.” Ezzel együtt a társadalom perifériáján mind nagyobb arányban vannak jelen „a túlnyomóan biológiai életprogramjukat, mindennapi tapasztalataikat követő emberek”, ami a személyiségfejlődésben megrekedtek

tömeges méretét tekintve „a társadalmakra nézve is rendkívüli veszélyekkel terhes.”¹

A szociálpszichológia értelmezési kerete az individuum viselkedésének és mások vélt, valós vagy mögöttes jelenlétének kapcsolatán alapszik. Habermas világított rá, hogy az „egyéni és a társadalmi tudatstruktúrák azonos lényegűek”, azaz „a személyközi kommunikáció folyamatában alakul a társadalom, és ugyanebben a folyamatban születik, fejlődik a személyiség is.”² Ha mindezen állításokat magyar viszonylatokra vonatkoztatva vizsgáljuk, egy meglehetősen komor képpel szembesülünk. Ahogy arra professzor úr akadémiai székfoglalójában kiválóan rámutatott, a magyar társadalomban a rendszerváltást követően gyors és erőteljes differenciálódás ment végbe, melynek legnagyobb vesztesei egzisztenciájukban és életkilátásaikban egyaránt megrendültek. Ennek nyomán a társadalmi közérzetben drámai változás állt be, az állam mint polgárait cserbenhagyó entitás rögzült a köztudatban, de az újonnan létrejövő középosztály is erkölcsi alapok híján állt, s így – professzor úr szavaival élve – a mai napig amolyan „bódult fogyasztóként élvezi a globalizált piacgazdaság sztenderd kínálatát.” Nyilvánvaló módon „utóbbi sem boldog, hiszen igényei – és ez pszichológiai evidencia – a reális lehetőségeknél gyorsabban nőnek, hitelre épít és adósságba süllyed, tenni akarása pedig a nemzetközileg nyomott piac korlátaiba és a túlsúlyos állam önös intézkedéseibe ütközik.”

Annak ellenére, hogy a valóság, mely körülvesz minket, kétségkívül sokszor mutatja mogorva arcát, a magyar ember pedig hajla-

¹ NAGY József (1994): Én(tudat) és pedagógia. In: *Magyar Pedagógia*, 94. évf. 1–2. szám 22. http://www.magyarpedagogia.hu/document/NagyJ_MP9412.pdf

² Uo. 20.

mos ezen arckifejezést indokolatlan gyakorisággal magára öltetni, mégis van okunk reménykedni. Feltétlen derűlátásra ad okot ugyanis, hogy olyasvalakit ünnepelhetünk ma, aki életével és munkásságával, „személyközi kommunikációjával” egyedül is képes volt hatást gyakorolni a társadalmi folyamatokra, s arra, hogy azok jobb irányt vegyenek. Olyasvalakit, aki tisztában van Weöres Sándor

sorainak minden hangsúlyával: „Egyetlen parancs van, a többi csak tanács: igyekezz úgy érezni, gondolkozni, cselekedni, hogy mindennek javára legyél. Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.” Hunyady György professzor úrban ott ez a létra, s kívánom neki, még sok-sok éven át hordozhassa, mutatva nekünk annak helyes használatát.

HUNYADY TANÁR ÚR

A PÁLYAKEZDET LENDÜLETE, 1964–1973

FRANK TIBOR

akadémikus, egyetemi tanár, az ELTE Angol–Amerikai Intézet igazgatója

Középiskolai tanulmányaimat 1962 és 1966 között végeztem a budai II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban, a IV. E osztályban. „A Rákóczi” akkoriban Budapest egyik legjobb gimnáziuma volt, ún. „tisztá fiúiskola”, vagy kilencszázán jártunk oda egyidejűleg. Híres, jó tanárok tanítottak, latinra először Szerdahelyi Andor (a *Görög regék* szerzőjéről: „Cox”), magyarra többek között Bodolay Géza (a neves irodalomtörténész), oroszra Póka Endre (kiváló német és francia műfordító) és osztályfőnökünk, Tamásiné dr. Philipp Ilona, aki történelmet tanított. Nagy anyagot adott, óvatosan szó szerinti dogmatizmussal citálva a marxizmus tételeit, viszont az I. évtől módszeresen felkészítve bennünket a történelemérettségire. Ami ennél is érdekesebb volt és hasznosabbnak bizonyult, Tamásiné az Egyetem kihelyezett középiskolai vezetőtanára volt, szárnyai alatt jó néhány gyakorlótanár (köztük Schlett István, a későbbi politológusprofesszor) került az osztályunkba és tanulta rajtunk a történelemtanítás fortélyait. 1964–65-ben így tanított bennünket Hunyady György is.

Engem lenyűgözött. Életszerű történelem-látása, ironikus hangütése, átütő okossága emlékeim szerint mindannyiunknak egyformán tetszett, rám egyenesen óriási benyomást gyakorolt. Ilyen jelenséget sem tanáraim között, sem családom, barátaim körében nem láttam még. Azonnal feltűnt különlegesen magas absztrakciós készsége, a jelenségeket felülről és kívülről látni és láttatni képes nézőpontja, bármely új anyagban a lényegét rögtön megragadni képes látásmódja. Érdekeseen tanított, szellemes és teljesen egyéni kommentárjai, fölüllátása s nyilvánvaló szellemi fölénye messze kiemelte őt még legjobb tanáraink közül is. Tanári munkáját a gyakorlótanítás után sem fejezte be az osztályunkban, folytatódott az a következő, 1965–66-os tanévben is, amikor pszichológiát és logikát tanított nekünk, persze kis órászámban.

1965. január végén, február elején különleges és emlékezetes szociálpszichológiai kísérletet folytatott az akkori III. E osztályban, amely Sárosi Géza osztálytársam egykorú, a máig fennmaradt osztálynaplóban rögzített szavai szerint „nagy érdeklődést keltett az

osztályban” (Napló, 154). Az osztálynapló tanúsága szerint Hunyady tanár úr a vizsgálat évében aktívan részt vett az osztály életében (Napló, 118, 129, 154, 168–169). Kutatási eredményei később megjelentek a *Magyar Pszichológiai Szemle* 1967/3. számában, „A szociometria és látens ideológiai szerkezet viszonya a csoportban” címmel (Hunyady, 1967, 362–377). Ez volt a tanár úr első jelentős szociálpszichológiai tanulmánya, amelyben – saját vizsgálati anyagára és ennek aprólékos feldolgozására építve – kimutatta, hogy az emberi csoportról „különböző szociológiai és szociálpszichológiai szempontból más és más szerkezeti képet kapunk”, és felvetette annak szükségét, „hogy egységben lássuk, egymásra vetítsük a különféle szerkezeteket, mint egyazon komplex csoportszerkezet különböző vonatkozásait” (Hunyady, 1967, 362). A vizsgálat osztályunk 36 tanulója s az ezek közötti összesen 630 viszonyra vonatkozott, Hunyady tanár úr szavaival „ezek pszichológiai tartalmát kerestük: az egymáshoz való viszonyulást és az egymással való egyetértést. [...] A klasszikus, szociometriai vizsgálatot igyekeztünk továbbfejleszteni: hogy ne csak a társak egymáshoz fűződő érzelmeinek minőségéről nyerjünk képet abból, hogy hajlandók-e az egymással való együttműködésre. Arra még nem vállalkozhattunk, hogy a vonzalom vagy elutasítás mértékét is megállapítsuk, viszont azon voltunk, hogy ezt az érzést beágyazzuk a perszonális attitűd egész pszichológiai komplexumába, hogy megismerjük a társak percepcióját testi, pszichológiai és társadalmi mivoltukban és értékelését a személyes és a normákon alapuló elvárások mértékén. Ennek érdekében a vonzalomra és ellenszenvre mintegy magyarázatot kértünk. Racionális megfontolások alapján kellett bizonyos funkcióhoz kötött státusra választani, és a társak magatartására nézve jóslatokba

bocsátkozni. 6 kérdést tettünk fel, mind-egyikre három személy[t] és ennek két-két legfontosabb tulajdonságát kellett megnevezni. A kérdések a következők:

1. Kikkel mennél legszívesebben kirándulni osztálytársaid közül?
2. Ki örülne leginkább, hogyha otthonában meglátogatnád?
3. Ha súlyos gondod van, ki tudná a legjobb tanácsot adni?
4. Ki fogja a legmagasabb pályafutást befutni az osztályban?
5. Ha osztálytitkár-választásra kerülne a sor, aki vezetné, képviselné az osztályt?
6. Ha [az] osztály átszervezésére kerülne a sor, és létszámát csökkenteni kellene, akkor kiket hagynál ki?” (Hunyady, 1967, 363)

Nincs itt természetesen módom az egész vizsgálat ismertetésére, pedig ez az akkor nálunk egészen úttörő, Hofstätter (1957, 1964) és Osgood (1957) akkor friss módszertani eredményeire építő felmérés megérdemelné ezt. Maga a szerző is legelső fontos eredményei között tartotta mindig számon, sokszor utalva erre a dolgozatra későbbi, összefoglaló igényű munkáiban (Hunyady, 1968, Hunyady–Pataki szerk., 1972, 1996, 1998a, újraközölte 1998b; Hunyadyné, 1977). A felmérésre, amely engem és gimnazista osztályombeli helyzetemet igen kedvező színben mutatott meg (Hunyady, 1967, 368; Napló, 169), természetesen szívesen emlékezem és saját életem egyik korai dokumentumaként is számon tartom.

Hunyady tanár úr megismerkedésünk őszén, 1964-ben nősült meg. Jelen voltam az esküvőn, s a sugárzóan fiatal párról készült, közel fél évszázados képeket nem minden meghatottság nélkül őrzöm. Nem sokkal később meghívott magukhoz, és ekkor megismerkedhettem Édesanyjával, H. Balázs Évával, a XVIII. századi Habsburg Monarchia, a jozefinizmus, a szabadkőművesség, a francia–

magyar kapcsolatok nemzetközi hírű kutatójával, a tanítványai között olyannyira népszerű egyetemi tanárral (éppen ekkortól még docenssel). Sokszor voltam vendégük, különösen amikor – immár egyetemista koromtól – Gyuri megkért rá: tanítsam angolul. Ezek az alkalmak felejthetetlenül mulatságosak voltak, azt hiszem, többet neveltünk, mint amennyit tanultunk, s Gyurit nem is volt könnyű angolra megtanítani. Leggyakrabban szombaton voltak az angolórák, emlékeim szerint 3 óra után mentem hozzá, és este 10-11 óra előtt nemigen mentem haza. Mint az Eötvös Egyetem történelem–angol szakos diákja rengeteget profitáltam a családi beszélgetésekből, amelyek leggyakrabban történelemről és történészekről, pszichológiáról és pszichológusokról folytak, eladdig számomra kevéssé ismert világokról – jóllehet az ELTE Rektorátusán dolgozó Édesanyám révén az egyetemet már elég jól ismertem. Sokat tanultam tőle a történelemről, elméletet, módszertant, látásmódot. Első kis cikkeimet, recenzióimat mindig Gyuri, utóbb olykor Édesanyja lektorálta, és ez ezeknek az írásoknak bizony nagyon jót tett, meg is látszott rajtuk. Mindketten kiválóan írtak, Éva néni szülei írók is voltak, Balázs Sándor és Beczássy Judit, akiknek több műve is maradandó alkotás. Élveztem, némi sznob-sággal is, a szeretéágazó rokonság emlegetését: a neves és ma újra divatos festőművész, Szobotka Imre Éva néni nagybátyja volt, a nagyhírű esszéista és irodalmár, Cs. Szabó László pedig az unokatestvére. Az anyai ág erdélyi műveltséget és patriotizmust hozott magával, a Hunyady család viszont felvidéki nemességet, két előnévvel és a még mindig őrzött múlt néhány szép tárgyi emlékével. Egészen ritka, teljesen egyedi, impresszív szellemi közeg volt, parádés humorérzékkel és generációk óta töretlen alkotókedvvel. De az Érmelléki utca intellektuális világa mellett sok

más részletre is jól emlékszem, így Gyuri akkor még használatban volt súlyzójára is, a faragott családi bútorokra, Éva néni öreg írógépére.

Gyuri sorra írta nagy tanulmányait a *Magyar Pszichológiai Szemlének*, oldva annak ekkor még markáns ideológiai elfogultságát és kötelesen prosovjet orientációját, bennük módszeresen továbbszöve a Rákóczi Gimnáziumban 1965-ben lefolytatott vizsgálat gondolati szárait. Ezek közül kiemelkedik „A szociális attitűd és a társadalomszemlélet pszichológiai kutatása” (Hunyady, 1968, 400–403). 1971-re úgy érezte, hogy „a kutatás elérkezett azon szakaszába, hogy megszerezze a másik ember jelentésének szociális-pszichológiai determinánsait.” Ettől fogva érdeklődésének „a másik ember *percepciója*,” az *attitűd* is a homlokterébe került (Hunyady, 1971, 16 és 20). 1967-ben megvédte részben tudománytörténeti természetű bölcsészdoktorátusát is, „Kornis Gyula ideológiai munkássága” címen, a Horthy-korszak vezető ideológusáról és pszichológusáról. Ezek a művek már megmutatták a történelem és a pszichológia, az ideológiák és a személyközi kapcsolatok iránti együttes érdeklődését, amely egész pályáján végigkísérte. 26 éves korára, 1968-ra megszületett első könyve is, az ugyancsak e problémaállítást tovább kibontó *Tanulók történelmi alapfogalmainak vizsgálata*, amelyet – nem kevés ideológiai aggályoskodás, sőt harc után – a Tankönyvkiadó jelentetett meg. Máig emlékszem, hogy a kiadó mennyi akadályt gördített a könyv megjelenése elé, s hogy miért lett szüksége a karcsú kötetnek annyi „ideológiai ellenőr”: *három* lektor (az akkor tekintélyes történész Elekes Lajos, a tankönyvíró-tanár Gyapay Gábor és a szociálpszichológus Pataki Ferenc) jóindulatú támogatására. A könyv három történelmi fogalmat vizsgált: a „társá-

dalmi fejlődés”, a „társadalmi osztály” és a „nemzet” kategóriáját, ekkoriban még pszichológusként igazán úttörő módon, éppen csak hogy túl a '60-as évek első felét domináló, Molnár Erik nevéhez kötődő nemzet- (nacionalizmus-) vitán. A kötet egyik legfontosabb, mára tudománytörténeti szempontból is értékessé vált fejezete a tanulók nemzetfogalmáról írott esszé (Hunyady, 1968, 104–111), amely a maga idején bátran figyelmeztetett: „A dogmatizmus és revizionizmus – azóta is tapasztalt – találkozása a nemzetfelfogásban marxista bírálatot követel. Ez a bírálat viszont nem szabad, hogy abba a súlyos hibába essék, hogy a nemzetet egy illúzió megtestesülésének, a »hamis tudat« folyományának lássa, amely a magyarság történetében kizárólag kártékony, retrográd szerepet játszott” (Hunyady, 1968, 111).

1972-ben megjelent Pataki Ferencsel együtt írt kötete, *A csoportkohézió*, az emberi csoportokban működő összetartó és fenntartó erőkről, benne az 1967-es *Magyar Pszichológiai Szemle*-cikk újraértelmező továbbfejlesztésével (Hunyady, 1972, 211–216). Itt a szociometriai vizsgálati eredmények összekapcsolódnak az attitűdkutatással, a nemzetre vonatkozó ideológiai kérdésfeltevéssel és a csoportösszetartás új kérdéseivel.

A szerző-szerkesztő munkásságában és a tudományterület magyarországi kibontakozásában egyként határhő az 1973-ban, az akkori Gondolat Könyvkiadónál megjelent *Szociálpszichológia* című tanulmánykötet, Hunyady György szerkesztésében (Hunyady, 1973). A kötet a diszciplína akkori legjelentősebb művelőinek, mára zömükben klasszikusainak dolgozatait közli, a szerkesztő nagyigényű tudománytörténeti áttekintésével az élen (*A szociálpszichológiai ismeretek rendszere*, 7–41). Osgood, Festinger, Tajfel, Newcomb, Secord-Backman mellett még kö-

zel húsz nemzetközi szerző tanulmányát közölte a kötet, Osgoodot a szerkesztő maga fordította magyarra. A kötetnek tizenegy évvel később második kiadása is volt, egy lényegében véve teljesen új könyv, fókuszában immár a kognitív szociálpszichológiával. Az 1973-as antológia az alig harmincéves szerző nevét és munkásságát országosan ismerttette.

Hívására – egyetemi állásomat részben feladva – követtem őt a Magyar Rádió Tömegkommunikációs Kutatóközpontjába, ahol ő igazgatóhelyettes volt, én pedig az intézet tudományos titkára lettem, 1974–75-ben. A választás helyes is volt, helytelen is: én szerkeszthettem a Magyar Rádió történetéről szóló első könyvet (Frank szerk., 1975), és Hoppál Mihállyal együtt megszervezhettem a háború utáni első nagy hazai társadalomtudományi konferenciát („tudományközi munkaértekezlet”), *A hiedelmek természete, szerveződése és szerepe a mindennapi tudatban* címmel, 1975-ben, melynek teljes anyagát már előre köröztük a 73 résztvevő között, utóbb pedig ki is adtuk két kötetben, 1980-ban (Frank–Hoppál szerk., 1980). De végül is nem Gyuri mellett dolgoztam, s a légkör se volt jó, az akkori Egyetemhez képest biztosan nem. Visszamentem hát e közjáték után az Egyetemre, teljes állásban tanítani. Gyuri nehezelt rám, de ez a közösen megélt tapasztalat a barátságunknak végül is nem ártott. Sok minden történt az életemben azokban az években, az 1970-es évek első fele nem kényeztetett el, és Gyurira mindig, minden körülmények között számíthattam. Nem felejttem el, hogy tőle tudtam meg Édesanyám tragikus halálát 1970-ben, hogy segített feldolgozni egy akkori nagy csalódásomat, hogy esküvői tanúm volt 1974-ben. Tudom, hogy hány embernek segített és hányféleképpen. Hálás voltam és maradok megtisztelő barátságáért.

BIBLIOGRÁFIA

- FRANK T., szerk. (1975): *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből 1925–1945*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.
- FRANK T., HOPPÁL M. (szerk.) (1980): *Hiedelemrendszer és társadalmi tudat*, I–II. kötet. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1967): A szociometriai és látens ideológiai szerkezet viszonya a csoportban. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XXIV. 3. 362–377.
- HUNYADY Gy. (1968): A szociális attitűd és a társadalomszemlélet pszichológiai kutatása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XXV. 3. 388–405.
- HUNYADY Gy. (1968): *Tanulók történelmi alapfogalmainak vizsgálata*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1971): A személypercepció vizsgálatának kiindulópontjai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XXVIII. 1. 16–30.
- HUNYADY Gy. (1972): Azonosság és vonzalom a csoporttársak között. In: PATAKI F., HUNYADY Gy.: *A csoportkohézió*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 201–267.
- HUNYADY Gy. (szerk.) (1973): *Szociálpszichológia*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (szerk.) (1984): *Szociálpszichológia*. 2. átdolgozott kiadás, Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1996): *Sztereotípiák a változó közgondolkodásban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1998a): *Stereotypes during the Decline and Fall of Communism*. Routledge, London–New York.
- HUNYADY Gy. (1998b): *Történeti bevezetés a szociálpszichológiába: a meghonosítás lépései*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1977): *Kollektivitás az iskolai osztályokban. A közösségi beállítódás strukturális meghatározói*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NAPLÓ (1962–66): *A II. Rákóczi Ferenc Gimnázium I. E osztályának KISZ-Alapszervi naplója*, Budapest, 1962–63/1965–66. Sárosi Géza munkája. Tulajdonomban.

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KÉPZÉS SZOLGÁLATÁBAN

REFORMKOR A BÖLCSÉSZKARON

MANHERZ KÁROLY

professor emeritus, az ELTE BTK volt dékánja

Köszöntőmet kezdhethem úgy is, hogy szinte együtt alakult professzor úrral, Gyurkával pályánk egy része, az egyetem és a Bölcsészettudományi Kar szolgálatában eltelt több évtizedünk. Dékánhelyettesek voltuk 1984-től, Gyurka a tudományszervezés és a kutatás kari felelőse, én a külügyek és a kari gazdasági kérdések, a költségvetés dékánhelyettese. Olyan dékán mellett dolgozhattunk, aki széles teret engedett önálló tevékenységünknek, aki súlyt fektetett megalapozott döntések előkészítésére és személyes képviselőre. Hunyady tanár úr néhány év múlva a Bölcsészettudományi Kar dékánja lett, én a rektori hivatalban oktatási retorhelyettesként, majd a rendszerváltás előtti utolsó kormány felsőoktatásért felelős miniszterhelyetteseként folytattam munkámat.

A '80-as évek vége sok szempontból a magyar felsőoktatás egyik legizgalmasabb időszakának tekinthető. 1988 a diákmegmozdulások éve volt, tüntetések a tanzabadságért, az egyetemi oktatás tantervi kötöttsége ellen, az ideológiai tárgyak megszüntetéséért, az egyetemes képzés bevezetéséért. Professzor úr talán akkor még nem is sejtette, hogy bölcsész-

kari dékánja olyan **reformokat** indított el a felsőoktatásban, amelyek a következő esztendőben szinte végigkísérték kari vezetői, professzori és közéleti tevékenységét.

Minden a **bölcsészreformokkal** kezdődött, izgalmas kari tanácsi viták, egykori kari professzorok rehabilitálás utáni visszatérése a karrá, az akkori HÖK-vezetők és hallgatói képviselők jelképes *felsőoktatást temető* akciói az Erzsébet hídon, előterjesztések és viták a bölcsészképzés *tartalmi-szerkezeti átalakításáért*, szakok-képzési szintek kialakításáért (mintha már akkor is Bologna előszele fújt volna a Pesti Barnabás utcában és a Piarista közben), a kari adminisztráció modernizálásáért (Ques-tura már akkor is?), az *oktatói terhek elosztásának* vizsgálatáért (kötelező óraszám?, intézményben eltöltendő munkaidő...?), a kari infrastrukturális fejlesztésért (a világbanki támogatások előkészítése?), a kari gazdálkodás átszervezéséért (a kar gazdasági/pénzügyi egyensúlyának megteremtése... ma is aktuális kérdés), a kari irányítás korszerűsítéséért (külső források bevonása, tanácsok, testületek átalakítása, Professzori Tanács létesítése)

a tanári alkotás szabadság biztosításáért. Mindezek a kérdések sokszor éjszakába nyúló kari tanácsok témái voltak, a kar teljes közvéleményét megmozgatták. Az itt kialakult reformtörekvések szinte mindegyike megjelent a későbbi 1993-as felsőoktatási törvényben, és az akkori hallgatói támogatással az egész magyar felsőoktatásra hatással voltak. Reformtörekvések voltak ezek, amelyek szinte 25 éven át jellemezték a hazai főiskolai és egyetemi képzést.

Tanár úr óriási energiákkal képviselte a szakmát, a bölcsészképzési területet és a tanárképzést. Tanárképző intézet(ek) (ma központ(ok) alapításának gondolata ekkor fogalmazódott meg. Az 1989–90–91-es években Magyarország pozitív nemzetközi megítélése, a nyugat-európai tapasztalatok szabad alkalmazása, az értelmiség képzésének jelentősége, az akkori főhatóság európai felsőoktatást mintának tekintő támogatása, a világbanki kölcsönök felsőoktatás fejlesztését szolgáló megjelenése, tekintélyünk erősödése a nemzetközi felsőoktatási térségben, mind-mind kedvező feltételeket teremtettek a reformtörekvéseknek.

Hunyady professzor úr dékáni ciklusa alatt olyan változások kezdődtek az ELTE Bölcsészettudományi Karán, s ennek nyomán a hazai felsőoktatásban, amelyek napjainkig meghatároztak és megalapoztak számos átalakítási folyamatot.

Elszántságának és elhivatottságának egyik fontos állomása volt a *bölcsészképzési követelmények kidolgozása*. Hihetetlen energiával és a pszichológusprofesszor taktikai érzékével sikerült összehozni valamennyi képzésben érdekelt szak és intézmény képviselőjét, hogy végre elkészüljön ez a dokumentum. Néhány év után a bolognai képzési rendszer bevezetésével persze újrakezdjük a *képzési és kimeneti követelmények kidol-*

gozását, immáron a Bölcsész Dékáni Kollégium keretében, melynek elnökségem ideje alatt professzor úr aktív segítőtársam volt a szakmai állásfoglalások kialakításában.

Többciklusú dékáni megbízatásom alatt az általa kezdeményezett bölcsészkar struktúráját, az intézetek kialakítását sikerült befejezni. Hunyady tanár úr másfél évtizeden át tanácsaival, felsőoktatásban való globális gondolkodásában, de ugyanakkor a részletek kidolgozását is vállaló tevékenységével, szóval és tettel is támogatta a kari vezetés munkáját. A Kari Doktori Tanács elnökeként, az ELTE tanárképzési koncepciójának – az ún. ELTE-modellnek – kidolgozásával, konferenciák szervezésével járult hozzá a magas szintű tudományos színvonal, az elmélet és gyakorlat kölcsönhatásának biztosításához. Az ELTE belső struktúrájának átalakítása után (ún. integráció) egy önálló kar dékánjaként mindig is szorosan együttműködött a BTK kari vezetésével. A pszichológusprofesszor, akadémikus jó érzékkel, emberismerettel, sokszor kormányzati ellenszélben is meg tudta őrizni szakmai tartását a bölcsészettudományok, a tanárképzés (egységes tanárképzés) rangjának magas színvonala érdekében.

A hazai felsőoktatás struktúrájának alakítása folyamatában számos bizottságban számíthattam javaslatokra, aktív közreműködésére többéves felsőoktatási és tudományos-kutatói szakállamtitkári munkámban.

Azt, hogy szaktudományos kutató és publikáló munkája mellett mennyire volt elkötelezett olyan tervek megvalósítása érdekében, amelyek napjainkban is aktuálisak, jól bizonyítja az a 22 évvel ezelőtt írott dékáni levele az ELTE rektorához, amelyet az általa indított és kiadott „Pro Domo” c. kari belső terjesztésű kiadványban 1991. február 22-én (I. évf. 3. sz.) tett közzé, az akkori kari közvélemény számára.

„... Most viszont az ügyben keresem meg Rektor Urat, hogy javasoljam, egyetemünk nyújtsa be pályázatot... a felsőoktatás modernizálása tárgykörében is. A világbanki intenciókat ismerve számos vidéki egyetem formális intézményközi integrációs tervet terjeszt elő, lokális univerzitások képét mutatják. Mivel egyetemünkön ennél érdemibb, s talán a világbanki szakértők által is méltányolható modernizálási folyamatok indultak meg, ill. előre láthatóak, azt javaslom a BTK vezetése nevében, hogy ezen célok és utak leírásával is pályázzunk.

Gondolok itt mindenekelőtt a következőkre:

- egyetemi formátumú szabályozása a tanulmányi munkának, fokozatos áttérés a kreditrendszerre, megújított számítógépes tanulmányi adminisztráció;
- többszintű képzés és fokozatrendszer kiépítése, szinkronba hozva a kvalifikáció

mértékadó nemzetközi példáival, együttműködésben az akadémiai intézményrendszerrel a doktoranduszképzés terén;

- a tanárképzés tartalmi, metodikai, szervezeti áttrendezése, az iskolarendszer átalakulásával is összhangzó új struktúra megteremtése, amelyben nem különülne el a főiskolai és egyetemi szint, s amely ma kívülálló pedagógusképző intézményeket (pl. gyógypedagógia mint special education) érdemben inkorporálni tudna,
- esetleg különböző művészeti akadémiák karrá egyesítése az esztétika tengelyén, az irodalomhoz közel. Mindenképpen szélesítése, kiterjesztése az egyetemen képviselt szakterületek spektrumának (ld. a BTK-n amerikanisztikától a kulturális antropológián és a megismeréstudományon át a kommunikátorképzésig)...

A PSZICHOLÓGIA INTÉZMÉNYESEDESE EGYETEMÜNKÖN

OLÁH ATTILA

egyetemi tanár, a PPK dékánja

A pszichológiai képzés történeti alakulását egyetemünkön szeretném összekötni Hunyady György pályájának alakulásával, ezért rövid előzményként olyan időkről is szólok, amikor még Hunyady György talán nem is gondolta azt, hogy valaha is pszichológus lesz, azt meg végképp nem gondolhatta, hogy a pszichológusok képzését meghatározó reformokat kezdeményez majd. Prezentációmmal érzékeltetni szeretném, hogy milyen csodálatos feltámadást és kreatív megújulást mutatott fel és milyen nagyszerű pályát futott be egyetemünkön a pszichológusképzés és kutatás, amely sikertörténet létrejöttében (a történet egy pontjától kezdődően) Hunyady professzor elévülhetetlen érdemeket szerzett. Az ismert történelmi körülmények miatt az 1940-es évek végétől majd egy évtizedig a pszichológia egyetemünkön a tanárképzés részeként a pedagógia oldalán vegetál, szakmai-tudományos utánpótlásról gondoskodni nincs joga. A közel tíz évig a pedagógia segédtudományává súlyosított pszichológia őrhelye ebben az időben a Kardos Lajos által vezetett tanszék volt. Pavlov imádatát mímelve Kardos Lajos a pavlovizmusban kapaszkodót talált arra, hogy a pszichológia természettudományos, kísérleti, állatlélektani aspektusainak művelésével

tudományunkat tanszéki státuszban tarthassa a vészterhes történelmi időkben is. Az ötvenes évek második felére jellemző általános ideológiai fellazulási és kijózanodási folyamattal a pszichológia jelentőségének és szerepének az átértékelése is bekövetkezett, és elindult a pszichológia egyetemi oktatásának diadalútja. Ennek a kreatív történetnek az első fontos állomása az a reform volt, amely révén a pszichológia kitört a szakpárok bölcsészrendszeréből, önálló szakká küzdötte magát egy alapképzésre ráépülő háromirányú szakképzéssé fejlődve. E reform két szakember nevéhez köthető: ez a két kiváló tudós tanáregyéniség Barkóczi Ilona és Ádám György professzor volt. A képzési reform kikövetelte és elindította a szakmai szervezeti differenciálódást, a tanszékek számának gyarapodását.

A hazai pszichológusképzés fejlődésének további állomásai már Hunyady György személyével kapcsolódnak össze. Az ELTE bölcsészdékánjaként 1990 és 1992 között reformszellemű munkatársaival olyan változtatásokat kezdeményezett, amelyek kardinális pontja a többszintű egyetemi képzés, a kreditrendszerű tanulmány szervezés és a szakok szabad társíthatósága. Az akkor elindított reformlavina mindmáig megszabja a pszichológus-

képzés alapstruktúráját, programjainak választhatóságát, biztosítva azt, hogy az ELTE pszichológia szakja a leggazdagabb szakiránykinálattal rendelkezik a hazai egyetemi képzőhelyek közül. Ebben a reformcsomagban vált az oktatás alaprészévé a tanegység, átalakult a tanárképzés szerkezete, és megjelent minden olyan elem, amely a bolognai rendszerre történő átállásnál, ma úgy fogalmazhatunk, „nagyon jól jött”. Ezeket a korát megelőző, 1991-ben megfogalmazott, de akkor konok ellenállást kiváltó reformjavaslatokat Hunyady György már mint a PPK dékánja a Nemzeti Bologna Bizottság vezetőjeként 2004-ben, kormányrendeletet követve megelégedettséggel építette be a kreditrendszerű, többciklusú képzési szerkezetbe. Hunyady György javaslatára a pszichológusképzés a bolognai rendszer szerint úgy lett osztott képzés, hogy a BA szinten kimenetet biztosít és más mesterszakokra ad belépőt, de saját mesterszakára belépőként kizárólag a pszichológus BA diplomát fogadja el. A mesterszakos felvételi beiktatásával így megvan a lehetőség arra, hogy a pszichológus-alapdiplomával rendelkezők krémjéből képződjenek a pszichológushivatás gyakorlására alkalmas szakemberek, akik egy gazdag szakiránykinálattól választva specializálódhatnak.

A képzési szerkezetben bekövetkezett változások kiszolgálására alkalmas szervezetfejlesztési átalakítások meglépése – bulvárosan fogalmazva a Hunyady-birodalom kiépítése – a Társadalom- és Neveléstudományi Tanszék alapításával vette kezdetét. A tanszék megalapításával megteremtődött az egyensúly az oktatásban és a kutatásban egyaránt a pszichológia természettudományi és társadalmi determináltságának a megjelenítésében, és a pszichológia társadalmi szerepvállalása is jobban fókuszba került. Hunyady professzor képzést megújító törekvéseit az vezette, hogy

a változtatások nyomán egyre gazdagabb és gazdagabb képzési tartalommal töltsse ki a bolognai rendszer képzési kereteit, szervezetfejlesztési elgondolásait pedig az motiválta, hogy egyetemi megjelenést biztosítson a dinamikusan fejlődő pszichológiatudomány legújabb megjelenő ágainak alkalmazotti területeinek. A szervezetfejlesztés állomásait évszamszerűen jelezve 1999-ben Pszichológiai Intézet formálja az oktatási és kutatási együttműködés hatékony megvalósítására kevésbé alkalmas tanszékcsoporti struktúrát, és szervezetfejlesztési munkálkodásának ékköveként 2003-ban alapító dékánként Klinghammer rektor úr támogatásával életre hív egy országos viszonylatban unikális kart, amely az embert fejlesztő tudományok képzőhelyeként és az egyetemi tanárképzésért felelős fakultásként 2012-ben kezdte meg 10. tanévét, és amióta a HVG minősíti a magyar felsőoktatásban működő karok teljesítményét, tartósan Magyarország legjobb tíz kara között foglalt helyet. Az idő szorításában csak felsorolni tudom a további szervezetfejlesztési és képzést megújító teljesítményeket, mint a Pszichológiai Doktori Iskola megalapítása, az MTA és az ELTE közös Kommunikációelméleti Kutatócsoportjának létrehozása, az Iskolapszichológus Hálózat megteremtése vagy olyan tudományterületek képzésének elindítása, mint gazdaságpszichológia, politikai pszichológia és jogpszichológia.

Ez alkalommal szeretném megköszönni a pszichológusszakma nevében mindazt az áldozatos munkát és erőfeszítést, amelynek eredményeként egyetemünkön eljuthattunk Kardos Lajos kopott ajtóju szobájától az Izabella és a Kazinczy utca épületegyütteséig, a pedagógia szolgálólánya státuszától a fiatalok körében egyik legnépszerűbb és a tudományok családjában megbecsülést élvező büszke önálló tudomány státuszáig.

KUTATÁSOK NEMZETKÖZI HÁTTÉREN

FARAGÓ KLÁRA

professor emeritus, volt tanszékvezető, ELTE PPK

Örömmel tölt el, hogy osztályrészemül jutott az a megtisztelő feladat, hogy Hunyady György kutatási tevékenységét, annak nemzetközi hátterét bemutassam-méltassam. Hunyady Györgynek (valamint Pataki Ferencnek) köszönhetem azt, hogy a szociálpszichológia felé orientálódtam. A '60-as évek második fele az a korszak, amikor a szociálpszichológia hazai meghonosítása éppen csak elkezdődött, miközben a nyugati országokban már éppen az ún. válságkorszakához közeledett. Hunyady ebben a meghonosítási folyamatban úttörő szerepet játszott. Hunyadyt idézem: „Az ELTE Pszichológiai Tanszék vezetője, Kardos Lajos – mint akadémiai intézeti pályakezdőt – ... megtisztelt azzal, hogy elsőként hirdethettem speciális kollégiumot ebből az éppen csak körvonalazódó, általam sohasem tanult stúdiumból. Visszatekintve elég homályosnak találom ennek a kurzusnak mind a tartalmát, mind az oktatási formáját, de az úttörő vállalkozás akkori aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy mindezen gondolati és verbális homály ellenére több reményteljes fiatalember vette fel és látogatta epizodikusan ezt a foglalkozást.” Én magam egyike voltam ezeknek a fiatalembereknek, és – minthogy az egyetem elvégzése után akadémiai intézeti gyakornok let-

tem magam is, később pedig az egyetemen ismét munkatársak lettünk – nyomon követhetem nemcsak a meghonosítás, de a szárbaszökkenés és a kivirágzás folyamatát is.

Mielőtt e folyamat egymásra épülő állomásainál elidéznék, szeretném Hunyady György kutatói habitusát röviden jellemezni. Erre azért merek vállalkozni, mert pregnáns, eredeti, következetes és karakterisztikus kutatói habitussal bíró személyiséget méltatok. Korán kialakult, és mindvégig konokul követett orientációjában a pszichológia mellett a történettudomány is jelentős hangsúlyt kapott, s ez a kettős érdeklődés rányomta bélyegét későbbi szemléletére, témaválasztására. A mérleget a pszichológia művelésének irányába annak empirikus lehetőségei billentették, ahol nemcsak tények utólagos értelmezésére, hanem bizonyító adatok tudatos gyűjtésére, elméletek tesztelésére is mód nyílik. A pszichológia mint empirikus társadalomtudomány foglalkoztatja Hunyadyt, ugyanakkor – ellentétben sok pályatársával, akik partikuláris és leegyszerűsítő tények vagy részgazságokat megragadó elméletek vizsgálatában ragadtak le (innen származott a korábban említett válság is) – rá mindig is jellemző volt az életszerű, a társadalmi kérdéseket előhozó

kérdések feltevése, az empirikus tényanyag alkotó értelmezése és az eredmények visszailllesztése a társadalmi és politikai környezetbe úgy, hogy az karakterisztikus üzenetet hordozott a hallani akaró fülek számára. Írásaiból nemcsak ráismertünk a minket körülvevő társadalmi valóságra, hanem originális magyarázatokat kapunk e valóságot alakító azon folyamatokra, amelyek a valóságra való emberi reflexiók meghatározó erejéből származnak.

De térjünk vissza a Hunyadynak oly kedves történeti szálhoz, az alkotói pálya ívének megrajzolásához. Az évtizedekre hibernált honi pszichológia szociálpszichológiai hagyományában Mérei Ferenc munkássága nyomán a csoportban tevékenykedő személyek között lezajló dinamika témája jelentette a tájékozódási pontot. A Pszichológiai Intézet szociálpszichológiát intézményesítő osztályán Pataki Ferencsel együtt nagy lendülettel dolgozott a szociálpszichológiai megközelítés újraélesztésén. Az ő kutatási eredményeiket foglalta össze az az első mérvadó munka, amely a *Csoportkohézió* címet viselte. Hunyady ebbe az alapvetően csoportdinamikai és szociometriai témaválasztásba is furfangosan becsempészte már az őt érdeklő témát, a nézetek befolyásoló szerepét firtató kérdéskört azzal, hogy a szociometriai szerkezet és a látens ideológiai szerkezet összefüggéseit vizsgálta. Ezzel egyúttal alkotó módon kezdeményezte az akkoriban a nemzetközi szakirodalomban aktuális, nagy hűvel kutatott attitűd és benyomásszerveződés témájának hazai meghonosítását.

Az attitűd témája felkeltette a közvélemény megismerésében igen érdekelt Tömegkommunikációs Kutatóközpont érdeklődését. Ebben a közegben az általa létrehozott Alkalmazott Szociálpszichológiai Osztály keretében folytathatta azt a kutatási vonalat, amelyet már szakdolgozóként, később kis-

doktori és kandidátusi értekezésében kezdeményezett: a nemzet-osztály-fejlődés kérdéskörének folyamatában szemlélt alakulását. A nézetek strukturális felépítését most mint a közvélemény nemzetfelfogását ragadta meg empirikusan. A szocialista hazafiság elnevezést viselő kutatási téma címében megfelelt a megrendelők akkori kívánalmainak, a témaválasztás mégis felvetette annak lehetőségét, hogy a nagy mintán és behatóan folyó intenzív vizsgálatok a sematikus ideológiákkal nem éppen megegyező eredményeket produkálhatnak. Ez kiegészült az újabb kori történelem felfogásának kutatásával. Az ún. „családtörténet-vizsgálatban” a ’70-es évek elején Trianon értékelésére is sor került, miközben ezt a témát a történészek ekkor még kényszerűen agyonhallgatták.

Pályáját az ELTE-n folytatta. A szociálpszichológia oktatásának-kutatásának intézményesítése önmagában cél volt számára. Ebben a folyamatban a kezdetektől fogva részt vehettem. A tanszékünkön kidolgozott tantárgyi struktúrát fogadta el az összes honi egyetem, az általa gondos szelekcióval kiválasztott, szerkesztett és megírt tankönyvek és kötetek sorozata gondoskodik arról, hogy a szociálpszichológia történeti bemutatása a tudományterület mélyebb megértését eredményezze, a legújabb jelentős irányok képviselőinek megismertetése pedig az értő naprakész tájékozódást segítse. Ennek a törekvésnek egyik jelentős első fejezete a *Történeti bevezetés a szociálpszichológiába*. A szerző megemlíti a könyvhöz írt előszavában, hogy a saját tanulmányaiból szerkesztett kötet összeállításában nagy szerepet játszott az, hogy az 1981–82-es tanévet az Egyesült Államokban, Santa Barbarában töltötte, ahol szociálpszichológia-történeti kurzust tartott doktoranduszok számára. Az amerikai egyetem gazdag anyagot tartalmazó könyvtárában tájékozódva kirajzolódott előtte a szakterület

jellegzetes irányvonalai, kötetében jogos büszkeséggel mutatta fel a szakterület nemzetközi trendjében jelentkező főbb állomások történeti és paradigmabeli párhuzamait a magyarországi meghonosítás során keletkezett saját elméleti, illetve empirikus kutatásaival. Ezt a törekvést folytatta a 2006-ban megjelent *A szociálpszichológia történeti olvasata* című tanulmánykötetben, melyben az 1998 után írott tanulmányok sorakoznak egybeszerkesztve: a szociálpszichológia történetének és a történelem nézetrendszerekben történő megjelenítésének feldolgozása vezeti.

Mivel érdeklődésében a személypercepció és a nemzetfelfogás, valamint az egyéni nézetrendszerek alakulását befolyásoló kognitív stílus gondolata értelemszerűen összekapcsolódott a sztereotípiák kérdéskörével, amerikai útja során azokkal a szociálpszichológusokkal vette fel a kapcsolatot, akik a sztereotípiák témájában voltak érdekeltek, és a kognitív felfogás jegyében meg is újították a sztereotípiafelfogást. Ekkor ismerte meg McGuire professzort is, akinek történeti szemléletét, komplex gondolkodását, elméletalkotó erejét, lényeglátását igen nagyra értékelte. Ha volt Hunyadynak szakmai példaképe, az bizonyosan McGuire professzor volt, akihez annak élete végéig szoros szakmai és baráti szálak fűzték. Hunyady három szakaszt fedez fel a sztereotípiák kutatásában. Az első szakaszban a sztereotípiák fogalma szorosán összekapcsolódott az előítélet kérdéssel, a sztereotípiák tartalmának vizsgálatakor a társadalmi-etnikai csoportokról az adott kultúra tagjaiban kialakított túláltalánosított és hamis képet próbálták megragadni a kutatók. A *social cognition* képviselői, akikkel Hunyady a '80-as években találkozott, az információfeldolgozási paradigma keretében kutatták a társakról és csoportokról érkező információk kognitív szerveződésének mecha-

nizmusait, amelyben újra, új értelemmel kapott helyet a sémaként, forgatókönyvként fel fogott sztereotípiák.

A sztereotípiákra ekkor már úgy tekintettek, mint nem pusztán elnagyolt és igazságtalan túláltalánosításra, hanem hasznos funkcióval rendelkező megismerési mechanizmusra, ami nélkülözhetetlen, mivel a kategóriák, sémák és forgatókönyvek formájában megjelenő általánosítások támpontot adnak az egyénnek ahhoz, hogy eligazodjék az őt körülvevő bonyolult és átláthatatlan valóságban, jelentéssel ruházza fel a maga egyediségében vonatkoztatási keret nélkül lebegő, nehezen értelmezhető világot. Susan Fiske-vel és David Hamiltonnal, a kognitív szociálpszichológia élenjáró kutatóival azóta is élő szakmai kapcsolatokat ápol. Az akkori trend szerint az érdeklődés nem a nézetek tartalmára, sokkal inkább a szerveződés mechanizmusainak, szabályainak feltárására irányult, a sztereotípiáknak sem a tartalmát, hanem létrejöttük kognitív működési mechanizmusokban tetten érhető feltételeit keresték. Meg kell jegyeznünk azt, hogy az attitűd iránti érdeklődésnek az ilyen szerkezetiformai kérdések felé való fordulására nyugodt, keveset változó történeti, gazdasági feltételek között kerül sor. Ugyanakkor a nyugodt korszakokban is felbukkannak új és változásban lévő, a társadalmat állásfoglalásra készítő témák, s ezekre a kérdésekre (a nézetek tartalmára) ilyenkor is rávetül a figyelem fénycsóvjája. Példa erre Eagly a nemekkel, Fiske és munkatársai a hierarchikus viszonyokkal kapcsolatban kezdeményezett kutatásai. Hunyady a kognitív szempontot gyümölcsözően kamatoztatta tudományos megközelítésmódjában, őt magát azonban továbbra is a sztereotípiák tartalma, szerkezete, viszonyai és rendszere érdekelte. Érdeklődésének megtermékenyítő táptalaja volt a Kelet-Európában elfojtva ugyan, de a felszíni lát-

szatnyugalom alatt lassan, de egyre erőteljesebben forrongó elégedetlenség, a nemhivatalos fórumokon megfogalmazódott változtatás szándéka. A kelet-európai ideologikus tartalmakat hordozó nézetek és nézetrendszerek megismerése egzotikus csemegét ígért az amerikai szakmai közönség számára, ezért a sztereotípiáról írt monográfiájának angol nyelvű változata *Stereotypes during the decline and fall of communism* címen megjelent a Routledge kiadó sorozatában.

Hunyady nemcsak annak a kihívásnak próbált megfelelni, hogy megtudja, hogyan is gondolkodnak a hivatalos ideológia jármába szorított emberek itt, Kelet-Európában, de felismerte azt is, hogy a sztereotípiák tartalmának folyamatában történő megismerésével, és főleg az egyes sztereotípiák egymásra hatásának, együttjárásának rendszerszerű vizsgálatával rávilágíthatunk arra, ahogy ezek a sztereotípiarendszerek leképezik, és egyúttal konstruktívan alakítják is a társadalomképet. Az ő szavaival élve a sztereotípiá tartalmi kutatásaként kapott mozaikdarabokból felépíthetjük a társadalomban érvényt szerzett ideológiák és nézetek rendszerét. Kutatássorozatával azóta is rendíthetetlenül jár a nézetrendszerek feltárásának útján, az ismétlődő, de új, aktuális elemekkel bővülő vizsgálatok az idői trendet is kirajzolják. Elmondhatjuk, hogy Hunyadynak az a felismerése, hogy a sztereotípiá tartalmi kutatásából kirajzolható a társadalom által vallott nézetrendszer és ideológia, megelőzte a korát. A kelet-európai térség felbomlásával és az Európai Unió megalkulásával (európai identitás) a nézetrendszerek tartalma és tartalmi szerveződése és az ideologikus rendszerek iránti érdeklődés új lendületet kapott a nyugati szociálpszichológusok körében is.

A társadalom az ideológiáit, az egymással összekapaszkodó egymásra ható nézeteit nem

szenvtelenül, egykedvű és tárgyyszerű vélemények formájában fogalmazza meg. Ezek a vélemények tükrözik a társadalom érzelmeit, hangulatát, közérzetét. A közérzet következménye is és eredője is a társadalmi változásoknak. E közérzet véleményekben tükröződő jellemzéséhez elég motívumot szolgáltatott a rendszerváltással történő, máig sem lezárt átalakulás viharos folyamata Magyarországon. A szociálpszichológia főáramát máig is meghatározó amerikai szociálpszichológiában ehhez az érdeklődéshez hozzájárult az, hogy az érzelmeik kérdése ismét előtérbe került, sőt el is foglalta az információfeldolgozás által birtokolt első helyet. Példaképpen említeném a társadalmi kérdésekre fogékonyak bizonyult John Jostot, aki a rendszerigazolás gondolatát fogalmazta meg és bontotta ki, annak okait keresve, hogy a rendszer kárvallottjai miért is osztrják és támogatják a kedvező helyzetű csoportok ideologikus nézeteit, felismerte, hogy a sztereotípiarendszerek vizsgálata releváns az ő nézőpontjából is.

Magyarországon a 21. században a rendszerváltással kapcsolatos optimista várakozások szertefoszlottak, a társadalmi közérzet pesszimizmusba és elégedetlenségbe fordult. Hunyady érzékenyen reagál ezekre a változásokra. *A társadalmi közérzet hullámverése* címmel 2010-ben megjelent könyve az érzelmeiket középpontba állítva a társadalmi közérzet hangulatváltozásait ragadja meg közérthető és olvasható stílusban. Célja a politikai és gazdasági változások következtében kialakuló érzelmvilág változásainak ismétlődő vizsgálatokban történő nyomon követése. A könyvben ráismerünk, de egyúttal jobban is megértjük a minket körülvevő társadalmi atmoszféra mibenlétét. Az érzelmi értékelő tartalmak feltárásával, és ezen nézetek rendezett mintázatának felrajzolásával képet kapunk arról, hogy a közérzet alapvető

mutatója, az elégedettség hiánya hogyan függ össze a társadalmi igazságtalanság érzetével, a kontraszelekció élményével, az értékek erodálásával, a bizalmatlansággal és a kilátástalanság érzésével. Fontos összefüggésre világít rá ez a mű azzal a gondolattal, hogy a közérzet alakulásának előzménye is, következménye is a múlttal való szembenézés. Az elégedetlenség teremtette hangulatban a múltfelfogás átértelmeződik, nosztalgikus vagy önfelmentő színben jelennek meg a múlt nem éppen dicső korszakai.

A szociálpszichológia hazai meghonosítása nem ért véget az első évek terméseként megjelent szociálpszichológiai válogatással, a *Magyar Pszichológiai Szemlé*ben közölt, a pszichológia és a társadalomtudományok kapcsolatát bemutató annotált bibliográfiával vagy a korábban említett kötetekkel. A szociálpszichológia emblematikus alakjainak, hangadóinak (Heider, Festinger, McGuire, Zajonc, Fiske és Hamilton), a jelen és jövő prominens irányait meghatározó kutatók (Banaji, Jost, Sidanius, Bargh, Kruglanski) munkáit bemutató kötetek a tudományterületen való

széles körű tájékozódást szolgálják. Hunyady kitérő előszavai kijelölik a művekbe foglalt eszmék és elgondolások tudománytörténeti helyét és szerepét, miközben színesen megjelenítik a szerzők egyéniségét, kapcsolatrendszerüket, egyéni vívódásaikat, sikereiket és kudarcaikat. Társadalomtudományi érdeklődése azonban nem merül ki a pszichológia és a szociológia átfedő érdekkörének vizsgálatában, az utóbbi években könyveiben és írásaiban megkeresi a szociálpszichológia más, fontos területeivel is a kapcsolódási pontokat, a politika és történelem mellett a nevelés, gazdaság, valamint a jog pszichológiai elemzését kínálja tanítványainak és olvasóinak egyaránt.

Mivel a tudomány mai állása a földi paradicsom eljövételét nem valószínűsíti, a társadalmi közérzet és az ideológiák újabb és újabb hullámverését jóslhatjuk. Ezért azzal biztathatjuk magunkat, hogy Hunyady György e soha véget nem érő feladat marasztaló kihívásának a későbbiekben sem fog tudni soha ellenállni. Ehhez a viszontagságos feladathoz sok sikert kívánok.

TANÁRI ATTITÚD I.

N. KOLLÁR KATALIN

tanszékvezető, habilitált egyetemi docens, ELTE PPK

Tanáraink hatása sokrétű, az átadott tudáson túl a kutatások által is bizonyított módon a pedagógusok modellszerepe is jelentős. Az egyetemi oktatókra is hatnak egykori tanárai, főként, ha markáns egyéniségként jelennek meg a tanítás során.

Egyszer egy évfolyamtársam fel is tette a kérdést, hogy számomra voltak-e meghatározó egyéniségek az egyetemen. Abban a szerencsében volt részem, hogy nem is egy mester segítette a pályám indulását. Nem olyan értelemben voltak példák számunkra, hogy olyanná szerettünk volna válni, mint ők. Nem is várták ezt tőlünk, hanem egyéniségek voltak a szó nemes értelmében, és talán éppen ezért is az egyik törekvésük nem titkoltan az volt, hogy mi is önmagunkká, egyediekké váljunk.

A portré, amelyet itt megpróbálok megrajzolni, attól izgalmas, hogy emberi, és abban az értelemben is egyedi, hogy a szubjektív nézőpontomat tükrözi, reményeim szerint azonban ezzel együtt hiteles. Hiteles azért is, mert azt a módszert választottam, amit többek közt Hunyady professzor úrtól tanultam, hogy a jelenségek vizsgálatakor mindig a konkrét tényekből induljunk ki. Nézzük tehát a tényeket...

Amiről beszélni szeretnék, az Hunyady professzor úr tanári életpályájának a kezde-

te, s ez még a múlt évezred története. Két okból is indokolt azonban ilyen messziről kezdeni. Egyrészt, mert ő maga mindig kedvelte a történelmi megközelítést, másrészt, mert manapság nagyon korszerű tanári életpályamodellben gondolkodni. S mivel éppen most lehattunk tanúi annak, hogy milyen előadóvá vált közel negyven év tanításnak köszönhetően, így nyugodt szívvel elmesélhetem, hogy milyen tanárnak ismertük meg mi, akik az egyetemi pályafutásának első évfolyamába jártunk.

Az első élményem a szociálpszichológiaszemináriumokról származik, ahol egy-egy alkalommal mindig legalább két cikket vitattunk meg, amelyek egymással ütköző tudományos nézeteket képviseltek, és igazi tudományos dilemmákat rejtettek. Úgy vélte, a szemináriumokon csak valódi problémákon lehet vitatkozni, és a szeminárium arra való, hogy valóban vitatkozzunk is, mert olvasni mindenki tud, de gondolkodni csoportban izgalmas. Ő maga nem sokat szólt, inkább csak jól elhelyezett kérdésekkel moderálta a vitát, hogy azután az utolsó negyedórában beavasson a saját nézőpontjába, és hirtelen helyükre is kerüljenek a vitában reménytelenül összekuszálódott nézetek.

A másik élményem is szemináriumhoz kötődik. Kutatási tervet kellett készíteni és kipróbálni 4-5 emberen. Én a fogyasztási szokásokkal kapcsolatban próbáltam kérdőívet összeállítani, és azzal bajlódtam, hogy hogyan is kellene mérni a szocioökonómiai státuszt. Olvasgattam sok mindent, és a referátumban elmondtam a nehézségeket, amelyekbe ütköztem, a megoldási módokat, melyeket találtam, és egyenesen megkérdeztem, hogy hogyan is kellene ezt mérni, mert én valahogy egyik megoldással se voltam megelégedve. Hunyady tanár úr türelmesen végighallgatta, majd annyit szolt hozzá, hogy „nagyon jó”. Én meg nem értettem, hogy mi a „nagyon jó” abban, hogy fogalmam sincs, mit kellene kérdezni, és miért nem válaszol a nyíltan feltett kérdésre. Hónapokig foglalkoztatott a kérdés, hogy miért nem kaptam választ, s hogy én tanárként segítettem volna megoldani a problémát egy ilyen szegény dilemmázó diáknak. Azután rájöttem, hogy a válasz valóban az, amit kaptam – egyrészt, hogy a méréshez használt kérdések a kutató által megfogalmazott problémától függenek, így választ csak ő maga adhat, másrészt, hogy az óra célja nem a receptek tanulása, hanem hogy a hallgatók gondolkodjanak.

Az előadások úgy zajlottak, hogy kis kártyákat lapozgatva – mindig volt nála egy egész pakli – meglehetősen csöndesen árasztotta ránk az információk tömegét fanyar humorral körítve, és közben a figyelemfelkeltésnek egy nagyon sajátos módját választotta. Tudniillik a poénokat ha lehet, még halkabban sütötte el, minden előzetes figyelmeztetés nélkül, így aki nem akart ezekről lemaradni, annak feszülten kellett figyelnie. Meg azután jobb is volt folyamatosan figyelni, mert a vizsgákon az előadások anyagát rendszeren számon kérte. Viszont ő volt azon kevés tanárunk egyike, akinek a vizsgájára csupán

egyetlen könyvet kellett elolvasni, azt viszont tényleg érdemes volt megtanulni. Olvasni egész félévben olvastunk, de csak a fent említett szemináriumokra, a vizsgára már csak az előadásanyag maradt.

Akkoriban alig voltak elérhető pszichológiai szakkönyvek, így az előadásoknak különösen nagy szerepe volt a felkészülésben. Kategorizáltuk is diákként rendszeren az órákat. Voltak a „pár lap elég”, amit összefűzünk egy kis gyűrűs füzetben más anyagokkal, a „megér egy nagy alakú vékony füzetet”, és a „nagy spirál”. Hát az ő órája egyértelműen nagy spirál volt.

A vizsgáiról nekem jó emlékem van, egyről, az elsőről különösen. Elkezdte kérdegetni az anyagot, és az első válasz után megkérdezte, hogy ki is volt a szerző, aki a kísérletet végezte. Én mondtam, hogy fogalmam sincs. A második kérdésnél ugyanez a jelenet, a kísérlet leírása, a miértek, majd a szerző. Én meg kezesetlenül mondtam a tanár úrnak, hogy tölem szerzőket ne is kérdezzen, mert én egyet se tanultam meg. Le is vizsgáztam, kaptam egy jelest, majd elmesélte, hogy miért is érdemes tudni, hogy a két mérőben más témájú kísérletet ugyanaz a szerző, Asch végezte, és hogy milyen zseniálisan kötötte össze a két gondolatot. Így aztán Asch nevét megjegyeztem egy életre, meg azzal az élménnyel is gazdagabb lettem, hogy jó érzés, ha egy tanár arra kíváncsi, hogy az ember mit tud, és nem arra, hogy mit nem, meg hogy lényegesebb érteni az anyagot, mint hogy tudjuk, ki a szerző. Végül is nem mindenki történész.

A diákokkal való szolidaritás egy másik példája volt, amikor egy évfolyamtársam minden határon túl kicsúszott a szakdolgozat-beadási határidőből. A tanulmányi osztály azt mondta neki, hogy akkor államvizsgázhat, ha másnap reggelre nemcsak a dolgozata, hanem a bírálat is ott van. Ezzel telefonált oda a tanárunkra, hogy ha ma délután beadja, van-e re-

mény arra, hogy másnapra van bíráló. Hunyady tanár úr csak annyit mondott, hogy délután ötig érjen oda. Persze ez akkoriban volt, amikor a pszichológia szak inkább klubhoz, vagy kissé szervezetlen családhoz hasonlított, mint gyárhoz. De azért ez a rugalmasság engem akkor is meglepett.

Hunyady tanár úr ritkán dicsért, azt is inkább az emberek háta mögött, hozzátartozik, hogy nem is nagyon bíralt. Viszont a kritika jellegéből azért sejteni lehetett az elégedettség mértékét. Például akkor sem szólt egy rossz szót sem, amikor – már a tanszéken tanítva – egyszer este hatkor kezdődött az óráim, s hogy kibírjam ezt a késői időpontot, feltettem a kedvenc teafőzőjében 3 dl vizet forralni, majd elmentem órát tartani. A teafőző műanyag alkatrészei szétégték, s a szekrény, amin állt, megpörkölődött. Másnap türelemmel hallgatta zavart beszámolómat, s láthatóan csak az érdekelte, hogy tulajdonképp nagy baj nem történt, mert az épület maga sértetlen. Azután, amikor a teafőzőt is sikerült életre keltetni, egy Wartburg szívatógommbal pótolva a leégett fogantyút, akkor csak annyit mondott, hogy ez igazán kreatív megoldás!

Akkoriban a tanársegédek fokozatosan lettek a tanári pályára állítva, legalábbis nála.

Volt párban tanítás, meg órát is látogatott nálam – igaz, hogy csak egyszer.

Türelemesen végigülte a másfél órás szemináriumot, amely nagyrészt egy véget érni nem akaró unalmas referátumból állt. Óra után csak két dolgot mondott. Egyrészt, hogy miért nem lőttem le már a cikk közepén ezt a szegény gyötrődőt, hiszen látszott, hogy nem jut ötről hatra, másrészt, hogy ha még egyszer csattogtatom a tollamat, akkor nem tudja, mit csinál velem. Ebből azután számomra két dolog derült ki, egyrészt, hogy ha csak ennyi a kifogás, akkor nagy baj nincs, másrészt, hogy az indulat pont olyan volt, mint azé a szülőé, aki nagyon szeretné, hogy a gyereke tökéletes legyen, olyan tökéletes, hogy még a tollát se csattogtattja.

A visszajelzést fontosnak tartotta – oda és vissza is. Miután lediplomáztunk, már munkatársaként megkérdezett, milyenek voltak az órák. Igazán érdekelte, hogy jó-e, ahogy tanít. Én elmondtam, hogy jó volt ez a nagy spirál dolog, meg érthető is volt, csak hát nem ártana, ha egy kicsit dinamikusabb előadásmóddal kísérné. Röviden annyi volt a reakciója, hogy „ha majd én nyugdíjas leszek, és maga tartja majd a nagy előadásokat, akkor maga majd hadonászhat kedvére”.

TANÁRI ATTITŰD II.

NGUYEN LUU LAN ANH

központvezető, habilitált egyetemi docens, ELTE PPK

Idestova 30 éve volt az első szociálpszichológiai előadásunk, amikor a Kossuth Lajos Tudományegyetem pszichológia szakosaiként találkoztunk a Tanár Úrral. Az akkori pszichológusképzésben kevés diákkal, még kevesebb tankönyvvel, viszont a mainál jóval közvetlenebb tanári ráhatással ment a képzés. Vonzóvá tette sokunk számára a szociálpszichológiát. Biztos, hogy szubjektív szűrőn keresztül történt percepcióm eredménye, de az a mód, ahogyan kiemelte a paradoxonokat, a nem magától értetődő jelenségeket, a komplex összefüggéseket, az mutatta számunkra, a diákok számára, hogy ez olyan tudományág, amely tele van logikai csavarral, kihívással, szellemi kalanddal. Engem, az eredetileg matematikusi ambíciókat dédelgető diákot ez terelt a szociálpszichológia felé. A sűrű előadásanyag követését könnyebbé tette egy-egy szellemes szófordulat. Páran voltunk külföldi diákok, Vietnamból, Németországból, Jemenből, és rohamosan kellett fejleszteni a magyar nyelvtudásunkat, ha nem akartunk ezekből kimaradni.

Tanítványaiként sokan mondhatjuk, hogy egyrészt egy-egy diákja szakmai érdeklődésének, affinitásának, másrészt a szakma várható fejlődési tendenciáinak megfelelően se-

gített ráatalálnia kutatási témáira, szakmai specializációs irányaira. Később ki-ki a saját területén műveli a szakmát, a szociálpszichológia különböző ágait, miközben Hunyady tanár úr kutatóműhelyéhez is kapcsolódik. Miután Hunyady tanár úrtól és az ő tudományt meghonosító generációjától megkapta az alapokat, ennek a tanítványgenerációnak lehetősége és feladata, hogy lépést tartson a szaktudomány fejlődésével és a felnövekvő új tudóstársadalommal. Szakmai munkánkat nagymértékben segíti mind a mai napig, hogy megpróbálta átadni – szavait idézem – a világban átütően meghatározó szakmai főáramra vonatkozó ismereteket. Ezeket úgy kaptuk meg, hogy közben megmutatta a szakma történeti fejlődését a társadalmi folyamatokkal és változásokkal, más diszciplínákkal való kapcsolódását is. Nemcsak konkrét ismerteket és szemléletet közvetített, de segített a tájékozódásban, a tudományos eredmények társadalmi kontextusának megértésében is.

Egyetemista korunktól kezdve megkövetelte a kritikus, összefüggéseket kereső, rendszerező, ugyanakkor újat felfedező gondolkodást. Egykori diákjai vegyes élményekkel szoktak beszámolni a szóbeli vizsgákról,

amelyeken előbb-utóbb mindenki rájött, hogy nem csak így tartja az előadásokat és szemináriumokat, és így ír, hanem tanítani is igyekszik erre minket és ezt meg is követeli tőlünk. Lehetőségünk volt nála megtapasztalni a témán belüli összefüggések szisztematikus végiggondolásának, a kérdések megfordításának, ugyanakkor az adott téma nagyobb háttérbe való elhelyezésének, a történeti és társadalmi kitekintésnek a szükségességét és előnyeit is.

Sokat tanulhattunk Hunyady tanár úrtól abból, ahogyan megközelíti a kutatási témákat. Sok értelemben kitágított dimenziókban gondolkodik. Ilyen a múlt–jelen–jövő spektrumot átfogó *idő táv*, a különböző nemzeteket, országokat magába foglaló, *térben kitágított* dimenzió, az egyéni és csoportszinten túl a társadalmi szintű elemzés. Az ezek mentén történő összevetések, ütköztetések adják az eredmények értelmezésének fontos alapját és többletét.

Szerencsém van a debreceni évek óta is tanáromként, mentoromként magam mellett tudni Hunyady professzor urat. Az egyetemi évek után már az ELTE-n, aspiránsként, azaz doktoranduszként, majd pályakezdő tanárként, még később pályamközepén levő tanárként, kutatóként is dolgozhattam, dolgozhatok vele. Szakmai és mondhatom, személyes identitásom egyik meghatározó alakja ő. Kettős értelemben is újoncként kerültem hozzá. Nem csak Vietnamból jöttem ide, a számomra minden értelemben távoli országba, kultúrába, de úgy kerültem a pszichológia szakra (néhány vietnami diáktársammal együtt), hogy a pszichológia iránt már a szak elkezdése előtt érdeklődő és elkötelezett magyar évfolyamtársaimtól eltérően szinte akkor tudtuk meg, hogy van olyan, hogy pszichológia szak az egyetemi képzésben. Nem sokkal Magyarországra való indulásunk előtt közölték velünk a hírt Hanoiiban, hogy márpedig pszichológiát

fogunk hallgatni. Nemcsak a magyar, hanem a szakmai nyelvet is előlről kellett kezdenünk. A Hunyady tanár úr által vezetett tanszéken volt lehetőségem mindkettőt elsajátítani.

Mind kulturális, mind szakmai értelemben maximálisan segítette az akkulturálódásomat. Ő vezetett rá a biculturális létemben rejlő szakmai lehetőségekre. A bevándorlási hivatallal való küszködésben nyújtott segítségének köszönhetően folytathattam Magyarországon szakmai pályámat és itt Magyarországon is otthonra leltem. A nemzetközi nyitást is ő biztosította számomra. Ez tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor ötödév végén megkerestem azzal a kérdéssel, hogy vállalná-e az aspirantúrámat szakmai vezetését, ha elnyerem a tudományos továbbképzési pályázatot. Azt mondta akkor, hogy tanuljak meg jól angolul az alatt a pár hónap alatt Vietnamban, amíg várok az ösztöndíjjal kapcsolatos hírekre. Ezt nagyon komolyan vettem, bár nem volt könnyű akkor Vietnamban angolt tanulni. Nem tudtam jól még angolul, amikor visszajöttem Magyarországra fél évvel az egyetem befejezése után, de lehetőséget biztosított az angol nyelv tanulására, ahogyan sok minden másra is.

Kandidátusi védésem életem egyik legemlékezetesebb napja. A távolban levő családomból senki nem tudott eljönni, de Hunyady tanár úr édesanyja, Éva néni, H. Balázs Éva professzor asszony fogadást rendezett a lakásán a védelem után, így barátokkal, kollégákkal, régi tanáraimmal tudtunk együtt ünnepegni.

Ezeket a személyes kedves emlékeket annak jegyében idézem fel, amit írt egyik könyve bevezetőjében, hogy a múlt aktuális. Hetvenedik születésnapja alkalmából kívánom, a pályatársaim nevében is, hogy még legalább harminc évig lehessünk aktív tanári tevékenységének tanúi.

Ezen az ünnepélyes alkalmon azt a feladatot vállaltuk – Kollár Katalin és Nguyen Luu Lan Anh együtt –, hogy mutassuk be, milyenek láttuk Hunyady professzor urat mi, akik tanítványai voltunk.

Leginkább a gobelinkészítőhöz lehetne hasonlítani, aki gondosan megtervez minden öltést, apró részletekből rakosgatja össze a képet, s mi, akik nézzük, hogy hogyan készül

a kép, sokáig csak a fáradságos munkát látjuk, amivel szorgos kutatók egy-egy öltést tesznek a szociálpszichológia tablójára, de ha hátralepünk, egyszer csak rájövünk, hogy egyik öltés sem volt véletlen, és hirtelen összeáll a kép.

Szándékunk szerint ez a bemutatás is ilyen, s arról ismerszik meg, hogy jó tanítványok voltunk, ha összeállt a kép.

A PEDAGÓGUSKÉPZÉS RENDSZERÉPÍTÉSE

M. NÁDASI MÁRIA

professor emeritus, PPK Neveléstudományi Intézet,
az ELTE Tanárképzési és -továbbképzési Tanácsának volt elnöke

Az egyetemen az elmúlt években kidolgoztuk a pedagógusképzés ELTE-modelljét, meggyőződésünk szerint a pedagógusképzés 21. századi modelljét. Amikor erről beszélek, lelkiileg egy kicsit mindig kihúzó magam, és tudom, hogy ezzel nem csak én vagyok így.

Az ELTE-modell azért született/szülehetett meg, mert Hunyady György felismerte az ELTE felelősségét és lehetőségét a pedagógusképzés megújításában, vállalta ennek a terheit, mint ahogy azt tette korábban a bölcsészképzés korszerűsítésében is.

De mit is értünk azon, hogy ELTE-modell?

Azt, hogy az ELTE-n jelen van a pedagógusképzés teljes vertikuma, de nem is akárhogyan. Egymás mellett él az óvodapedagógus-képzés, a tanítóképzés, a tanárképzés, a gyógypedagógiai tanárképzés, a felnőttoktató-képzés, a pedagógus-továbbképzés önmagában is összetett rendszere, és ezek a területek szervezetenként is, tartalmilag is szoros kapcsolatban vannak egymással.

Az intézményi háttér adott, s jelen van a teljes szakmai háttér is: a pszichológia, a neveléstudomány, a gyógypedagógia, az andragógia, minden közismereti tanárképzési terület

diszciplináris és szakmódszertani háttere, valamint a gyakorlóintézmények teljes köre.

Az ELTE-modell kialakulásának folyamatáról már több publikáció jelent meg. Ki így látja, ki úgy – attól függően, hogy a folyamatban hol állt, miben próbálta meg segíteni, vagy éppen mivel lobbizott ellene. Egy azonban biztos: akárhol helyezkedett el, esetleg csupán csak helyezkedett valaki, felemelve a folyamat eseményeit, Hunyady professzor úr személyét nem kerülheti meg.

Azt gondolom, hogy most, ezekben az ünnepei percekben nem az a feladat, hogy az ELTE-modell objektív, neveléstörténetileg elemeiben dokumentált folyamatáról számoljak be, hanem talán inkább az, hogy szemtanúként néhány fontos, érdekes, jellegzetes elemet emeljek ki és mutassak be Hunyady György személyével összefüggésben, vállalva a szubjektivitást.

Idestova ötven éve mindig ott voltam, ahol a tanárképzés jobbításán lehetett munkálkodni. Így aztán sok mindent láttam, tettem, olykor nem is voltunk eredménytelenek, de elég gyakran belevesztünk a részletekbe. Általában lekötött bennünket, a *mit* és a *hogyan*,

jobb periódusainkban a *miért* is. Hunyady professzor úrral dolgozva alapvetően megváltozott a helyzet – a hangsúly a koncepcióra, a rendszerépítésre került. Igyekezhettünk, hogy tudjuk vele a lépést tartani. És nagyon tanulságos volt (tanulásméletileg is) megfigyelni, hogy milyen különböző tempóban értették meg az új koncepciót, annak egyes elemeit. Néha még most is úgy gondolom, hogy a máig meglevő értetlenkedés fő oka leginkább az, hogy a megértés még ma sem teljes mindenki esetében.

Ha az egész folyamatot nem is mutatom most be, azért néhány nagyon fontos elemet kiemelek, amelyekből kiderül, hogy az ELTE az elmúlt években a pedagógusképzés területén országos szinten valóban kezdeményező szerepet vállalt.

Nagyon fontosnak tartom, hogy 2003-ban létrejött a tanárképzési feladatok kiemelt kezelése érdekében – az egyetem megújított struktúrája keretében – a Pedagógiai és Pszichológiai Kar. A kar alapító dékánja Hunyady professzor volt. A pedagógusképzés teljes vertikumában az együttműködés a Pedagogikum keretein belül valósul meg, az intézményi koordinációt hivatali apparátus segíti. A szervezeti, tartalmi változások összehangolásának érdekében a képzésben érdekelt minden egyes képviselőjét magukban foglaló bizottságok működnek: a Közoktatási Bizottság, a Pedagógusképzési Bizottság, a Tanárképzési és -továbbképzési Bizottság (a TTT).

Az új szervezeti felállásban az első fontos rendezvény a CSEFT konferencia volt (Csatlakozás az európai felsőoktatási térséghez), rögtön 2003-ban. A bolognai folyamat előkészítésének jegyében olyan kormányzati, szakértői anyag véleményezését, lényegében elutasítását kezdeményeztük, amely egységes hároméves pedagógusképzésben gondolkodott, amit MA képzés egészített volna ki, mind

az óvó-, mind a tanító-, mind a tanárképzésben. A tanárképzésben a mesterképzés időszakát már csak pedagógiai tárgyakra lehetett volna fordítani. Ezt a pedagógiai túlsúlyt elutasítottuk, hiszen mindannyian tudtuk/tudjuk, hogy a diszciplináris tudásnak, műveltségnek döntő szerepe van az értelmiségképzésben, a tanár szakmai biztonságának, ezáltal belső tartásának, tekintélyének megteremtésében.

A folyamat ironikus vonulatához tartozik: az osztott képzést bírálók leggyakrabban talán éppen azt hányták a professzor úr szemére, hogy koncepciójában nem jelennek meg elég súllyal a szakterületek. Pedig csak a közoktatás mai feladatai által igényelt új egyensúlyról van szó.

A CSEFT konferenciát követte a Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottságában végzett munka, amelynek elnöke Hunyady professzor úr volt, és több tagja is az ELTE-ről került ki.

A pedagógusképzés minden összetevőjének tartalmi és szerkezeti megújítására a 3.3.2-es HEFOP pályázat keretében volt lehetőség. A koordináló intézmény az ELTE lett, országos együttműködés zajlott mind az óvó- és tanítóképzés, mind a tanárképzés területén, és a képzés megújításának tervezése zajlott a gyógypedagógiai képzés területén is. Így visszatekintve nem lehet, nem is érdemes elhallgatni, hogy a koncepciótól való tartózkodás miatt nem minden terület adott bele annyi energiát, lelkesedést, amennyit a feladat alkotó, funkcionális elvégzése igényelt volna. Mindenesetre ezekre a szakmai anyagokra építve készítette el előterjesztését a Magyar Rektori Konferencia Pedagógusképzési Bizottsága az oktatási és kulturális tárca számára. Mi ebben a fejlesztési periódusban adtuk be akkreditációra a tanár szak intézményi, tantervi csomagját.

A tanárképzés azóta kisebb korrekciókkal ennek megfelelően folyik. A korrekciók for-

rása a tapasztalatok mellett a folyamatra irányuló kutatás. A Neveléstudományi Intézet keretében azonnal elindult a nem csak a tanárképzést szolgáló, de tanári mesterszakra való tanulás esetén a tanárképzést megalapozó BA képzés kutatása; a mesterképzés eredményeit, problémáit a tanárképzés utolsó szakaszába bekapcsolódó mentorok képzésén keresztül csatoltuk vissza, fejlesztettük tovább.

A fentiekben jelzésszerűen említett események, folyamatok nem vezényszóra, hanem megbeszélések, viták eredményeként lassan öltöttek testet. Rengeteg értekezlet zajlott ez ügyben. A professzor úr hihetetlen mennyiségű idejét áldozta erre. Tette mindezt természetesen, felelős értelmiségi feladatvállalásból.

Engem mindig lenyűgözött Hunyady György vitavezetési módja. Mindenre és mindenkire tekintettel volt, udvarias iróniáját kifejezetten élveztem, ha nem engem érintett. Nagyon szerettem volna megtanulni tőle a megbeszélés vezetésének módját. Sok értekezlet, megbeszélés vezetésével a hátam mögött még mindig arra vágytam, hogy én is könnyedén, elegánsan tudjam ezt csinálni. Nem lehetett olyat mondani, hogy elvesztette volna a türelmét. Összesen egyszer láttam elsápadni, és véleményt direkt módon vizsautasítani. Akkor kaptam képet arról, hogy hol helyezkedik el nála a korlátoltsággal elegy rosszindulat tűrési határa. Ez után az értekezlet után szokatlan módon együtt léptünk ki az épület kapuján, s reflektálva az előző órák hangulatára, elkezdtem: ez kétségbeejtő, szomorú stb., hogy még mindig... Zúdíttam a negatív érzelmeimet. A professzor úr úgy oldalról rám nézett: „Igen, elég rémes, de most itt az a kérdés...” – és folytatta az okok, a lehetséges következményváltozatok felvázolásával. Én még csak az érzelmeimmel vacakoltam, ő már előre nézett. És akkor értettem meg, amit azért korábban is sejtettem, hogy

a vitavezetés oly nagyon vágyott módjára soha nem leszek képes.

Végül talán számot kell adnom arról, miért beszéltem az ELTE-modellről, az ehhez vezető folyamatról úgy, mintha nem tudnám, hogy az oktatáspolitikai az eddigi tapasztalatok elemzése nélkül radikálisan átalakítja mindazt, amiért közel tíz évig dolgoztunk, de amit előtte – és ez nagyon fontos – évtizedek tapasztalatai, kutatásai érleltek. Az ELTE-modell torzó marad. Természetesen tudom. De úgy gondolom, hogy ennek az ünnepnek a témája a megélt múlt, a termékeny, sikerekben gazdag élet, és nem a kapkodva, erőltetett tempóban alakuló, bizonytalan, zavaros jövő. Meg azt is gondolom, hogy mindaz, ami megszületett, tovább él a felfrissült (a tanárjelöltek által méltányolt) pedagógiai, pszichológiai tananyagban; az elmélet és gyakorlat egészségesebb viszonyában, a modellt létrehozók emlékeiben, az e szerinti képzésben részesült fiatal kollégák tudásában, attitűdjeiben, az ő tanítványaikban, tehát egy mára már meglehetősen kiterjedt hálórendszer tagjaiban. És amire a professzor úr már többször felhívta a figyelmet, a továbbélés intenzitását éppen a lezáratlanság (a Zeigarnik-effektus) segíti majd.

Gondolkoztam, hogy azonkívül, hogy jó egészséget, családi boldogságot, töretlen alkotókedvet, fogékony tanítványokat kívánok, témámból következően milyen speciális jókívánságot tudok megfogalmazni, amit Hunyady professzor úr is szívesen vesz, s mindazok, akiknek a nevében köszöntőmet elmondtam, annak a bizonyos hálónak a tagjai is megerősítenének. Talán megtaláltam. Azt kívánjuk, kívánom, hogy legyen módja még átélni egy olyan helyzetet, amikor egyszer csak egyre több érintett gondolja, mondja kíváncsisággal, visszatekintő várokozással: de hiszen volt egyszer egy másik tanárképzés is...?!

HUNYADY GYÖRGY ÉS A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

AKADÉMIKUS KÖZÉLET

CZIGLER ISTVÁN

egyetemi tanár, az MTA TTK Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézetének igazgatója, az MTA Pszichológiai Tudományos Bizottságának elnöke

Hunyady György munkássága több szálon kötődik a Magyar Tudományos Akadémiához.

Hunyady György 1965-ben, fiatal kutatóként került az MTA Pszichológiai Intézetébe. Ebben az időben vált *viszonylag* elfogadottá Magyarországon a szociálpszichológia. A *viszonylag* szót azért használom, mert vigyázni kellett, nehogy a pszichológiának ez a világnézeti vélelmezett problematikusa támadásokra adjon lehetőséget. Néhány évvel később kerültem az intézetbe, és egy másik területen dolgoztam, így akkor a szociálpszichológusoknak ez a gondja egy ideig „vakfoltra esett”. Visszagondolva ezekre az évekre úgy látom, a terület művelői különböző stratégiákat dolgoztak ki. Volt, aki bemutatta, a „mi szociálpszichológiánk” más, mint az angolszász (főleg, mint az amerikai), a francia valamivel jobb, de az sem az igazi, bár ott azért rájöttek, hogy a szociálpszichológia válságban van, ám mi azt is tudjuk, miért. Ezen az alapon születtek kiváló szociálpszichológiai összefoglalások, és gyűjteményes köte-

tek is. A szakmai vitákat – mai hasonlattal – olyasminek láttam, mint amikor Harry Potter barátai és ellenségei kölcsönösen varázsigéket vágnak egymáshoz, a különbség az volt, hogy a szociálpszichológusok esetében ezek az uralkodó világnézet klasszikusaitól származó idézetek voltak. Hunyady György más utat választott: elkezdte a szociálpszichológiai kutatásokat. A terület az attitűdkutatás volt, ahol jelentős empirikus anyagot gyűjtött össze, és mondhatjuk, e munka az attitűdök hazai vizsgálatának kiindulópontja volt.

A Magyar Tudományos Akadémiával a kapcsolatok másik területe az akadémiai testületek világa. 1973-ben lett az MTA Pszichológiai Bizottságának tagja, majd titkára (a bizottság elnöke ebben az időszakban Ádám György volt). Mai szemmel, és a mai helyzetet ismerve nehéz elképzelni, hogy akkoriban ez milyen tekintélyes testület volt. Meghatározó szerepe volt az egyetemi követelményrendszerek kidolgozásában, talán vezetői kinevezésekben is, de a kutatási pénzek elosztásában

mindenképpen. Hunyady György részt kapott egy tárcaközi bizottságban, mely valóban jelentős forrásokkal rendelkezett, és a sikeres érdekvégyesítés eredményeként a pszichológia ebben az időszakban komoly fejlesztési lehetőségeket kapott. Hunyady György 1978-tól a Pszichológiai Bizottság társelnöke lett, majd két ciklusban elnöke. Magának a bizottságnak a szerepe átalakult, az MTA II. Osztálya tanácsadó testületeként az akadémiai doktori fokozatra jelentkezők szakmai értékelésében, a tudományos könyvkiadásban, valamint az MTA Pszichológiai Intézet (később Kutatóintézet) szakmai értékelésében működött közre. Lényeges volt továbbá a Hunyady György vezette bizottság működése a Budapesten kívüli pszichológiai képzőhelyek (Debrecen, Pécs, Szeged) létrehozatalában.

Az akadémiai szerepvállaláshoz tartozik Hunyady György tagsága az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsában, mely funkció nem csupán a pszichológiához, hanem a bölcsészet-

és társadalomtudományok összességéhez kapcsolódott. Ugyanez mondható el tagságáról az akadémiai doktori tanácsban. Ismerve néhány természettudós barátunk vélekedését a társadalomtudományokról, e tisztség közel sem csupán megtisztelő elfoglaltság.

Hunyady György 2001-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia tagja. E megtiszteltetés számára munkával járt és jár, 2005-től az MTA II. Osztályának elnökhelyettese, 2012-től elnöke. Az Akadémia testületi életében így szerepe a bölcsészettudományok egészében meghatározó jelentőségű.

Hunyady György kapcsolata a Magyar Tudományos Akadémiával a kutatóintézetben kezdődött. Kapcsolata az intézettel megmaradt, tagja volt az intézet külső tanácsadó testületének, újabban pedig az intézet (MTA Természettudományi Kutatóközpont, Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet) kutatócsoportjainak értékelését végző bizottság elnöke.

BÚCSÚ ÉS MARASZTALÁS

DEMETROVICS ZSOLT

habilitált egyetemi docens, az ELTE PPK Pszichológiai Intézetének igazgatója

Kicsit zavarban vagyok, hiszen az előttem szólók valamennyien évtizedek óta kollégái, barátai, munkatársai Professzor úrnak, míg a mi közvetlen munkakapcsolatunk mindössze néhány évre nyúlik vissza. És igaz ugyan, hogy abban a környezetben, amelyben én az elmúlt húsz évben az ELTE-n tanultam, majd dolgoztam, professzor úr mindig az egyik legmeghatározóbb vezető volt, de ez sokunkra, sok kollégánkra, munkatársunkra igaz.

Amikor 1992-ben megkezdtem pszichológiai tanulmányaimat az ELTE BTK-n, professzor úr dékánként vezette az intézményt, majd tanulmányaim során az ELTE Pszichológiai Intézetet, s a 2003-ban megalakult Pedagógiai és Pszichológiai Kart, ahol ekkor már oktatóként dolgoztam. Arra a kontextusra tehát, amelyben én tanulmányaimat végeztem, s egyetemi működésemet megkezdtem, mindig is meghatározó hatással volt professzor úr, de közvetlen munkakapcsolat közöttünk csak az elmúlt években alakult ki; előbb a doktori iskola titkáráként, majd intézetigazgatóként.

Jogos tehát talán a zavarom, s valóban felmerült bennem, hogy mennyire jogosít engem ez a 2-3 éves munkakapcsolat, hogy itt álljak, olyan kollégák után, akik esetében évtizedekben mérhető a szoros együttműködés

Professzor úrral. Hogy mégis le tudom győzni valamelyest e zavaromat, az annak köszönhető, hogy az elmúlt két évben viszont a kapcsolatunk, együttműködésünk azt mondanám, hogy napi szintű, szinte folyamatos. Természetesen nem konkrét személyes találkozásra gondolok, hanem arra, hogy a Pszichológiai Intézet igazgatójaként nap mint nap abban az intézményi és szakmai keretben, kontextusban dolgozom, amelyet professzor úr alakított ki. Ez egy jó, hatékony és biztonságosan működő kontextus, büszke lehetek erre az örökségre, s ezen alkalomból is szeretném ígérni, hogy igyekszem méltóképp bánni vele.

A felszólalásom címe *Búcsú és marasztalás*, bár úgy érzem és abban bízom, hogy egyik sem igazán aktuális, a maga konkrétságában. Azt remélem, hogy ez a búcsú a kötelező bürokratikus-adminisztratív kereteken belül marad, azaz professzor úr ezután nem közalkalmazottként, hanem professor emeritusként erősíti majd az Intézetet, a Kart és a Pedagógikumot; valódi búcsúról azonban nagyon bízom benne, hogy hosszú évekig nem kell még beszélünk.

És ez egyben a marasztalás is természetesen, s a marasztalásban talán a jövő, a Pszichológiai Intézetre, a Pedagógiai és Pszichológiai Karra

és az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, Egyetemünkre váró feladatokat emelném ki. Professzor úr életútját ismerve, s különösen a mai áttekintést hallgatva, talán érthető, ha a marasztalásban a ránk váró feladatokat emelem ki, s nem a pihenés alternatíváját csilantom meg.

Feladatok márpedig vannak, lesznek a következő években is, és ezekben nagyon bízom benne, hogy számíthatunk professzor úr tapasztalatára, bölcsességére és segítségére. Professzor úr alapító dékánja a Pedagógiai és Pszichológiai Karnak, a Pszichológiai Intézet szűkebb hazájának, amely jövőre 10 éves lesz, s szervezője, alapítója a Pedagógikum Központnak, amely szintén jövőre 5 éves lesz. Mindkét, viszonylagosan fiatal struktúra kiállta az első idők próbáját, hatékony, produktív,

jól működő, az Egyetemet erősítő, és a létrehozás indokait beváltó szervezeti egységgé vált. A jövő azonban újabb és újabb kihívásokat, feladatokat hozhat, s ezek megoldásában az Intézet, a Kar, a Pedagógikum és az ELTE számít professzor úr munkájára akár a Pedagógikum Szakmai Koordináló Testület elnökeként, akár egyéb feladatokban.

Még egyszer szeretném megköszönni azt a támogatást és segítséget, amit professzor úrtól kap az Intézet és a Kar, és bízom benne, hogy a jövőben is számíthatunk professzor úrra!

Kívánok még egyszer nagyon boldog születésnapot és kívánom, hogy professzor úr az elkövetkező években változatlan aktivitással és produktivitással folytassa tudományos és közéleti munkáját!

SZÁNDÉKOK ÉS VÁLASZTÁSOK

HUNYADY GYÖRGY

akadémikus, professor emeritus

Jóleső születésnap megkezdések sorozata ér most, amelyekért köszönettel tartozom. E sorba tartozik az Eötvös-gyűrű, az egyedüli kitüntetés, amire valaha is vágytam, ez a rendezvény, amelyre ennyi, számomra fontos ember eljött, és a Festschrift kötet is, amelynek még a formáját sem ismerem. Hozzá kell tennem azonban, hogy maga a születésnap is meglepetés számomra, bár tulajdonképpen előre látható lett volna, de nem voltam teljesen felkészülve arra, hogy 70 éves leszek. Ezzel a gondolattal még ismerkedem, és meg kell hogy barátkozzak. Úgy tudom, hogy ebben az érett korban az emberek már nem, vagy nem elsősorban előre néznek, hanem visszatekintenek múltjukra, és – nyilván nem elfogulatlanul – megvonják annak mérlegét.

Visszatekintve a pálya megválasztása, a szándék, amely valamilyen szakmai útra visz, sok esetleges külső körülménytől függ, mondhatnám jórészt szerencse dolga. Hogy én most szociálpszichológusként állok az egybegyűltek előtt, hogy rátaláltam erre a pályára, ez két szerencsés véletlenből következett. Az egyik Margit néni ajánlata tizenéves koromban, hogy rakjam rendbe elhanyagolt, poros, összevissza könyvtárukat, annak fejében,

hogy a könyvek közül bármit, ami tetszik, vigyem el. Margit néni Szladics Károlynak, az egyik legjelesebb magyar jogászprofesszornak volt az özvegye. A Szladics-könyvtár pedig egy hatalmas társadalomtudományi gyűjtemény, a század első felének gazdag hazai és nemzetközi könyvtermésével. Itt került kezembe Kornis Gyula *Történelem és pszichológia* című kötete, 1914-ben írott akadémiai székfoglalója. Tele olyan kérdéssel, ami megragadott, hosszan foglalkoztatott, melyek jórészt természetesen ma sem tudom megválaszolni.

Maga Kornis Gyula ekkor és ilyen formában lépett be az életembe, és vált annak kísértetiesen jelen lévő részesévé. A szokatlan (történelem-pszichológia) szakkpáron tett felvételi vizsgámon 1960-ban Kornisról vitatkoztam leendő professzorommal, Kardos Lajossal, aki a kísérleti pszichológia hazai szálláscsinálóját látta benne, míg én szellemtudományi lélektan filozofikus képviselőjének találtam. Kornisról írtam 1968-ban egy egyetemi doktori értekezést történelemből, reprodukálva nemzeti-konzervatív eszmerendszerét és szembenállását a társadalomfelforgató nemzetiszocializmussal. Számon tartottam, hogy

nagyapámmal együtt tagja, sőt kulcsfigurája volt 1938-ban a kormánypárti képviselők ún. disszidens csoportjának, amely egzisztenciális kockázatot is vállalva megkísérelte meggátolni az ország radikális jobbratolódását. Ám akkor is idegenkedtem közoktatási koncepciójától, amely a zsákutca iskolarendszerrel bénította a társadalmi mobilitást, cinikusan meghirdetve, hogy a köznépet nem szabad megfosztani tehetségeitől. Kornis eszmerendszerének történeti elemzése – és ez egy szokatlan interdiszciplináris áthallás – modellül szolgált számomra a közgondolkodásban rejlő implicit társadalomelmélet minden későbbi vizsgálatában. És úgy érzem, hogy rendre Kornissal találkozunk ma is, hiszen amikor Klebelsberget mondunk, akkor ezen sokszor Kornist kell érteni, aki az államigazgatásban jártas nagyformátumú miniszter mellett kritikus időkben államtitkár, ma úgy mondanánk: szakpolitikus volt.

A szakmai irányvételemet megszábó másik szerencsés véletlen az volt, hogy egyetemi tanulmányaimat követően – 1965 szeptemberében – épp akkor nyertem el egy gyakornoki helyet az MTA Pszichológiai Intézetben, amikor egy új csoport alakult, egy eddig nem tanulmányozott szakterületen, a szociálpszichológia művelésére. Az alakulás pillanatában négy tagja lett e csoportnak, vezetőjének Pataki Ferencet hívták az Országos Pedagógiai Intézetből, a közösségi nevelés avatott kutatóját. Egyikünk sem foglalkozott korábban szociálpszichológiával, meglehetősen eltérő elképzeléseket is alakítottunk ki róla, de – és ez Pataki türelmét és vezetői tapasztalatát dicséri – nekem, mint pályakezdő gyakornoknak épp annyi esélyem volt a szakmai stratégia alakítására, mint csoportunk többi tagjának.

Egy olyan tudományágot honosítottunk meg és állítottunk saját lábára, amely felszá-

zados előtörténettel rendelkezett a nyugati világ erős szellemi kisugárzású szuperhatalmában. Ez természetesen nem volt egy nyílt egyenes út, magam is elkalandoztam a tudomány és a felsőoktatás intézményrendszerében erre-arra, és nem mondhatom, hogy minden szakmai és közéleti próbálkozásom szép sikerrel járt. Az arányosság jegyében felidézek négy bukást és négy sikert, tudván tudva, hogy a bukásnak is volt haszna, a sikernek is lesz árnyoldala.

A '60-as, '70-es évek fordulóján, a szociálpszichológia térhódításával közel egy időben az MRT köpönyegében tömegkommunikációs és közvélemény-kutatások is indultak. Attitűdzsakértőként kerültem a Tömegkommunikációs Kutatóközponttal kapcsolatba, ám nem volt nehéz ráébredni arra, hogy itt a közgondolkodás pszichológiai mélységű és szociológiailag árnyalt vizsgálatára az egész régióban egyedülálló lehetőségek nyílnak. Megszervezve a TK alkalmazott szociálpszichológiai osztályát, tulajdonképpen a legendás Ann Arbor-i társadalomkutató intézet kicsinyített mását próbáltam meg működtetni nálunk – merőben más hatalmi, intézményi, személyi viszonyok között. Öt év sem telt el, amikor a rádió párttitkára egy fejlethetetlen mondattal búcsúztatott: „Hunyady elvtárs, gratulálok, hogy ilyen fiatalon kinevelte az utódját.” 35 évesen maradtam állás nélkül, de ekkor már kéretlenül és önféjűen elvégeztük az első történeti és nemzeti tudat vizsgálatokat, ezzel magyar szociálpszichológiai hagyományt teremtve. (Csak függeléke a történetnek, hogy a rendszerváltást követően Mádl Antal államminiszter és Kosáry Domokos akadémiai elnök döntése nyomán a TK jó része kutatócsoportként tanszékünkhez került, és fogyatkozva bár, de békében dolgozott ott két évtizeden keresztül.)

Az ELTE-n, ahol Ádám György rektor és Kardos József főosztályvezető jóvoltából 1977-ben docens lettem, a neveléslélektannak nagy hagyománya és a szociálpszichológiának szemléleti frissessége volt. E kettő találkozásában fogant meg az iskolapszichológia ideája: pszichológus szakemberek segítsék belülről az iskolákat.

Felejthetetlen gesztussal vette kezdetét a hálózatfejlesztés: fogadott egy miniszterelnök-helyettes, meghallgatott és tétovázás nélkül 20 álláshelyet rendelt az iskolapszichológusi szerep kikísérletezéséhez. Csehák Judit egyébként sem illett a pártállami vezető percepció sémájába, ehhez az energikus intézkedéséhez hasonlót pedig se előtte, se utána nem tapasztaltam. A kezdeti lendület azonban megtört a nevelési tanácsadó és iskolapszichológusok megosztottságán, a pszichológusok ellenállásán az iskola szervezetébe való betagozódással szemben, az iskola idegenkedésén a pszichológus kontrolljától. *De ez a világviszonylatban sikeres pszichológusszerep teljesen nem pusztult ki, jogszabályi lehetősége máig él, és olyan kiváló (szociálpszichológiai műveltségű) előharcosai vannak az ELTE és a SzE módszertani bázisán, hogy komoly esély van arra, hogy évtizedek elmúltán erőre kap.*

A '90-es évek fordulóján az ELTE BTK oktatói és hallgatói alkalmilag- esetileg vettek részt az országos politikában, de önkörükben követték, megélték, felpörgették a rendszer-váltást. A vármegyei nemesi gyűléseket idéző 100 fős kari tanácsot parlamentet mimelő választott fórum váltotta fel, a múlt tanulmányi kötöttségeit a szabadság rendjét ígérő képzési rendszer váltotta le, amely az áporodott jogszabályi környezettel is dacolva elővételezte és logikusan levezette mindazt, ami a következő évtizedekben bekövetkezett a magyar felsőoktatásban: a szabad szakválasztást és -tár-

sítást, a kreditrendszert, a többciklusú képzést. Téves illúzióink főként az volt, hogy hallgató és tanár mohó munkaszeretettel él a megnyíló szabadsággal, külső-belső tekintélyek (a szó több értelmében lesújtó) bírálata viszont abban állt, hogy kaotikus szervezeti-oktatási állapotokat idéztünk elő. Pedig az európai fejlődés irányát nem tévesztettük el, és ezt a bennünket váltó tisztességes kari vezetés soha nem is vitatta.

Egy évtizeddel később – miután az első Orbán-kormány a többciklusú képzés bevezetésére kötelezettséget vállalt és Magyar Bálint egy felettebb radikális elképzelést vázolt fel a pedagógusképzés átszabásáról – a bölcsészreform eleven folytatásaként dolgoztuk ki és vezettük be a bolognai rendszerű tanárképzés ún. ELTE-modelljét. Ez egy jámbor kompromisszumos megoldás kívánt lenni, amely két képzési ciklusban egymásra építette a szaktárgyi és a pedagógiai-pszichológiai felkészítést. Hiába volt ez a bolognai rendszer leginkább átgondolt és legtöbbet egyeztetett eleme, a felsőoktatás nem politikai értelemben vett (de politikai álruhát öltő) konzervatívizmusának ez lett a cél-táblája. Érvet farag a természettudományos tanárképzés nyilvánvaló csődjéből (ami meggyőződésem szerint nem a bolognai rendszer követéséből, hanem annak megtagadásából fakadt). Az ellenreform legkülönösebb eleme, hogy a pedagógiai-pszichológiai stúdiumokat arányaiban és mértékében csökkenteni akarja: épp amikor a tudományok szédítő gyarapodásának és családok tömeges elnyomorodásának idején a legjobb és a legtöbb pedagógiai-pszichológiai kompetenciára van, lenne szükség az iskolában.

A szociálpszichológia a történeti változások sodrában éltető közegbe került nálunk. Ez tette lehetővé, hogy négy stratégiai feladat megoldásában magam is eredménnyel vegyek részt.

Mi még nem tanultunk szociálpszichológiát, meg kellett hát teremteni ennek korszerű, sőt előre tekintő tananyagát. Az ELTE-re és Debrecenre hárult zömmel e feladat, és valóban egy emberöltő után a legkorszerűbb tananyagokat használjuk, és bizvást mondhatjuk, sikerrel szemelgettünk abban, hogy mit hoz – az Osiris-könyvsorozat címevel élve – a szociálpszichológia második évszázada. Kérdés persze, hogy mikor jön el az a korszak, amikor a jobb, a legjobb tanítványaink eleve a nemzetközi szaktudomány nyelvén szólnak meg és közvetítésre már nem, legfeljebb saját útjuk megtalálásához némi orientálásra tartanak igényt.

A sztereotípiakutatás őszinte meglepetsemre és örömeimre évtizedekre a szociálpszichológia sztártémája lett, amelyben a szociális megismerés alapvető struktúráit ragadták, ragadtuk meg. A sztereotípiák rendszereit keresve, feltárva, nyomon követve nagyban gyarapodott tényszerű tudásunk a nemzeti, a társadalmi és történeti köztudatról. Az idő nekünk dolgozott egy olyan országban, amely fergeteges változásokon és a közhangulat zaklatott és zaklató hullámvérésén esett és esik át. Ugyanakkor az idő ellenünk is dolgozik, hiszen – az egykor unikális témával – a szórt egyéni nézetek társadalmi ideológiává szerveződésével szépen szaporodó kutatások foglalkoznak, ezek szívárványában elhalványul a mi megközelítésünk és csak szerény vigasz, hogy ma a legharsányabb szint viszont saját vőm, John Jost „rendszerigazolás” elmélete képviseli.

A szociálpszichológia oktatását és egyetemi kutatását is szolgálta, ha a pszichológia a szó szoros és átvitt értelmében teret kapott. Ennek megkésett, de felgyorsuló folyamatát éltem meg az ELTE-n, de tíz évig bábáskodtam a debreceni képzés indulásakor is. Az ELTE-n a Pesti Barnabás utcai épület negye-

dik emeletének néhány szobájából – a '80-as évek fordulójától – szokatlanul nagy lépésekben haladtunk a szervezeti differenciálódásban és integrációban, a doktori és idegen nyelvű képzés kiépítésében, az elhelyezés és gazdálkodás önállósodásában, a pszichológia karépítő szerepében a BTK-n belül és azon kívül. Az ELTE pedagógusképzésének kiteljesedése után a pszichológia számára is szakmai esélyeket kínál, de teherbíró képességét is próbára teszi a Pedagógikum általunk kiharcolt szervezeti gőleme.

A szociálpszichológiára én mint a pszichológia interdiszciplináris határvidékére táltam rá, és a *Magyar Pszichológiai Szemlében* megjelent első tanulmányom is arra tett kísérletet, hogy a pszichológiának a társadalomtudományokhoz fűző kapcsolatrendszerét feltérképezze. És valóban, amint ezt ma már vastag kötetek is dokumentálják, tanítványaikkal és munkatársaimmal az elmúlt évtizedekben bejártuk nemcsak a szociológia és neveléstudomány, hanem a politika és történettudomány, a közgazdaságtan és mostanság a jog felé vezető gondolati utakat, ami sziklamászástól a mocsárjárásig sokféle turisztikai bravúrt megkövetelt tőlünk. Ennek legfeljebb kísérőjelensége volt, esetleg kedvező feltétele lett, de nem volt soha indítéka, hogy egyetlen, sőt felsőoktatáson belül, vagy az Akadémia testületi rendszerében és a kutatásszervezésben szakmánkon túl a bölcsészettudományokat vagy a társadalomtudományok egy szektorát hivatalból képviseltem. A pszichológia társadalomtudományi kapcsolatainak felderítése és erősítése ugyanakkor ma – az evolúciós szemlélet elhatalmasodása és az idegtudományi nagy áttörések idején – nem sikkes divat, legfeljebb hagyomány és védhető ambíció.

Szándékokról és választásokról beszéltem egy immár hosszú, hepehupás szakmai pályán.

De azzal kezdtem, és azzal zárom, hogy a tudatos elszánás és építkezés a körülményektől és jószerencsétől nagyban függ. Én nem lehetek elég hálás a sorsnak, hogy örömteli munkámhoz családban és barátságban, mun-

kahelyen és közéletben, szorgos együttműködésben és dühödt konfliktusokban helytálló nagyszerű partnereim voltak. Köszönet a jelenlévőknek és a távol maradottaknak egyaránt.

ÉLETÚTINTERJÚ HUNYADY GYÖRGGYEL

FÜLÖP MÁRTA

egyetemi tanár, ELTE PPK, az MTA TTK Kognitív Idegtudományi
és Pszichológiai Intézetének tudományos igazgatóhelyettese

SZABÓ ÉVA

habilitált egyetemi docens, a Szegedi Egyetem BTK Pszichológiai Intézetének
helyettes vezetője

Az interjú fonala és kérdései részben továbbvizik, elmélyítik mindazt, amit a 70. születésnapjára rendezett ünnepségen elmondott önmagáról, pályafutásáról, céljairól és eredményeiről. A kérdések érintik Hunyady Györgyöt, a magánembert és Hunyady Györgyöt, a kimagasló eredményeket magáénak tudható társadalomtudóst és felsőoktatási szakembert.

A születésnap ünnepségen tartott beszédében azt mondta, hogy a 70. születésnap némiképp felkészületlenül érte. Mit értett pontosan ezen?

Ez egy jámbor tréfa: kevés olyan kiszámítható dolog van, mint az évek múlása. Amikor 65 éves koromban dékánként búcsúztattak, akkor volt néhány kedves-okos visszatekintés, de a dolog hangulatát leginkább a Papp Lajos által odaszervezett rezesbanda hangereje fejezte ki: levonulás volt, de nem visszavonulás. A 70 éves megünneplés azonban más, mégiscsak egy jókivánságokkal átszínezett elköszönés, visszatekintés és alkalom

az összegzésre. Ám az ünnepség szervezői (és az ünnepi kötet szerkesztői!) túltettek minden várakozásomon: az elhangzott beszédek és az átadott kötet emberi-szakmai tartalmára, a rendezvényen megjelentek számára és az esemény hangulatára – így összességében – valóban nem voltam felkészülve.

Vont egy mérleget szakmai pályafutása eredményeiről, négy pozitívumot és négy negatívumot sorolt fel. Ez ilyen arányos, kiegyensúlyozott, vagy másként fogalmazva felemás és ambivalens?

Nyilván az emelkedett hangvételű és hangulatú rendezvényen sem akartam egy idilli képet festeni a szakmai törekvéseimről és ezek virágba szökkent eredményeiről. A jelenlévők életem különböző, rövidebb vagy hosszabb szakaszát ismerve tudták, hogy természetesen ez a pályafutás sem volt töretlen diadalmenet, amit egyébként szerintem a 20. század Magyarországon nem is lehetett volna, sőt nem is lett volna szabad befutni. Ügyekért

szálltam síkra, megszenvedtem, de élvezni is tudtam a velük járó konfliktusokat, számos esetben félsikerrel, néhányszor nevezetes bukással.

Ugyanakkor különös lett volna és lenne azt mondanom az egybegyűlt kétszázötven ember, egyetemünk vezetői, akadémikustársaim, barátaim, évtizedes munkatársaim és szép számú tanítványom előtt, hogy jaj de sikertelen volt, amit csináltam, elértem, ami velem az elmúlt évtizedekben történt. Ellenkezőleg, hálás vagyok a sorsnak, hogy volt esélyem jó ügyekért síkra szállni, foglalkozhattam azzal, amivel akartam, az immár 70 évben nagyszerű emberekkel is éltem és dolgozhattam együtt, és ennek marad nyoma. Aki ismer, tudja, hogy ezt nemcsak az emlékező rendezvény felfokozott és elérzékenyült hangulata mondatja velem, hanem – minden alkalmi vívódás, fáradtság, indulat ellenére – megelégedett ember vagyok.

Ügyekről beszélt, amelyeket képviselt több vagy kevesebb sikerrel. Mit mondana, szakmai pályafutása során mi volt az a legfőbb ügy, amit feladatának tekintett?

A szociálpszichológia a '60-as évek derekán, amikor én erre a pályára álltam, itt nálunk távoli és töredékesen ismert tudományterület volt, egy-két érdeklődővel, akik egy időben kezdtek különböző irányban tájékozódni. A szociálpszichológia meghonosítása, intézményesítése, sztenderd ismeretanyagának kiformálása és oktatásának elrendezése, a hazai társadalmi és szellemi közállapotokra reflektáló kutatómunkájának indítása és ösztönzése, szakembereinek kinevelése, korszerű irodalmának elterjesztése szűkebb szakmai és tágabb értelmiségi körökben – ez mind hiányzott. Ez ma már megvan, ám semmi sincs magától, mindezt megcsináltuk. De ez az a fajta érdem, ami abban nyeri el jutalmát, hogy ami cél

volt, az utóbb már adottságnak tűnik, megszokott állapot lett, sőt elrugaszkodási pont. Ez az érdem természetesen nem személy szerint az enyém, egy széles szakmai generációé Pataki Ferentől Faragó Kláráig, Vári Ibolyától Csepeli Györgyig, Erős Ferentől László Jánosig, de – talán ezt nem vitatja senki – megvolt benne a saját szerepem. Ez a feladatvállalás – ami korán tudatos volt – megszabta, hogy az én személyes-szakmai pályám hogyan alakul. Elég közhelyes, de lényeges felismerés: ahogy az ember utat választ, valamilyen cél felé törekszik és így valamiféle karaktert ölt, annak megvan az ára: eltekint lehetőségektől, nem teljesít másban, hiányokat is termel – akár szakmai – életében.

Tanítványaként haszonélvezői is voltunk annak, hogy professzor úr a szociálpszichológia intézményesítését ennyire szívügyének választotta. De miért pont ezt, miért pont e téren találta a nemzetközi tudományossághoz való felzárkózást ennyire fontosnak?

Hát erre – rövid gondolkodás után – két szinten, vagy inkább két oldalról kereselek választ. Egyrészt a szociálpszichológia a '60-as és a rákövetkező évtizedekben fontos tudományterület volt, amelynek – felismert – hiányát pótolnunk kellett. Tudománytörténeti rendeltetése, hogy az egyén és a társadalom tudományos vizsgálata között hidat verjen, vagy ha ez túl ambiciózusnak tűnik, e kettőt összefércelje. Az amerikai tudomány-univerzumban előkelő helyet harcolt ki magának, amit az ott közkeletű individualista társadalomfelfogás jól magyaráz. És a második világháború után Amerika befolyása világ- és Európa-szerte átütő volt, ami jó esélyt teremtett arra, hogy a szociálpszichológia eredménnyel vetélkedjen a historizáló társadalomtudományokkal még akár a német kultúrkörben is. Az empirikus társadalomtudománynak a szovjet be-

folyási övezetben, az ideológiai abroncsba fogott társadalmakban szellemileg felvillanyozó hatása lett, amikor – épp a '60-as évektől – lehetett, mert az eszmei diktátumok helyett a társadalmi viszonyok (ezen belül a szociálpszichológia mindenekelőtt a személyközi viszonyok) realitásainak felderítését ígérte.

Másrészt – lehet persze, hogy itt magam is a *hindsight bias* hibájába esem – az én találkozásom a tudományággal, elköteleződésem mellette végzettszerű volt: ezt kínálták a körülmények és ezt követelte saját szellemi ízlésem. Nem gondolkodtam én soha másban, mint a tudomány művelésében-oktatásában, tudásom és érdeklődésem pedig egyoldalúan humán jellegű volt. Csodával határos módon felvettek egy ugyancsak ritka szakpárra, történelem és pszichológia szakra, és örömet leltem mindkettőben, kerestem a konvergáló témákat. Ez ide vezetett.

Amikor a pszichológiai tanulmányokat választotta, soha nem merült fel magában, hogy gyakorló pszichológus, klinikus legyen? A pszichológiának ez az ága mennyire érintette meg? A szakra jelentkezők többségét – hosszú felvételi tapasztalatból is tudom – mások segítségével deklarált szándéka vezeti, miközben vágyakoznak a teljesebb önismeretre is. Hát, nekem nem ezek voltak a motívumaim, mint említettem is: a történelemfilozófia felől deduktív úton közelítettem a pszichológia felé. Kornis szerepe ebben az volt, hogy világosan exponálta a kérdést, hogy mi a pszichológiai tényezők szerepe a történelemben, és azt is, hogy szerinte mint van esély a történeti és pszichológiai tudományok találkozására. Ez egy meglehetősen globális-absztrakt nézőpont, de arra indított, hogy felmérjem a válaszkísérleteket és keressem a tudományközi kapcsolódás reális lehetőségeit. Ez utóbbiak egyike, hogy empirikusan megnézzük, hogy

a történelemről és társadalomról milyen képek élnek az emberek fejében, ennek milyen típusai vannak, milyen módon jutnak el hozzájuk. A '60-as évek első felében a szociális megismerésről vagy kognitív stílusról egy szó nem esett a hazai pszichológusképzésben, de a Szovjetunióban iskolázott Salamon Jenő professzor – őszinte meglepetésemre – egy Regykó nevű szerzőre hívta fel a figyelmemet, aki a történettanítás gyakorlati szempontjaihoz erősen kötődve a tanulók történelmi fogalmainak fejlődésével foglalkozott. Ehhez én még találtam német szellemtudományi kiindulópontokat, és ez lett az a gondolati járat, amin empirikus munkám elindult. Mindez távol esett a klinikumtól és a kognitív személyiségelméleteknél nem is került soha közelebb hozzá.

Klinikai pszichológiát egyébként a '60-as években nem az egyetemen, hanem Mérei Lipótmezei laborjában lehetett tanulni, ahová – nem a tárgy, hanem a tanár iráni érdeklődéstől vezetettve – jelentkeztem egy egy hónapos gyakorlatra. Innen származott személyes ismeretségünk, feleségemmel együtt voltunk is jóízű beszélgetésre az otthonukban, és gyerekeink tőle – az autentikus forrástól – kapták meg az *Ablak-Zsiráf* első dedikált kiadását. De soha nem vált belőlem segítő klinikus, sőt hétköznapi értelemben jó emberismerőnek sem gondolom magam, emberekkel hivatászerűen főképpen oktatási/szervezeti viszonyok között találkoztam és foglalkoztam...

Mely életéveit tekinti fordulópontoknak a magánéletében és a szakmai életében?

70 év hosszú idő, és elég eseménydús volt a pályafutásom, hogy erre a fogas kérdésre azonnal válaszoljak. Az biztos, hogy az egyetemi évek fontosak voltak köz- és magánéleti szempontból egyaránt. Mint említettem, a pszichológia-történelem szakkal jelöltem ki

a magam szakmai útját, és tanulmányaink utolsó évében, 1964-ben házasodtunk össze a feleségemmel. Tíz évvel ezután születtek meg gyerekeink, ami már azért is szenzáció volt, mert az orvostudomány nagyobb dicsőségére a szülőszobában derült ki, hogy ikreink vannak. Az ápolónő szólt, hogy találjam ki a gyerek nemét, találgattam, erre ő: mindkettő. Hosszabb távon – az unokákkal is számolva – ennél fontosabb fordulata nem volt az életemnek.

1988-ban lettem egyetemi tanár az ELTE-n. A 46 éves életkor akkor nagyon korai volt erre, ma sem sok ilyen példa van, pedig e tekintetben rengeteget változtak a viszonyok. Talán nem különösen szerény és rokonszenves, de ezt én megilletődöttség nélkül vártam és a dolgok természetes alakulásának tartottam. Magyarázatul Kosáry Domokost tudom idézni, azt, amit akkor mondott, amikor történésekkel voltunk előadó körúton Amerikában, és együtt utaztunk és sokat beszélgettünk: „Mit akarnak elérni az emberek, ugyanazt, mint az apjuk, csak egy kicsivel többet.” Ezzel – joggal – arra utalt, hogy a pályaigények szintjét kijelöli a családi környezet. A kedvezőtlen politikai viszonyok közepette, amelyekben felnőttem, apám sok minden lehetett, de egyetemi tanár nem. Viszont a szülők társasága, édesanyám révén a történészeké, kijelölt egy abnormisan magas mércét a pályambíciókhoz. Aki a humán tudományok hazai történetében jártas, az fel tudja mérni, mit jelenthetett az, hogy a zseniális (ám évtizedekig kirekesztett) klasszika-filológus, Szabó Árpád gyermekkoromban nekem olvasta fel *A trójai háború* részleteit. Tizenévesen az akadémikus sorból kitagadott, de remek középkorász Váczy Péterrel mentem balatoni túrra, a középiskolás nyarakon napi sakkpartnerem a székely lőfőből marxista történeti gondolkodóvá változott Elekes Lajos volt (aki aztán az egyetemi évnnyitón bölcsészdékánként

fogadott a kar hallgatójává). Ez a fajta kényeztetés kötelezettségekkel jár.

A nyolcvanas években lettem tudományos dékánhelyettes, majd ezt megszakította a Fulbright-ösztöndíj a mesés szépségű Santa Barbarában, ahová első futó látogatásom óta családommal együtt mindenképpen vissza akartam menni. Hazatérésem után lettem az ELTE BTK dékánja, a legviharosabb rendszerváltó időkben, aminek gyötrő konfliktusait – ez egy találó szó – rettenetesen élveztem. Ekkor, 1990–92-ben lettem a hazai felsőoktatás reformjainak elkötelezett híve, a felkavaró változtatások embere a bölcsész- és pedagógusképzésben, ami is sikerrel és/vagy dicstelenül tulajdonképpen kitart mindmáig. Erőm és gyengeségem e tekintetben az volt, hogy valójában nem tartoztam egy politikai táborhoz sem, de barátaim, jó ismerőseim és tanítványaim támaszt jelentettek változó és változó felsőoktatási kormányzatok idején egyaránt. Hogy két markáns példát említsek, az első Fidesz-kormány felsőoktatási államtitkára (a bolognai aláíró!) Kiss Ádám osztálytársam és barátom volt, míg a szocialista vezetésű kultuszminisztérium felsőoktatási szakállamtitkára, Manherz Károly professzortársam volt, aki dékánsga évtizedében a kollegiális barátság szellemében vont be a bölcsészkar vezetésébe.

Szakmai pályafutásom csúcának, az általam elérhető legnagyobb elismerésnek az éve 2001 volt, amikor Bill McGuire intenciójának megfelelően felkértek és szerepeltem az ő visszavonulása alkalmából rendezett zártkörű konferencián New Havenben. (Az ott elhangzott előadásomnak jó volt a visszhangja, és kritikus szellemű kedves tanítványom, Berkics Mihály is a *Perspectivism in Social Psychology: The Yin and Yang in Scientific Progress* kötetben kiadott előadást tartja sztereotípiakutatási koncepcióm legambiciózusabb

összefoglalójának.) Európából rajtam kívül csupán két résztvevő volt, az Európai Szociálpszichológiai Társaság korábbi elnökei, és kiemelkedő amerikai szakteknikétek vettek részt e rendezvényen Bob Wyertől Alice Eaglyig, Richard Pettytól John Cacioppóig, David Searstól Anthony Greenwaldig. De nem ez a szakmai protokolláris szempont a lényeges, hanem az, hogy az ünnepeltet én korszakos jelentőségű szociálpszichológusnak tartom, aki összegezte az attitűdkutatás nagy korszakát, lendületet adott a politikai pszichológiának, a módszertani tudatosság úttörője volt, az amerikai tudományosságból kirívó történeti tudással és szemlélettel. Ennek a kivételes tudósnak és metszően kritikus szellemnek a folytonos figyelme, kitüntető támogatása, egyedülálló könyvtáradomány a legnagyobb büszkeségem. Természetesen nem sikkad el emellett, hogy ugyanabban az évben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, majd 2007-ben rendes tagja lettem, sőt 2011-ben a Filozófiai és Történettudományok Osztályának elnökévé is választottak, ám minden akadémiai rangnál és kitüntetésnél jelentősebb volt számomra McGuire befogadó gesztusa.

Életének fordulópontjai közül elsőnek a házasságát említette. Hogyan egyeztették a családi és szakmai életet feleségével, Hunyady Zsuzsával, aki ugyancsak sikeres pályafutást tudhat magáénak a pedagógia területén?

Az egyik legkülönb általam ismert egyetemi vezető, Medzihradzky professzor megköszönte, amikor az ELTE díszdoktorává avatták. Ebben tömören annyit mondott, hogy belőle a felesége nélkül nem lett volna semmi. Ezt teljes joggal elmondhatom én is: a nélkül az érzelmi megtartó és rendbentartó erő nélkül, amit ő képviselt az életemben, egészen más lettem volna, kilengő öntudattal, csapongó figyelemmel, szórt teljesítménnyel. Sorsunk

összefonódása biztos, hogy rá is hatással volt: kulturálisan nyitott és kellemes emberből egy beszűkültebb és vezetői felelősséget hordozó munkamániákust formált ki belőle is, hiszen két *workaholic* egy harmonikus pár. Mi egy évfolyamra jártunk az egyetemen. Amikor a diákkörök felfutásán szorgoskodtam, ő a legerősebb diákkör, a nyelvészeti vezetője volt, aki igen masszív ellenállást tanúsított velem, mint túltengő és önelégült kari vezetővel szemben. Ez bizonyult jó kiindulópontnak egy életre szóló – immár majd ötvenéves – kapcsolathoz: én hiszek az erős karakterek összecsiszolódásában, a világlátás különbségeinek élvezetében, no meg abban, hogy a vonzalom kissé bamba szociálpszichológiai magyarázatai közül „a kiegészítő szükségletek elméletében” van még a legtöbb igazság.

Zsuzsi révén jó korán beházasodtam a békességes Csopakra, ahol apósom tanító, tanár, igazgató, majd szakfelügyelő és megyei pedagógiai intézetvezető volt. Zsuzsi az egyetem után az Országos Pedagógiai Intézetben lett gyakornok, ikergyerekeink születése után pár héttel kandidált pedagógiából, volt akadémiai intézeti osztályvezető és egyetemi docens az ELTE-n, mígnem a '80-as évek végén a budai tanítóképző főigazgatója nem lett. Újraválasztották, de az oktatási kormányzattal és az egyetemvezetéssel folytatott bölcsész-kari harcain idején – tényleg egyedülálló szolidaritás jegyében – lemondott intézményvezetői posztjáról, de azért jó két évtizedig részben formálisan, részben informálisan is ő volt a magyar tanítóképzés egyik kulcsfigurája. A négyéves képzés időtálló rendszere – barátjával és helyettesével, Bollók Icával – az ő nevéhez kötődik, amire a bolognai rendszer bevezetése után ő építette rá a pedagógia MA koragyermekkor-szakirányát. A pályafutásunk párhuzamossága mellett és mélyén szakmai összetartozást jelentett, hogy a társas-közösségi

viszonyok empirikus vizsgálata volt a reveláció számunkra és lett a szakmai vállalásunk. Természetesen a legerősebb kapcsolatot a tehetősebb gyerekek öröme és gondja s az elragadó unokák jelentették és jelentik közöttünk. Velünk élt hosszú ideig Zsuzsi – védőnő végzettségű, korábban szociális otthonot igazgató – nagynénje, aki a legegészségesebb konzervatívizmust testesítette meg a nevelésben és a családi életvitelben.

Kezdjük szakmai pályafutásának a megbeszélését az elején: vajon milyen előzménye volt annak, hogy egy tizenéves fiú egy Történelem és pszichológia című könyvet érdekesnek talál, elolvasson, és az mélyen megragadjon és hosszasan foglalkoztatja? A történelem ebből talán nem meglepő, hiszen édesanyja neves történész volt, de miért a pszichológia?

Kornis Gyula akadémiai székfoglalójára gondolnak, ugye, amelyet a rendezvényen említettem? Esetemben nem az volt a rendkívüli, hogy ezt olvastam, hanem inkább az, hogy megragadott a témája, felborzoltak az állításai, úgy éreztem, hogy 1914-ben megfogalmazott alapkérdéseire fél évszázad múltán vissza kell térni. Tizenéves koromban olvastam én mindenfélét: nyilván túlzás, ha azt mondom, hogy épp ebben a tíz évben csak olvastam, hiszen kaszkadőryszerűen kerékpároztam a budai dombokon és sok jó időt elvesztegettem a Lukács uszodában, volt klikkszerű baráti köröm az osztályban és szerettem a kártyajátékokat – de azért alapvetően egy könyvmoly voltam. Szüleimnek ezerkötetes könyvtára volt, abban olvastam gáttalanul mindent, a világirodalom klasszikusait, történeti regényeket és igényes szakmunkákat, kultúra- és eszmetörténeti nevezetességek mellett persze lektúrt is. A rózsadombi házban, ahol éltünk, volt még két kiegészítő forrásom is: a tetőtér lakója krimigyűjtő volt és az egész

20. századra vonatkozóan bekötvé őrizte a vásárnapi képes újságokat, ami élő közelségbe hozta az első félszázad szereplőit és eseményeit. Másik forrás a jeles jogtudós, Szladits Károly könyvgyűjteménye volt, a legkitűnőbb jogi szakkönyvtár magyarul, németül, angolul, és sok teoretikus jelentőségű társadalomtudományi mű, mégpedig akadémikus-társai ajánlásával.

Így aztán az '50-es években a '30-as, '40-es évek intellektuális világában éltem, amit azért egy-egy robusztus marxista munka is feszegedett, mint Lukács Györgytől *Az ész trónfosztása*, vagy Fogarasi Béla észbontó dialektikus logikája, ami szintén egy dogmatikus és rágós olvasmány volt. Ebben a mezőnyben Kornis történetfilozófiája nem volt különösen bonyolult, didaktikusan egészítette ki az olvasott szellemtörténeti munkákat, társadalmi üzenete viszont akkor már elég avítottak tűnt.

Mindez erős intellektuális érdeklődésre mutat. De vajon szerette az iskolát? Hogyan tanult? Szeretett tanulni? Fontos volt magának és a szüleinek, hogy maga jól teljesítsen?

A papírok csálnak. Az írásos dokumentumok szerint én egy kifejezetten jó tanuló voltam, sok-sok szép jelessel, elismerésekkel, amelyek abban csúcsozódtak ki, hogy harmadik gimnazista koromban országos tanulmányi versenyt nyertem történelemből. (Negyedikben már profi versenyzőként a versenyistállószerű II. Rákóczi Ferenc Gimnázium magyarból indított, de *Thomas Mann, az antifasiszta polgár* című Lukács-parafrázisom és vitairásom – mint utóbb a zsűri tagja, Lengyel Dénes mesélte édesanyámnak – egyértelműen azt a benyomást keltette, hogy nem egy 18 éves fiú írta, olyannyira, hogy be se hívtak a szóbelire...)

Az őszinteség jegyében viszont azt kell mondanom, hogy pocsék tanuló voltam világ-

életemben. Alulmotivált, hullámzó teljesítményű, teljesen öntörvényű és iskolakerülő. Kezdődött azzal, hogy amikor egy hiperelit magyar–francia kísérleti első osztályba íratlak, akkor még nyilvánvalóan iskolaéretlen voltam. Az írás erős korrepetációval ment csak, a képességtárgyakban feltűnően képtelen voltam. Mindig is elhanyagoltam, ami nem érdekelt, ugyanakkor nem volt rossz az absztrakciós készségem, választékosan – időnként talán túl nyakatekerten – fejeztem ki magam. Igazán elememben 56 őszén voltam, amikor osztályfőnök-irodalomtanárnőnk nagyon honorálta stílusérzekemet, de ő '56-ban disszidált és számomra iskolai kapaszkodónak a túlfejlett történelmi tudásom maradt. Az egyetemen már más volt a helyzet, mindkét szaktárgyam jórészt érdekelt, ott már dolgoztam rendszeren, példaként mondom, hogy szakdolgozatom is készült vagy három: egy pszichológiából (a történelmi fogalomalkotás fejlődéséről, amit aztán könyvként adtak ki) és kettő történelemből (egyik Max Weber társadalomtudományi jelentőségéről és egy Kornis Gyuláról, amit aztán lényegi változtatás nélkül megvédtem doktori értekezésésként). Második történelmi szigorlatomat értékelve Andics Erzsébet professzornő (akit sztálinista oktatáspolitikusként tartunk számon, de ekkoriban már az újkori magyar történet tanára volt) mondta: „Kitűnően felelt, Hunyady elvtárs, csak arra kell ügyelnie, hogy a kifejező-készsége ne pótolja a tárgyi tudását.” Hm, ez a jóindulatú-elismerő foglalatja lehet az iskolai pályafutásomnak.

Arról sokat lehet tudni, hogy mit kapott történetész édesanyjától, de keveset lehet tudni az édesapjáról. Ő mivel foglalkozott? Mi az, amit az édesapjától kapott?

Ha tömören akarok fogalmazni: sértett társadalmi öntudatot. Családom apai ága kivétele-

zetten jó helyzetben volt 1945 előtt, és klasztrikus „osztályidegenek” lettünk, mire én eszméltem. Ebből aztán egzisztenciális bizonytalanság, a kitelepítés réme, feljelentések és gorombaságok, továbbtanulási veszélyek származtak, de a társadalmi talajvesztéssel élesebb megvilágításba került a rokonok úrhatnamságának és élehetlenségének a szerencsétlen keveréke, a perlekedő hajlam és a kisszerűvé vált anyagiasság is. Ez egy régi nemesi család, aminek volt egy grófi ága is, amivel évszázadokon túl megmaradt valamiféle távoli kapcsolat (így lett aztán kitelepítésük idején az elhíresült régi-századfordulós miniszterelnök, Lónyay Menyhért íróasztala az én gyerekkori tanulóasztalom). Saját felmenőim az agrárváltsóságok idején lényegében elvesztették a birtokaikat, de nagyapám beállt banki gyakornoknak, és évtizedek alatt a nagy állami agrárbank vezérigazgatója lett. Hogy ő 45 után miért nem ment akár Ausztriába, vagy Svájcba, ahol jelentős vagyona maradt, az számomra hosszú időn át érthetetlen volt. A családi fáma szerint nem akart itthagyni engem, a 3-5 éves unokáját, amit ma már értek: társadalmi rendszerek összeomolhatnak, de én sem hagynám el Benedeket. De szerintem jellemző, jó történet, hogy ő, aki a Horthy-korszakban az országház sarkánál székelő állami agrárbank vezérigazgatója volt, meg parlamenti képviselő mindaddig, amíg anglofil konzervatív létére nem szakított a jobbra radikalizálódott kormánypárttal, a háború végeztével az egyik Alkotás utcai telkén kovácsműhelyt üzemeltetett (magam is érzéketlenül emlékszem fényeire és szagára) és lovas kocsival élelmiszert szállítmányozott, a szerény nyereségért, amire nem volt ugyan ráutalva. A kitelepítések idején 24 óra alatt kellett elhagyniuk a fővárost, Solymárra költözött és művelt egy nagy zöldségeskertet, és ez a társadalmi zuhanórepülés a legkisebb mértékben sem zavarta meg a jó kedélyét.

Édesapámmal ők a Horthy-időkben elmentén álltak, bezzeg a Rákosi-korszakban összebékültek. Apám mérnöknek készült, de hamar a bankszakmában találta magát ő is: a Magyar Nemzeti Bankban, ahol kiváló szervezőnek és adminisztrátornak bizonyult, egy időben titkára is volt Imrédynek (akin bankelnök korában még nem ütözködtek ki a fasiszta elfajulás jelei). E családi háttérrel és bizalmi pozíciójában nem volt magától értetődő, hogy ő a '30-as, '40-es évek fordulóján már meggyőződéses szociáldemokrata volt, Népszava-olvasó, pártszervező. A magakonok módján szembement osztályával, mint ahogy minden emberi gesztusával szembenállt a zsidóüldözéssel. Egy emlékezetes elem a családi anekdotakincsből: ebédelni jött haza a bankból és zsidók után kutató nyilasokat talált a hallban, erre a cselédlányhoz fordult: „Micsoda összevisszaság ez, hol van az ebédem?” A nyilasok látták, hogy egy igazi magyar – öntörvényű – úrral van dolguk, elhagyták a terepet, holott az időben nálunk lakott édesanyám barátnője, Kornfeld Hanna, a Weiss Manfréd-unoka (aki Szegedy-Maszák Aladár, a későbbi washingtoni nagykövet, majd fehér házi Kelet-Európa-szakértő felesége lett).

A háború után apám lett az MNB ún. igazolóbizottságának az elnöke, követte a szociáldemokratákat a pártegyesülésbe, a bankok államosításában terepismeretével és szervezőképességével hasznot hajtott – majd 1949-ben, természetesen, osztályidegenként kizárták, kirakták, nagy szerencséjére büntetőeljárás nélkül nyugdíjazták. Így aztán gyermekéveimben éhnyugdíjjal ő otthon volt, nem kis aggodalommal közvetlen közletről figyelte az én kezelhetetlen lazaságomat. Utóbb már el tudott helyezkedni, oktatóként adminisztrált a műegyetemen, dolgozott az akadémiai lexikonon, és amikor '56-ban hívták a *Bank of*

*England*be, maradt itthon, visszahúzódva, olvasgatott, autót szerelt össze magának és barátjaival bridgezett. Őszintén szólva nekem fájt, hogy megadja magát sorsának, hogy nincs meg benne a megküzdésnek az a szelleme, az a legyűrhetetlen belső derű, ami például az édesapját egész életében jellemezte.

Frank Tibor professzor írja köszöntőjében, hogy az anyai nagyszülei írók voltak. Őket ismerté? Milyen volt a kapcsolata velük? Összefüggésbe hozza velük, hogy kitűnően fogalmaz és kiváló a stílusérzéke?

Hogyne, 45 és 48 között egy budai házban is éltünk, és valójában napestig náluk voltam, mivel ezekben az ún. koalíciós időkben szüleimnek egyáltalán nem volt családi élete (apám a bankban serénykedett, édesanyám a Parlamentben dolgozott történészként, az 1848-as megemlékezést előkészítő és koordináló ún. centenáriumi ügyosztályon). Ám iskoláséveimben is szinte naponta látogattam őket. Ők Erdélyből menekültek az első világháború után, ami anyai nagyanyám – Beczássy Judit – munkáin erős nyomot is hagyott, nagyapám – Balázs Sándor – elsősorban színházi szerző volt, és nagyon szuggesztív magyar–latin tanár lett a budai Werbőczy Gimnáziumban (sok erősen kötődő tanítványa volt, többek között Magyar Bálint hasonnevű apja). A két világháború között a Nyugat köréhez tartoztak, nagyanyámat Ozsváth Ernő – mint olvasható – kiváló szerzőnek és embernek tartotta, amihez én teljes unokai elfogultsággal csak csatlakozni tudok. Anyai nagyszüleim kedves, anyagi lehetőségeik határán táncoló, bohém emberek voltak, akik nevelésnek nem nevezhető liberális atmoszférában gyerekeiknek megengedtek minden szertelenséget és odaadó szeretetükben vállaltak értük bármit. Édesanyám ezt a kényeztető attitűdöt vitte és adta tovább, vele kora gyerekkorom óta

őszinte, nagy barátságban voltam. Némi túlzással azt is mondhatnám, hogy együtt voltunk a nagyszülők gyerekei.

Ironikus stílusa és intellektuális fanyar humora nagyon egyéni és különleges, és úgy véljük, mindenki számára, aki magát ismeri, az egyik legvonzóbb, ugyanakkor néha kicsit szorongató tulajdonsága és képessége. Honnan származtatja ezt? Humorizáló, ironizáló családban nőtt fel?

Ha erre így rákérdeznek, végig kell gondolnom. Nem mondhatnám, hogy sok humorfejt volt na felmenőim között. Balázs nagyapám színpadi szerző léteire kihegyezetten, frappánsan fogalmazott, bonmot-i közül nem egyet megőriztek tanítványai és a család emlékezete, írt egy időben humoros tárcákat is. Édesanyám élénk társalgásaiban már több volt a malícia, de sok húron játszott és ez nem volt monoton jellemzője. Nekem talán volt személyes hajlamom erre, a groteszk játékosságot az irodalomban is és a képzőművészetben is mindig élveztem. Ez egy modor is persze, rejtőzködés és távolságtartás még a saját mondanivalóval kapcsolatban is, fenntart egyfajta bizonytalanságot, ami az én személyes történetem elején talán nem is volt indokolatlan.

De kérdésük jó: ez a hajlam valószínűleg öröklődik is, de mindenképpen átörökíthető. Eva unokámmal van egy motívuma közös dánakunknak, Villon-szerűen ismételve: „Mi vagyunk a kékszeműek és a gonoszok, mi vagyunk a kékszeműek és a gonoszok...” És tényleg. Benedek meg egészen meghökkenően korán abból a szempontból kezdte el értékelni a helyzeteket, embereket, megnyilatkozásokat, hogy mi vicces és mi nem. Alig tudott még beszélni, amikor így kategorizált. A családi utánpótlás alighanem biztosítva van, egyedül Simone, a másik New York-i lány ki-

ismerhetetlen még e tekintetben, de ő egyelőre csak néz, alszik, nő és szép.

Melyek azok a társadalmi értékek és elköteleződések, amelyeket részben otthonról kapott? Mennyiben, mikor és miért tért el ezektől?

Gyerekkorban megismert attitűdjük így vagy úgy bezárkózás volt egy itthon letűnt világba. Ha nem lenne gyalázatosan elkoptatva ez a szó, akkor azt mondanám, hogy polgári közegebe, ami magamagában birkózott még a Horthy-korszak úrhatnám szellemével, de ami 1945 után végbement radikális demokratizálódásra aktívan nyitott volt. 1949 után – mint sokak számára, a legkülönbözőbb háttérrel – az volt a kérdés, hogy az osztályharcos világot hogyan lehet túlélni. Nem tudom, hogy sikerült-e akár csak érzékeltetni, hogy a túlkényeztető és kifejezetten fenyegető körülmények együttese nem volt a legjobb táptalaj társadalmi ébredésemhez. Ha ez nagyobb zavarok nélkül mégis bekövetkezett, annak én három elemét tudom felidézni.

Az egyik egy sajátos véletlen, az általános iskolánkban úttörőcsapattanács-elnököt választottunk, és meg is volt a hivatalos jelölt: Ács elvtárs fiát, Ács pajtást gondolták erre a legalkalmasabbnak. De megadva a választás formai lehetőségét engem, mint egy igazán álmotag kedélyt javasoltak ellenjelöltnek, aki elvult az iskolában, de a közösségi aktivitás minimumát sem produkálta. Mély benyomást tett viszont rám, hogy ezen a választáson a teljes esélytelenség állapotában is osztálytársaim egyöntetűen támogattak. Erre, mint ki fölriadt álmából, a megválasztott elnök helyetteseként kézbe ragadtam az alsó tagozatosok megszervezését, és egy félév sem telt el, és a kisdobosok általam szervezett elit gárdája új rendet vezetett be, vége lett az emeletek közötti szabad közlekedésnek és a szünetekben a folyosókon párba rendezett

sorokban keringtek a megújult szellemű kisgyerekek. (A '80-as években talákoztam egy rádiós vezetővel, aki szép emlékeként idézte fel azt a kitüntető figyelmet, amit kissé korárett ifjúsági vezetőként neki szenteltem...)

A második etap 56 volt: ennek láttam több arcát is (igazán nem volt szép, hogy egyik apai nagybátyám disszidálás előtt a mi ágyneműs szekrényünkbe rejtette el fegyverét... amikor épp statáriumot hirdettek), a végkonklúziója számomra azonban az volt, hogy erőszakkal megtörték a nemzeti közakaratot, és ebben a Szabad Európa Rádió harsány biztatása ellenére az ország magára maradt. A hatalommal való taktikus viszony a mi korosztályunknak alapélménye lett, ebben én – a magam kényeztetett konokságában – hat hosszú évig a nyílt elhatárolódást választottam. Így nem volt csoda, hogy az iskolai KISZ-szervezet (amelynek ritka kivételként nem voltam tagja) kerek pereg nem javasolta továbbtanulásomat, mondván, hogy elkötelezett társadalomtudományi érdeklődésem inkább veszély, mint érték a politikai rendszer számára. Ha nincs tanulmányi verseny, akkor – éppúgy, mint legkedvesebb barátom, aki remek tanulóként orvosnak készült – hosszú évekig várhattam volna, hogy egyetemi felvételt nyerjek.

A harmadik fordulat a '60-as évek elejére esett, amikor nem tudhattam, de megéreztem, hogy a Kádár-rezsimben változás állt be, a durva restaurációt konszolidációs egyezkedés váltotta fel (fél füllel egyébként hallottam kollégánóm válófélben lévő férjéről, hogy a rákosista belügyérek hogyan lázadoztak és szervezkedtek a politikai irányváltás ellen, vö. Moldova *Az elbocsátott légio* című alapművével). Ennek a változásnak ifjúságpolitikai megnyilvánulása volt, hogy a KISZ antiellenforradami fogadkozásait és ellaposodó szervezőmunkáját a felsőoktatásban egy új

profíllal egészítette ki: a tudományos munkát mozgalmi aktivitásnak fogadta el és keretet adott a tudományos diákköröknek. Hallgatótárs(nő)im hetek leforgása alatt felvettek a KISZ-be, és alig telt el pár hónap, s az egyetemi csúcsvezető Glatz Ferenc barátom jóvoltából, a később oly renegát Bence György pártos felügyelete alatt a bölcsészkar vezetés diákköri felelőse lettem. Kiépítettem a diákkörök kari rendszerét és szervezője lettem az első tudományterületi diákköri konferenciáknak. Ekkor léptem ki a szakos tanulmányok szűkebb keretei közül, majd beleszaktam a szervezőmunkába, de jó érzéssel.

Ha lekerekítem a történetet, azt mondhatnám, hogy az elvonult meditálás nyugalmi állapotából az emelt ki, hogy az úttörők között ráébredtem, hogy valamit képes vagyok tenni, '56 azt a felismerést hozta, hogy valamit tenni kellene, és az egyetemi tanulmányok derekán megtapasztaltam, hogy lehet is valamit tenni a „közös érdekében”. Már amennyit én akkor a magam társadalmilag meglehetősen beszűkült perspektívájából láttam.

Hogyan alakult, hogy az MTA Pszichológiai Intézetébe került gyakornoknak? Akkoriban volt olyan, hogy állásinterjú?

Az egyetemen a diákkörök szakmai és szervezőmunkájában „látható voltam”, elsőként az merült fel, hogy az újkori tanszékek egyikére vegyenek oda, de az egyetem akkori (utóbb velem igazán jólelkű) párttitkára azt találta mondani, hogy nem létesítünk történelemszociológiát az ELTE-n. (Édesanyám akkor került a Középkori Egyetemes Történeti Tanszékre, még elég méltatlan helyzetbe, adjunktusként, így azért a dinasztikus viszonyoktól nem kellett annyira tartani, de ez volt a perdöntő szó, és végül is jó volt e döntés.) A dékán ajánlott Kardos Lajos professzor

úrnak, aki azonban már elköteleződött egy Szovjetunióban végzett hallgató mellett, de utóbb azért meghívott a pszichológia szak első speciális kollégiumát megtartani a minden tekintetben homályos szociálpszichológiáról. Így hoztak aztán javaslatba Bartha Lajosnak, aki a felfutóban lévő akadémiai intézetet igazgatta, és épp azt tervezte, hogy egy néhány fős csoportot verbuvál e területre. Utánam lépett be pár héttel az Országos Pedagógiai Intézetből érkező Pataki Ferenc (a sors játékosága volt, hogy az ő ún. közösségi nevelési kísérletét, iskoláit az ott pályakezdő feleségem vette át). Látom, nehéz elképzelniük, hogy ennek a széles területnek akkor nem volt szakmai gazdája az intézetben, az ismeretlen felé pedig nem tódultak jelentkezők sem, így aztán a mai értelemben vett állásinterjúnak minden feltétele hiányzott.

Egy egész kis csoportot képeztünk az Intézetben, a közéletből is ismert és a neveléstudományban nagy tekintélyt kivívó Pataki Ferenc volt a vezetőnk. A bemutatkozó intézeti értekezleten ő vázolt fel egy elképzelést konkrétan a kutatásunk és távlatosan a szociálpszichológia jövőjéről. Így utólag visszatekintve nem tartom magától értetődőnek, hogy akkor szükségét éreztem ezt az intézeti nyilvánosság előtt bírálni, abból kiindulva, hogy a hazai (*méreiánus*) tradíciókkal rendelkező csoportkutatásnál korszerűbb és többet ígér az attitűdök kutatása. Ha belegondolunk, hogy ez a '60-as évek közepén zajlott, amikor az attitűddinamika angolszász szakirodalmába épp túljutott a delelőjén, nyilván volt igazság a fellépésemben, de ez annál kellemetlenebb volt. Patakiban azonban volt kellő közéleti bölcsesség, hogy kezelni tudta ezt a helyzetet („lám, demokratikus vitában születik a közös koncepció”), a csoportkohézió közös témájában kikanyarítottunk egy attitűdviszonyokra (látens ideológiai

szerkezetre) koncentráló szeletet, viszonylag rövid időn belül Halász László és Marton Magda társaságában egy hangütést jelentő attitűdkonferenciát is rendeztünk az intézetben, és Pataki révén kerültem attitűdszakértőként kapcsolatba a Tömegkommunikációs Kutatóközponttal. Kaptam teret a kutatócsoportunkban, de itt sem, későbbiekben sem voltam jó beosztott. A maga csiszolt modorában ezt fejezte ki Pataki Ferenc által írott első munkahelyi értékelésem is („csak remélni lehet, hogy szerénysége a jövőben is megóvja az intellektuális fölény érzékeltetésétől”). Első igazi egzisztenciális konfliktusomban azonban, amikor a vér-marxista ambíciókat tápláló személyiség-lélektani csoport 72-ben kipécézte, hogy értekezésem nem felel meg a kandidátúra ideológiai követelményeinek, éreztem Pataki, Halász és a kissé dermedt intézeti közvélemény csendes támogatását. (Ezt a Garai László beadványával kezdődő vitát a végén Mátrai László akadémikus, osztályelnök a maga ironikus modorában zárta le: a nyílt vitában kellett volna az ideológiai fenntartásokkal megszólalni, márpedig „a pénztártól való távozás után nincs helye reklamációnak”).

Mi tette lehetővé a hatvanas-hetvenes évek fordulóján, hogy közvélemény-kutatások és attitűdvizsgálatok indulhassanak meg a szocialista Magyarországon? Ki/kik hozták létre a Tömegkommunikációs Kutatóközpontot? Hogyan tekintett a politikai vezetés ezekre a vizsgálatokra és mennyiben volt kíváncsi az eredményekre?

A nyugati nyitásnak ez a csirája sem nálunk jelentkezett elsőként, de itt bontakozott ki teljesen. Értelmes megoldásként ezt a rádió és televízió szervezéséhez és a korszerű tömegkommunikációs kutatásokhoz csatolták. Szecsckó Tamás Ford-ösztöndíjjal az Egyesült Államokban járt és erre gyűjtött tapasztalatokat. Az intézménynek eredetileg a kétféjű

Habsburg sasra emlékeztető vezetése volt, a tudományos igazgató mellett egy ügyvezető igazgató is, a Móra-unoka Vészits Ferenc. Ő a személyi kiválasztás és a szervezeti kontroll biztosító volt a kezdeti időkben, és őhöz tartozott a szépszámú kérdezőbiztos kiválasztása. A Kádár-kor ellentmondásos képletéhez tartozik, hogy ide olyan fiatalokat válogatott össze, akiknek iskolázása, pályakezdetje, nota bene politikai megbízhatósága elég problematikus volt – neki viszont volt politikai ereje egy ilyen kényes helyen egzisztenciát, nem egyszer továbbtanulási lehetőséget biztosítani számukra (amire látványos példa Levendél Ádám vagy Hann Endre nehezen induló és lám, magasra ívelő pályafutása). Ő volt és maradt a TK-tól való távozása után is (amikor beléptem én tudományos helyettesként) az MRT elnöki titkárságának vezetője, és érdeklődő jóindulatának jeleként az én első nagyobb (többek közt Trianon emlékét 1972-ben felemlető!) kutatásom elővizsgálatában is részt vállalt, a „családtörténet” első próbája tehát a Móra-leszármazottak körében folyt.

A kutatók zöme közgazdász volt és szociológus lett, de pszichológusok is voltak az alapítók között, velem is jöttek 72-ben néhányan. A tömegkommunikációs témák megrendelője az MRT volt, de itt természetesen nagyobb volt a mozgástér, mint a politikai közvélemény-kutatás területén, amelynek témáit a pártközpont jelölte meg és finanszírozta. Ez utóbbiak között voltak érdekesek és kutathatatlanok is (mint a Szovjetunióhoz való viszony), de unikális eredmények születtek a köztudatban rejlő ismeretekről, gazdasági nézetekről és várakozásokról, aktuális társadalmi-politikai kérdésekről.

Ma úgy emlékeznek vissza a TK-ra az egykori munkatársak, hogy ez egy új, érdekes, szakmai, kötetlen hely volt, és ez valóban igaz, bár akkor okozott némi disszonan-

ciát, hogy korrekt-e kivételezett munkafeltételek között jórészt zárt politikai kör számára végezni társadalomkutató munkát. Én visszatekintően sem látok ebben morális problémát: jó mintavétellel, javuló módszertannal végzett kutatások eredményei máig tanulságosak, és a politikai vezetést legfeljebb szembesítették a köztudat hozzáférhető tényeivel. A pártvezetők a tudományosan megalapozott ismeret- és véleménykutatást kiegészítő információnak tekintették egy többszoros rendszerben, ahová befolyt a mindenféle szervezetek által gyűjtött és szűrt (heti? havi?) „agitprop” jelentés. Valószínűleg néhányakat érdekeltek a leegyszerűsített formában is nyakatekert eredmények, ilyen volt mondjuk az *Agitprop Osztály* élén feltűnt Grósz Károly.

Előadásában azt mondta, hogy a TK-ban a legendás Ann Arbor-i társadalomkutató intézet kicsinyített mását próbálta működtetni. Honnan ismerte, hogyan működik egy amerikai társadalomkutató intézet? Mennyire tudott egyáltalán szabadon hozzájutni a nemzetközi szakirodalomhoz?

Az MTA Pszichológiai Intézetben eleinte valóban csak egy-két könyvhöz jutottunk hozzá, bár az intézet munkatársai korábban néhány alapvető munkát meg-megrendeltek a könyvtár számára. Érdekes módon megvolt például Heider egyedüli és egyedülálló monográfiája az interperszonális viszonyokról, a kognitív szociálpszichológia klasszikus műve, ami első olvasmányaim egyike lett. Huszonéves koromban többször jártam Ausztriában, ahol sorozatban vásároltam az ún. *roro* zsebkönyveket, amelyek alapvetően európai szerzőktől és európai kutatási bázison kitűnő kitekintést adtak a pszichológia társadalomtudományi kapcsolódásairól, még a véleménykutatások alapjairól is.

Az amerikai tudományosságról viszonylag halvány elképzeléseim lehettek ebben az időszakban, de hogy ennek a pszichológia társadalomtudományi határvidékén meghatározó a befolyása, ezt nem volt nehéz felismerni. A *Social Research Institute (SRI)* nem egy volt a kutatóintézetek közül, hanem egy kivételes példány: tudtommal az egyetlen állami fenntartású közgondolkodás-vizsgáló hely a legigényesebb interdiszciplináris háttérrel, melynek egyik mély történeti gyökere a Kurt Lewin által alapított csoportdinamikai laboratórium volt. Ez az intézmény szociológusok, pszichológusok és kutatás-módszertani szakemberek válogatott együttesét ölelte fel és szervezeti egységeit kombinálta olyan módon, ami engem a TK-ra emlékeztetett. Első alkalommal, jóval később, 1981 karácsonya táján töltöttem ott egy hónapot mint a legenda Robert Zajonc és az épp akkor hozzátársuló Hazel Markus vendége, akik közelről megismertettek az intézmény működésével és akiknek tudományos munkáját ezt követően évtizedekig követtem. (Megjegyzem, hogy ez a néhány hét alkalmat adott arra, hogy Zajonc érdeklődéséről a lengyel politika iránt meggyőződjek. Láttam, hogy milyen megfontoltan reflektál a lengyelországi katonai hatalomátvételre. Ugyanez az erős lengyel kötődés inspirálta őt arra, hogy a rendszerváltás után segítsen létrehozni az SRI lengyel mását és partnerintézetét.)

Az amerikai szociálpszichológiáról természetesen mind többet ismertem meg a TK könyvtára jóvoltából, meg hát a Pszichológiai Szemle rovatvezetőjeként recenziós példányokat kértem az amerikai könyvkiadóktól, ami egy kiváló könyvtárfejlesztési lehetőségnek bizonyult. 1981 és 1982 fordulóján ámokfutásszerű látogatást tettem az Egyesült Államokban: egy akadémia közötti szerződés alapján három hónap alatt tizenkét kü-

lönböző egyetemet kerestem fel mohó tudásszomjjal, s ez nemcsak egy kalandos úti program volt, de jól kiaknázott lehetőség is a szociálpszichológusokkal való ismerkedésre. Ebből a legbüszkébb arra vagyok, hogy olyan fiatalabb szakembereket találtam és kötöttem velük életre szóló kollegiális és/vagy baráti kapcsolatot, mint a nagy szakmai áttörések előtt álló David Hamilton, Susan Fiske, Diane Mackie és többen mások. Ezek meghatározó alakjai lettek az információfeldolgozási paradigmán nyugvó új kognitív szociálpszichológiának, és rendkívüli segítséget jelentettek abban, hogy ennek az évtizedekig domináló törekvésnek a fejlődését nyomon követhessük. A személyes emlékek közé tartozik egy füstös pubban töltött hosszú este Susan Fiske-vel, aki épp akkor szörnyen náthás volt, de elemző gonddal és hihetetlen éleslátással mesélte el nekem az amerikai szociálpszichológiának egy kívülálló számára oly nehezen felderíthető szociometriai szerkezetét. David Hamilton sztereotípiákról szóló klasszikus írása akkor még nem vonzott szakmai közfigyelmet, én voltam az első látogatója Európából és igencsak maradandó emléket hagytam családjában is, amikor egy valódi szörbundában megérkeztem Kaliforniába egy szíjjakkal összefogott hatalmas bőrrönddel, amelyben akkorra már felhalmozott rengeteg szakkönyvet vonszoltam. Ebből a sokkoló élményből, amit nyújtottam, lett egy több évtizedes bensőséges családi barátság.

Ennek az utazásnak az első állomása volt Bill McGuire és Bob Abelson Yale Egyeteme, és ez adta számomra az első igazi áttekintést arról, hogy hogyan néz ki, hogyan működik egy jelentős amerikai egyetem és annak pszichológia tanszéke. A sors különös kegyelméből ezen az úton a Kansas City melletti (eldugott) Lawrence-ben találkozhattam Fritz Heiderrel is, bepillantást nyertem abba milióbe, amiben

élt, megismerkedhettem feleségével, Grace-szel is, aki oly nagy szerepet játszott amerikai pályafutásában. Az asszonyok szerepe ezeknek a világklasszisoknak az életében nagyon fontosnak tűnt, de hát ez nem okoz különösebb meglepetést.

Hogyan fordult az érdeklődése a nemzeti sztereotípiák és az autosztereotípiák felé?

Mint mondtam, a köztudatban élő – az oktatás által is formált – történelemfelfogás érdekelt eredetileg, és ezt a szakdolgozatomban az ún. alapfogalmak absztrakt szintjén ragadtam meg. Egy dolog azonban, hogy hogyan definiálják az emberek, mit jelent számukra a nemzet vagy társadalmi osztály, és egy másik, hogy konkrét nemzeteket és foglalkozási kategóriákat hogyan látnak, ezekhez milyen sztereotíp nézetek kötődnek, milyen különbségeket emelnek ki és milyen értékelési hierarchiákat alkotnak közöttük.

Saját kutatásaim logikája és nem utolsósorban Mérei Ferenc kommentárja ösztönzött engem arra, hogy konkrét nemzetek, társadalmi foglalkozási kategóriák és korszakok felfogását módszeresen tanulmányozzam, amihez az *Osgood-féle szemantikus differenciál* egy nem szokványos, de némi átalakítással különösen alkalmas eszköznek bizonyult. A társadalomszemlélet tanulmányozása során jutottam el a nemzetjellemzésekhez, köztük a magyar autosztereotípiához. Az viszont szerencsés fordulat volt, hogy az általam a '70-es évek elején megkezdett sztereotípiá- (tartalom-) vizsgálatok egyszeriben egy prosperáló szakterület középpontjába kerültek: éppen az említett Dave Hamilton révén az információfeldolgozási paradigma jelentőségét szociálpszichológiában a csoportsztereotípiák (formai) szerveződésében demonstrálták. Az ünnepi kötetben Hamilton kitért arra, hogy az évtizedeken keresztül a szociálpsi-

chológiai szakirodalom figyelmének fókuszában álló sztereotípiakutatás roppant szakirodalmában hosszú időn keresztül sajátos, bizonyos értelemben elszigetelt volt az én sztereotípiatartalmakra és -rendszerekre irányuló vizsgálódásom. Utóbb azonban Eagly, Fiske és mások révén ez a témairány is előtérbe került, mint ahogy utóbb bizonyult úttörő tájékozódásnak keresztkegyszerűsítés tárgy körében végzett kutatásaim sora (magyarán, ha nemzeti és foglalkozási szempontokat kereszteszünk, ütköztetünk, akkor a két szempont milyen súllyal esik latba). A kutatásaim logikája elvitt addig a feltételezésig, hogy az emberek fejében, sőt a közfelfogásban a társadalomról „implikált elmélet” él, a sztereotípiák bizonyosan nem magukban állnak, hanem rendszerbe szerveződnek.

Nyilván gondolkodott azon, hogy ha nem került volna ki a TK-ból és nem lett volna egyetemi oktató, hogyan alakult volna az élete. Mi az, amit nyert volna, mi az, amit veszített volna?

Ez egy szokatlan, de érdekes kérdés, a valóság határain átbillenve. Kezdeném a fonákjával, hogy – szerintem – mi nem lett volna (másként) az egyetemen, ha én nem jövök ide.

Három dolgot emelnék ki. Egyrészt az akkor még csak bimbózó, majd később megerősödő szociálpszichológia más helyet foglalt volna el a pszichológusképzésben, az itt oktatott ismeretek rendszerében. A világ egyetemén két helyen is tanítanak szociálpszichológiát: pszichológiai tanszékeken és szociológiai tanszékeken. Ezen stúdiumoknak az ismeretanyaga részben azonos, de jórészt eltérő is, hiszen az oktatásban más kontextusba kerülnek (és hát bizonyos fókig más iskolákat, más kutatásfolyamokat is képviselnek, tehát némileg eltérő szakirodalomra támaszkodnak). Az ELTE-n a '70-es évek elején a szo-

ciálpszichológia oktatását a BTK szociológia tanszéke vállalta és vitte. Az én megjelenésem, szerepvállalásom és kialakuló szakcsoportom osztotta meg ezt a szerepet, a pszichológusképzésnek saját szociálpszichológiája lett, és a meg-megújuló tartalmi és szervezeti fejlesztésben így lett „négymezős” a pszichológiaoktatás: az általános, a személyiség-, a fejlődés- és a szociálpszichológia alapdiszciplínáira építve. Erre a pszichológusképzésen belül kialakult irányra, területre kezdetben az ELTE-n, majd amikor a képzőhelyek osztódva szaporodtak, akkor országosan is, kihatott az én szakmai érdeklődésem, irányultságom és meggyőződése. Hangsúlyt kapott benne a személypercepció, az attitűdök és sztereotípiák ismeretanyaga, és viszonylag élénk és közvetlen kapcsolatban álltunk a ’80-as, ’90-es évek domináns szakmai irányával, az információfeldolgozási paradigmán nyugvó szociálpszichológiával. Hogy ne csak a pozitívumokról beszéljek, nyilván az én irányultságom és szakmai tapasztalatom befolyásolta azt is, hogy az általunk tárgyalt szakirodalom ugyan kísérleti jellegű volt, de tanítványaim és munkatársaim csak elvéve végeztek kísérleteket. Inkább involválódtak sajátos társadalmi csoportokon vagy reprezentatív mintákon nyugvó sokváltozós leíró vizsgálatokba. Ez valamilyen értelemben egy deviancia volt és hátrány missziónk tekintetében, hogy lépést tartsunk a nemzetközi tudományossággal.

Egy másik eltérés – az elképzelt esetben, hogy nem az egyetemre jövök –, hogy a pszichológia tanszékeinek, intézetének szervezeti státusa minden bizonnyal másként alakult volna. A pszichológia a ’70-es évektől kezdődően egy ideológiai szorongatásból kimenekülő, tudatosan fejlesztett szakterület volt, de hogy ez a fejlesztés milyen formát ölt és mit eredményez, abban kinek-kinek lehetett személyes

felelőssége. Az MTA Pszichológia Bizottsága, amelynek elnöke a kritikus időkben Ádám György professzor volt, mellette pedig én voltam a titkár, azt a szerepet kapta, hogy egy ún. Tárcaközi Pszichológiai Bizottság néven összehangolja a különböző minisztériumok pszichológiát érintő fejlesztéseit (kuriózum, hogy ebben az egyeztetésben Víz E. Szilveszter az egészségügyi minisztériumot képviselte, Hoffmann Rózsa meg az oktatási tárca fejlesztéseihez asszisztált). AZ ELTE-n ilyen hátszéllel párban fejlődhetett a személyiség- és szociál-szakág. A Bölcsészettudományi Karon a Pesti Barnabás utcai épület 4. emeletén sűrűn lakott szobákban szorongó pszichológia viszonylag szerény befolyást gyakorolt, de ez a helyzet a dékánságom előtt, alatt és után elég sokat változott. A neveléstudomány árnyékából kikeveredtünk, kezdeményező szerepet vállaltunk a tanárképzés átstrukturálásában, a doktori képzés irányításában és a PhD-rendszer bevezetésében, sőt mi lettünk azok, akik az idegen nyelvű képzést megkezdjük a karon (amit egyébként mindmáig nem követett senki az egész egyetemen). Anélkül, hogy az intézménypolitikai ténykedésem súlyát eltúloznám, azt gyanítom, hogy a 2000-es évek elején ennek volt része abban, hogy a rektori vezetés egy Pedagógiai és Pszichológiai Kar létrehozását kezdeményezte, és hogy ebbe a Bölcsészettudományi Kar Manherz Károly dékán úr vezetésével – minden belső ellenállás és háborgás ellenére – belement. A Kar kialakítása természetesen kollektív munka volt, és karalapító dékánként nagyszerű segítőtársaim voltak. Az események ilyen láncolata nélkül is – mint a hazai tudományosságban általában – biztos, hogy a pszichológia súlya és szervezeti pozíciója erősödött volna, de meglehet, hogy nem lett volna egy új kar alkotóeleme és névadója. Nem zárom ki, hogy az idők múlásával akár

a Természettudományi Kar kereteiben taláta volna meg a maga szolid helyét (mint ahogy ez a természet- és társadalomtudományok között hídverő szerepet betöltő szaktudománnyal a világban gyakran megesik, többnyire finansziális okokból).

A harmadik feltételezhető különbség, ha nem jöttem volna az egyetemre, az általában a felsőoktatási reformok és sajátosan a pedagógusképzés területén mutatkozott volna. Mi a rendszerváltó bölcsészkaron megbonítottuk a felsőoktatás Kádár-kori rendjét, új-rarendeztük a hallgató és intézmény viszonyát, az ún. tanegységrendszerrel gyakorlatilag kreditrendszert vezettünk be, és a tanulmányok szervezésében minden korábbinál nagyobb szabadságot biztosítottunk, többciklusú képzésben gondolkodtunk. Ezeket a változásokat világlátott emberek többen inspirálták: Ritoók Zsigmond, Granasztói György és Klaniczay Gábor, vagy az operatív átalakításban hősi szerepet vállaló Nádasdy Ádám és Papp Lajos és talán nem utolsósorban jómagam. Jogszabályba, minisztériumi vezetésbe, az egyetemvezetés konzervatívizmusába egyaránt beleütköztünk, és a felkavaró változtatások után Manherz Károly dékán úrra hárult a konszolidálás. Ennek ellenére és ezzel együtt az ELTE BTK reformjainak jó része fennmaradt, országosan irradiált, megágyazott a kreditrendszer bevezetésének és az ún. bolognai reformoknak. 2000 után, Klinghammer István rektorsága idején a tanárképzés bölcsészmodellje mind erőteljesebben érvényesült az ELTE-n. Ez volt az, amit a bolognai reformok harcaiban az ELTE fel tudott mutatni és országos léptékben is keresztül tudott vinni az oktatási kormányzat fenntartásai és a természettudományos terület nagyon hagyományos elvei ellenében. 2010 után azonban nem állt jól ennek az ELTE tanárképzési modellnek a szénája. A többciklusú rendszernek

a teljes kifizását a tanárképzés gyakorlatában nem tudtuk kipróbálni (jószerivel egyetlen értekezést ismerek, amely a modellnek az elfogadottságát legalább a tanárképzőknek a körében szisztematikusan vizsgálta, európai háttérrel), néhány év alatt visszaállították a tanárképzés osztatlan formáját. A pedagógiai és pszichológiai stúdiumok ismét háttérbe szorultak a diszciplináris tananyaghoz képest, sőt az egységes tanárképzés is – részint – visszabomlott általános és középiskolai tanárok felkészítésére. Meglehet, hogy az ELTE-hez és személy szerint az én nevemhez kötött reformvállalkozásunk csak egy kitérő lesz a pedagógusképzés hazai történetében, de az európai trendekkel való szinkronját, gondolatébresztő, fejlesztő hatásait nehéz elvitatni. Erről lehet szólni elismerően, vagy felróni nekem, de a pedagógusképzés nélkülem az egyetemen és országosan nem így alakult volna az elmúlt tíz évben.

De most visszatérek az eredeti személyes kérdésekre. 1977-ben konfliktus támadt a TK-igazgató Szecső Tamás és köztem: „elvesztettem a bizalmát”, ahogy ezt egy hatórás pártbizottsági vita sovány eredményeként leszűrték, felmondtam és állás nélkül voltam hónapokig. Akkoriban ez szokatlan volt, miután hosszú hónapokig megfigyeltek és lehallgattak, nem lehetett tudni, hogy ez mennyiben minősül politikai ügynek. Nagyon tanulságos volt megtapasztalni, hogy a zuhanórepülés idején hogy fordulnak el az embertől (a szó szoros értelmében is), és hányan és kik maradnak, akik érdeklődést és segítőkészséget tanúsítanak. Ha az OM főosztály-vezetője, Kardos József és az ELTE rektora, Ádám György nem vállalja docensi előterjesztésem kockázatát, két forgatókönyv maradt volna. Az egyik az Egyesült Államok: a TK-s konfliktus közvetlen előzménye az volt, hogy a visegrádi keleti–nyugati szociál-

pszichológustalálkozó után értesítést kaptam, hogy az idelátogatók javaslatára a stanfordi híres-neves *Center for Advanced Studies*-nél pályázhatok ösztöndíjra. Gyermeki ösztíngességgel meséltem ezt Szecskó Tamásnak, aki – finoman szólva – intézményi és személyes kockázatot talált benne. Ha '77-ben itthon nem boldogulok, akkor feltehetően megkísérlek élni ezzel a lehetőséggel, és – úgy hiszem – meg tudtam volna kapaszkodni az amerikai egyetemi világban. A betagozódás nyilván nagy erőfeszítést igényelt volna, és biztosan nem az intézményrendszer átfórmálására fordítottam volna erőfeszítéseimet, de talán még az ideologikus nézetrendszerek és kognitív stílusok tanulmányozását is folytatni tudtam volna. Ennél a fantáziajátéknál könnyebb elgondolni, hogy ha az ELTE nem alkalmaz, akkor is találkozunk Kelemen Lászlóval, és ő éppúgy invitál a debreceni pszichológusképzésbe szociálpszichológiát tanítani, mint tette ezt a valóságban is a párizsi pszichológiai világkonferencián.

Beszéljen a tanítással kapcsolatos nézeteiről, mit tartott fontosnak ezen a téren és miért? Különösen jó lenne, ha beszélne a debreceni évekről, az ottani pszichológiaszak-alapításról. Az úttörés élvezetével gyűjtöttem a szociálpszichológia oktatásához anyagot (felhasználva a szociológiai tanszéken kiadott szöveggyűjteményeket és különösképpen azokat a tanulmányválogatásokat, amelyeket több, tartalmilag változó kiadásban *Csoportlélektan* címen Pataki Ferenc, *Szociálpszichológia* címen én jelentettünk meg, majd Csepeli György tudománytörténeti céllal adott ki a Gondolat Kiadónál), és különböző változatokat próbáltam ki a tananyag felépítésére. A több szellemi gyökérből táplálkozó empirikus szociálpszichológia ismeretanyaga elég szövevényes, viszonylag távol eső tan-

anyagrészek között is van történeti és gondolati összefüggés, így kiváltképp alkalmas arra, hogy gondolkodtató kérdéseket tegyünk fel. Törekedtem az empirikus vizsgálatok részletező bemutatására, de arra is, hogy a hallgatókat ráhangoljam az összefüggések keresésére. Ezért is a szociálpszichológiai vizsgák hosszú időn át elég komoly próbatélt jelentettek, amelyre a hallgatók sok napon és éjszakán keresztül intenzíven készültek. Ezeknek a vizsgáknak mind Budapesten, mind Debrecenben volt egy szűrő szerepe is, és ugyanakkor sokakkal találkoztam, akik utólag jóízű gondolkodtató feladatként emlékeztek rájuk. Két, bizonyos fokig elágazó törekvés vezetett az oktatásban: egyfelől azt éreztem kötelességemnek, hogy a nemzetközi (mi évtizedeinkben döntően amerikai) főáram aktuális mondanivalóját közvetítem, hallgatók nagy tömegéért viselt felelősséggel ne egyedi leágazásokat vagy kuriózuszerű ötleteket mutassak be, kapcsolat- és versenyképessé reméltem tenni hallgatóinkat.

Másrészt a szociálpszichológia esetében megkerülhetetlen volt, hogy az emberek társadalmi viszonyairól szólva a tudományos nézőpont és bizonyítás feltételei között társadalmi-politikai dilemmákat érintsünk. Úgy gondolom, hogy e tekintetben a rendszerváltásnak sem kellett semmit korrigálni a mi szociálpszichológiai tananyagunkon és mondanivalónkon: itt csak utalok a személyes értékrendszerek, a különböző kognitív stílusok, a kognitív konzisztencia torzító hatásai, vagy az előítéletesség bemutatására.

Nem volt számottevő különbség abban, amit Budapesten vagy Debrecenben tanítottam, ugyanakkor a két hely szellemisége – a hallgatók összetétele miatt – nem kis mértékben különbözött egymástól. Különösen akkor, amikor a pszichológia szak az igényekhez képest nagyon szűk hallgatólétszámmal

rendelkezett Budapesten, volt valami társadalmilag és intellektuálisan belterjes az ELTE-oktatásban, némileg elkényeztetett és finnyás jelleg. A KLTE-n sokkal változatosabb volt a hallgatók összetétele, ennek megfelelően többet jelentett és többet hozott számukra a pszichológia szak látogatása. Több ambíciót észleltem bennük, és ezért is számomra különösen kedves volt ott tanítani. Kelemen László professzor helyi gárdája mellett a fontos alapszakok budapesti lejárók nyújtották, olyan erőfeszítéssel, amit anyagilag tulajdonképpen nem is lehetett igazán honorálni. Magam részéről egy fiatal kutatói kört alakítottam ki (többek között a későbbi vezető Münnich Ákos és Bugán Antal, Szizsik Erika és Aczél Ágnes, Mészáros Aranka és a korán elhunyt Sallay Hedvig részvételével), amely *Debreceni komplex tudatvizsgálat* címen a nevelési rendszer és devianciák érzékeny társadalmi kérdéseiről az attitűdmérések rendezett tömegét végezte. Szükség volt arra is, hogy a neveléstudomány oldalán kissé képlekeny helyet elfoglaló pszichológia szervezeti helyzetét megszilárdítsuk, ezért is a budapesti teendőim mellett időszakosan átvettem a tanszék vezetését, és a szaporodó számú oktatók segítségével és érdekében igyekeztem megtenni mindent, hogy önálló pszichológiai intézet jöjjön létre a BTK kereteiben. 8-10 évig volt intenzív munkakapcsolatom Debrecennel. A létrejött intézetnek a vezetésére azonban már nem tudtam vállalkozni, nem utolsósorban azért, mert akkor indultam hosszabb útra az Egyesült Államokba.

Beszéljen arról a törekvéséről, hogy amerikai szakkönyvek legyenek elérhetőek magyarul. Miért tartotta ezt annyira fontosnak? Milyen akadályokba ütközött?

Az volt a célom, hogy az oktatás évtizedes elmaradását behozzuk, és előbb-utóbb el kellett

és el lehetett érni azt a helyzetet, hogy a legfrissebb és legjobb amerikai tankönyveket használjuk a képzésben.

A sors különösen kegyes volt, a 2000-es évek fordulóján a legismertebb és legtöbbre értékelt amerikai tankönyveket barátaim, Susan Fiske és társszerzővel Diane Mackie írta, ezeket az ő hozzájárulásukkal ültettük át magyarra.

Ugyanakkor az Osiris Könyvkiadóval való együttműködés keretében két sorozatot is indítottam, annak jegyében, hogy segítse a hallgatóknak és a szociálpszichológia aktív művelőinek a tudománytörténeti átlátását és előretétekintését. Ezt szolgálta egyfelől *A szociálpszichológia klasszikusai* sorozat, amelyben teljes Heider- és Festinger-monográfia, illetőleg a szerzővel együtt, de általam is válogatott Zajonc- és McGuire-gyűjtemény, továbbá az általam klasszikusnak deklarált kortárs Hamilton- és Fiske-összeállítás is megjelenhetett magyar nyelven.

A másik sorozat címét – *A szociálpszichológia második évszázada* – McGuire-től kölcsönöztem, aki még a '90-es években jóslatokba bocsátkozott szakmánk kilátásait illetően. Ennek a kiadványsorozatnak az egyes köteteit magam válogattam, de a legfontosabb döntés maguknak a szerzőknek a kiválasztása volt. Ez ugyanis nem ízlésitélet, hanem egyfajta jóslat: kinek a munkássága lesz mértékadó a rákövetkezendő években, évtizedekben.

És ma már elmondhatjuk, hogy nem volt rossz döntés Banaji és Jost, Sidanius és Kruglanski munkáinak a kiadása. Ezek a kiadványok mind azt szolgálták, hogy társadalomtudományi szakmánk történeti fejlődésmenetét, ennek összefüggéseit megismerjék a hallgatók. Valamint ki-kí tehetsége szerint legyen képes megítélni, hogy milyen irányba mutat a szakma fejlődése.

Számos európai országban igyekeznek a kurzusokat angolul tartani, és a diákok angolul vizsgáznak. Mi erről a véleménye? Az ELTE-n az idegen nyelvű MA és BA gondolata mikor született meg, és hogyan látja a jövőjét?

A pszichológia egyetemes igazságokat ígérő tudomány, még ha ezer szállal is kötődik ahhoz a közegehez, amelyben kutatják és kiépítik. Ez egy alkalmas terület arra, hogy világnyelven tanítsák és tanulják, ami a jövőbeni szakmai kommunikációt is nagyban segíti. Az angol kurzusok és vizsgák elszaporodásának van két természetes előfeltétele: legyen, aki az autentikus nemzetközi szakirodalom nyelvén nem csak olvas, hanem tanítani is tud, és a hallgatók nyelvi felkészültsége is legyen elegendő, hogy ezen a kicsit mesterkélt, furcsa szaknyelven előbb-utóbb értsenek és beszéljenek. Amikor közel fél évszázada a szociálpszichológiát megkezdtük tanítani Magyarországon, akkor nyilvánvalóan egyik feltétel sem volt meg. Mint az ELTE angol nyelvű képzése példázza (amit a '90-es évek elején a Magyarországra külföldieket toborzó *College International* megkeresésére indítottunk el), az oktatói gárda mára már kiépült. Eredményesen, sőt növekvő vonzerővel képes angol nyelvű oktatást folytatni (ami épp most terjed majd ki a harmadik ciklusra, a PhD-képzésre). Ezen a szakon az angolnyelv-tudás már hosszú idő óta a felvétel és a túlélés követelménye. Az angol nyelvű szakszövegek olvasása magától értetődő része a szeminárium munkának és természetes előfeltétele a dolgozatok és értekezések elkészítésének.

Ez a tendencia nyilván tovább erősödik, azt azonban – némileg görcsösen ragaszkodva a Magyar Tudományos Akadémia 19. sz. cikkében megfogalmazott rendeltetéséhez – fontosnak gondolom, hogy a pszichológiának meglegyen a magyar szaknyelve és mértékadó irodalma, ilyen értelemben se szakadjon ki

a hazai kulturális közegeből, hanem legyen tárgya a szélesebb körben folyó értelmiségi diskurzusnak, az iskolában is építgetett, erősített közműveltségnek. Ma gyakran alkalmazunk emelkedett kifejezéseket, az azonban meggyőződésem szerint egy valódi nemzetstratégiai kérdés, hogy a korszerű tudományosság elérhető legyen magyar nyelven is, miközben elemi szükségletünk, hogy művelői benne legyenek a nemzetközi vérkeringésben. E tekintetben különösnek tartom, hogy akár az ELTE-n a pszichológia az egyetlen szak, ahol rendszeres idegen nyelvű képzés folyamatosan zajlik, fejleszti magukat az oktatókat és alkalmat kínál hazai és külföldi hallgatók találkozására.

Tanárként milyen tulajdonságokkal rendelkező diákokra figyel fel? Milyen tulajdonságokat tart előnyösnek, amikor valakit doktori hallgatóként elvállal? Mit gondol arról, hogy egyre több tehetséges pszichológiahallgató megy külföldre?

Arról, hogy a tehetséges hallgató rövidebb-hosszabb ideig külföldi tanulmányokat folytat és tapasztalatokat szerez, a magam részéről a legjobbakat gondolom. Őszintén sajnálom, hogy a mi korosztályunknak erre már csak felnőtt szakemberként volt lehetősége, magam 30 éves voltam, amikor szakmai útra tudtam menni Angliába, a *London School of Economics*-ra Hilde Himmelweithoz és a sheffieldi egyetemre, Peter Warrhoz: az előbbi irányította rá a figyelmemet az eszmei tartalom és a gondolkodási stílus kettősségére, az utóbbi a személypercepció kutatási eredményeinek és módszertanának a szervezeti-alkalmazási lehetőségeit mutatta be.

Mindkettő fontos támpont volt későbbi munkámban, olyasmi, amire az ember tömémentelen szakirodalom olvastán sem ébred rá önerőből.

Kifejezetten örülök annak, hogy a rendszerváltás idején egyike lehettem azon felsőoktatási vezetőknek, akik az európai hídverést megnyitó Tempus programokat (az Erasmus elődjét) kidolgozták és indították. Kevésen tudják talán, hogy maga a Tempus szó, az európai címke is magyar lelemény volt. A műgyetem kiváló nemzetközi rektorhelyettese, Lajos Tamás sok más felsőoktatási reformmunkálat közepette ötlötte ki ezt a betűszót is. Részt vett és úttörője volt ennek az európai kezdeményezésnek, amelynek a hazai szervezeti kereteit is kreatívan alakította. A műgyetemi és bölcsészkar reformkedv a '80-as, '90-es évek fordulóján ösztönözte egymást, és magam is részese voltam a szakértői csoportnak, amely a Tempus első kelet-európai pályázatait Brüsszelben értékelte.

A hallgatók mai elvándorlása az más, több és rosszabb, mint külföldi tanulmányok folytatása. Ennek vannak szociálpszichológiai vonatkozásai is, amit doktoranduszaim egyike, Baumstark Bea már évekkel ezelőtt témájául választott, s társadalmi problémává válhat, ha az ország értelmiségmegkötő ereje nem erősödik. Az különösen fájdalmas, hogyha tehetséges hallgatók döntenek úgy, hogy egy életre elhagyják ezt az országot, aminek több példáját magam is megtapasztaltam és szomorúan látom.

Milyen hallgatóra figyelek fel? Erre közhelyesen azt mondanám, hogy mozgékony szellemű hallgatóknak tudok igazán örülni, akik lényeglátóak, strukturáltan gondolkodnak, kritikai fenntartásokkal élnek és újszerű konstruktív megoldásokat találnak. Ezek egy oktató részéről valószínűleg nem nagyon specifikus igények, az viszont talán pedagógiai gyengém, hogy kissé egyoldalúan figyelek és figyeltem a jobb intellektuális teljesítményekre, és kevésbé voltam ráhangolva a gyengébben teljesítők egyéni értékeire és előre-

haladására. A korlátoltság a tudálékossággal és a konfúzióval együtt engem pedagógushoz már-már méltatlan módon türelmetlenné tett, ma már ezt jobban tűröm. Sokakkal szemben én megbecsültem az öntudatos embereket, örömet leltem abban, ha volt humoruk, kifejezetten érdekelt és megfontoltam, ha bíráltak, talán a megbízhatatlanság volt az, ami kihozott a sodromból.

Élete jelentős részét vezető pozícióban töltötte el. Mi volt a vezetői koncepciója, hogyan választotta ki munkatársait? Az utóbbi évtizedekben erősen foglalkoztatta a kontraszelekció kérdése, vajon vezetőként hogyan küzdött meg ezzel a jelenséggel?

Mint ezt most már többször érintettük, '72-ben lettem első ízben vezető. A TK igazgatóhelyettesége akkor az állami nomenklatúrában egy minisztériumi főosztály-vezetői posztnak volt megfelelő. Az azóta eltelt évtizedek alkalmat adtak arra, hogy megtanuljam, hogyan vezessek egy értekezletet (lehetőség szerint derűsen) és mit várjak egy titkárnőtől (akit ma angolszász eleganciával asszisztensnek szeretnek nevezni, és aki nélkül számomra folyamatos és rendezett vezetői munka gyakorlatilag elképzelhetetlen). Ugyanakkor „a vezető pozíciót betölteni” kifejezést az én esetemben túl statikusnak érzem, mintha valaki elfoglalna a hierarchiában egy magasabb helyet és ott több-kevesebb szorgalommal intézkedne. Az én pályafutásom során nem találnak egyetlen olyan „pozíciót”, amit a szervezeti viszonyok tevékeny alakításával nem magam hoztam volna létre, vagy hangoztam volna át, tehát a vezetés nálam mindenkor szervezetfejlesztéssel kapcsolódott össze, feladatok kitzűzését és megoldását jelentette. Lett légyen szó általunk létrehozott szervezeti egységekről vagy hatékonyan gondolt testületekről (amilyen a már szóba ho-

zott Tárcaközi Pszichológiai Munkabizottság, a Közoktatási Modernizációs Közalapítvány kuratóriuma vagy legutóbb a Nemzeti Bologna Bizottság pedagógusképzési albizottsága volt, hogy csak az országos kisugárzásúakat említsem). Bármennyire dinamikusan formálódott és váltakozott az én vezetői szerepem, azt el kell ismernem, hogy hűségem az ELTE-pszichológiához azzal járt, hogy 30 éven át – ilyen vagy olyan módon, közvetlenül és/vagy áttételeken át – vezettem ezt az egyetemi szakterületet, ez azért elég monotonnak tűnhetett többek szemében, akik fél életüket a velem való együttműködésben töltötték...

Tapasztalataim szerint a munkatársak kiválasztásában az embernek nincs mindig szabad keze, de mozgásterével úgy kell élnie, hogy az a szervezetfejlesztési célt szolgálja, a működőképességet. Értelemszerűen más karakterekre és más képességekre van szükség egy kar irányításában, mint egy új oktatási terület szisztematikus tantervfejlesztésében, mások kellene egy forráselosztó fórum hatékony működéséhez, mint az adatfeldolgozás szervezett munkájához. A szervezeti célszerűségeken túl visszatérően volt bennem elfogultság, ha a jó teljesítményt vagy annak alapos reményét olyanokban fedeztem fel, akiknek társadalmi hátrányuk vagy kívülállásuk miatt ezért különösen keményen kellett megküzdeni. Pszichoanalitikusom lenne hivatott megmagyarázni, hogy az ő pályájuk segítségével, sőt szolgálatában sok esetben miért mentem elég messze. A tudományos talentum értékelésénél – nyíltan bevallom – számomra mindig is fontosabb volt, hogy valakinek legyen eredeti gondolata és személyes mondanivalója, mint a ma kultikusan tisztelt publikációs szám és idézettség, ami nyilván összefüggött azzal, hogy magam vonatkozásában sem foglalkoztam ez utóbbiakkal túl sokat. Ha őszinte vagyok és felidéz-

zem, hogy a szervezetfejlesztés mindenhol és mindenkor, szinte elkerülhetetlenül, csoportok és személyek közötti konfliktusokkal jár, akkor megkockáztatom, hogy az intellektuális értékek mellett szememben fontos volt az emberi lojalitás, a baráti megbízhatóság az együttműködés egymás mellé rendelt vagy hierarchikus formáiban.

Ami a kontraszelekciót illeti, az a társadalom működésének egy vészes módja. Magam a kontraszelekció-élménnyel foglalkozom, hogy az emberek úgy érzik-e, hogy az értékek és a társadalmi pozíciók egymástól elszakadtak és egymás ellentétébe fordultak, az értékes veszít, az érdemtelen nyer. Az ilyen élményekben természetesen sok a szubjektív elem, de ha társadalmilag tömegessé válik, akkor feltétlenül figyelmet érdemel, mert nehezen elbírálható valóságtartalmától függetlenül a társadalmi elégedetlenség tükré és forrása. Én csak remélni merem, hogy az a szervezetfejlesztési munka, amit végeztem, különböző időpontokban különböző helyeken, nem keltett ilyen élményeket sem a külső szemlélőben, sem magukban az érintettekben. Ami pedig a kiválasztás tárgyi mutatóját, eredményét illeti, íme, itt van a maguk által szerkesztett kötet. Ez tanúsítja, hogy tanítványaim, kollégáim és kortárs barátaim között mennyi az értékes szakember és – akár egy ilyen alkalommal – mondanivalójukban mennyi az érték.

Miért kezdte el felkarolni az iskolapszichológiát? Mit várt ettől? Mivel és hogyan tudta a '70-es évek végén a minisztériumi embereket meggyőzni arról, hogy iskolapszichológiára szükség van?

Meggyőződésem, hogy a pszichológia és neveléstudomány egymással szoros kapcsolatban van, a pszichológia közvetlenül és közvetve kamatoztatható nevelőintézményekben.

Mondhatjuk, hogy ez egy családi felismerés, de ez a gondolat mindig is jelen volt egyetemi szervezettefejlesztő munkámban, aminek betetőzése a Pedagógiai és Pszichológiai Kar létrejötte. Az iskolapszichológus az én nézőpontomban az a szakember, aki közvetlenül megjelenik és részt vesz az iskola életében, és szaktudását ennek szolgálatába állítja. Van egy helyes és szükséges hazai hagyomány, amely a gyermekekkel foglalkozó klinikusok számára intézményes kereteket kínált nevelési tanácsadók rendszerében, amit át lehet formálni, át is lehet nevezni a pedagógia szakszolgálat részének. A problematikus vagy kifejezetten patológikus esetek kezelésén túlmenően azonban megítélésem szerint az iskolai közösség alakítása, a tanulók közötti kapcsolatok, a tanulókkal való bánásmód és a tanári kar szervezett együttműködése mind kínálnak pszichológusi feladatokat. Ezen alkalmazott pszichológia iránt ELTE tanszékünkön Porkolábné Balogh Katalin és munkatársai nagy fogékonyságot tanúsítottak, szakmai műhelyük fontos kiindulópontja az iskolapszichológiai hálózat kiépítésének. Magam részéről az országos fejlesztés koncepciójának kidolgozásában akartam és tudtam segíteni, és abban, hogy az oktatási kormányzat adjon lehetőséget az iskolapszichológus szerepkörének kikísérletezésére. A '80-as években a Minisztertanács elnökhelyettese egy alkalommal fogadott, meghallgatta és támogatni tudta ezt az elgondolást. Ritkán fordultam meg a Parlamentben, ez egy igen emlékezetes alkalom volt, amikor Csehák Judit egy, a pártállam irodáitól merőben eltérő, kulturált közegben elegánsan és értően tárgyalt erről a fejlesztési lehetőségről, majd – mint emlegetni szoktam – életem legnagyobb szervezettefejlesztési ajánlatként több tucat álláshelyet bízott ránk, hogy töltsük be és gyűjtsünk az iskola terepén tapasztalatokat a hálózatépítéshez.

Hogy milyen is egy jó iskolapszichológus, azt gyermekeim révén az Egyesült Államokban egy omnipotens iskolai tanácsadó személyében megtapasztaltam. Ez a személyes élmény megerősített abban a meggyőződésben, hogy nem indultunk el rossz úton ezzel a kísérlettel. Egy országos hálózat építéséhez zaklatott idők, veszélyeztetett állások, magukra hagyott iskolák átmeneti állapota a rendszerváltás után nem teremtett optimális feltételeket. Ha az iskolaügy központosítása egy olyan rendezés irányában hat, hogy az iskoláknak legyen szakosodott iskolapszichológusa, ezt én szakmánk és a nevelésünk szempontjából egyaránt előrelépésnek tekintem. Azt viszont szomorúnak tartanám, ha a magyar virtus szellemében a pszichológia különböző ágai egymásnak feszülnének, az új alkalmazási lehetőséget nyitó hálózat kiépítését a szakmai belviszályok lerontanák.

Mivel magyarázza, hogy jelenlegi tervek szerint a pszichológiai tanulmányokat szűkíteni akarják a tanárképzésben?

Nyilván a pszichológiának nemcsak az iskolapszichológus szakember képében van helye a nevelésügyben, hanem jól tudjuk, hogy az oktatás hatékonysága és az eredményes szocializáció szempontjából szinte perdöntő maguknak a pedagógusoknak, a tanítóknak és tanároknak a pszichológiai és pedagógiai felkészültsége, érzékenysége és tudatossága. Felsőoktatási reformok többszörösen érintették a pedagógusképzést. A bolognai rendszer bevezetésekor egymással vetélkedő elvek voltak, hogy a tanári felkészítés legdöntőbb eleme a diszciplináris tudás biztosítása, vagy a pedagógiai-pszichológia komponens. Senki sem vitatja, hogy mindkettőre szükség van, abban viszont eltérőek az álláspontok, hogy ezeknek mekkora legyen az egymáshoz viszonyított súlya, hogyan kapcsolódjanak egy-

máshoz, melyikre milyen módon van szükség az iskola gyakorlatában.

A bolognai rendszerű tanárképzés ki-munkálásában – előkészítésében, vitasoro-zatában, szabályozásának kidolgozásában, bevezetésének lebonyolításában – mintegy hét évet töltöttem el. Ez természetesen egy ki-terjedt csapatmunka volt, változó miniszteri-umi és társintézményi résztvevőkkel, és az ELTE tanárképzés és -továbbképzés felelős közreműködőivel, élen Nádasi Máriával, H. Nagy Annával és Kollár Katalinnal. Mi abból indultunk ki, hogy ma, a társadalmi külön-biségek és súlyos hátrányok időszakában a pe-dagógiai-pszichológiai kompetenciák első-rendűen fontosak. Mint ahogy a pedagógus motiváltsága is perdöntő, ezért a felsőfokú ta-nulmányok második, mesterciklusában maga a hallgató válassza a tanárképzés útját, önte-vékenyen felelős elkötelezettséggel. A Kádár-korszak tanárképzésében kiérlelt hagyomány viszont az (amihez a természettudományi tanárképzés oktatói konzekvensen ragasz-kodtak, arra hivatkozva, hogy az önkéntes választás rendszerében elfognak a tanárje-löltjeik, és hogy a diszciplináris ismeretek át-adására a két ciklusban együtt is viszonylag kevés idő jut), hogy 18 éves korban lépjenek a fiatalok a tanárképzés útjára és osztatlan kép-zés keretében jussanak el a tanári képesítésig. 2010 után a bolognai rendszerrel kapcsolatos problémák tömkelegéből az oktatási kor-mányszak kiemelte a tanárképzés területét, felülvizsgálta a korábbi jogszabályokat és visz-szaállította ez utóbbi modellt. Ennek jegyében csökkent radikálisan a pedagógiai-pszicho-lógiai stúdiumok aránya, bomlott szét az egységes tanárképzés szakterület és iskolatí-pus szerint, és helyeződött át a hangsúly a szakpáros képzés diszciplináris tartalmára. Attól tartok, hogy e visszaváltásban indoko-latlanul nagy szerepe volt a képzőintézmé-

nyeken belüli hatásköri-finanszírozási vetél-kedésnek, és ugyanakkor eltántorodtunk az eu-rópai uniós fejlődéstrendektől. Az azonban vívmány, hogy a tanítóképzéshez hasonlóan a tanárképzésben is minden korábbinál na-gyobb szerepe lett és maradt a gyakorlati fel-készítésnek, és a hullámzó viták kétségtele-nül ráirányították a figyelmet a tanárképzés fontosságára, amely – mint tudjuk és mond-juk – a köznevelési rendszer hatékonyságának talán legfontosabb tényezője.

Miért kezdte érdekelni a jog és pszichológia kapcsolata? Mi az, ami a két tudomány ta-lálkozási pontján leginkább izgatja intellek-tuálisan?

Bár az utóbbi években sokat foglalkoztam – egymástól nem is függetlenül – a pedagó-gusképzés országos és helyi ügyeivel, valamint az ELTE és szakterületünk szervezetének fejlesztésével, de mellettük követtem és kí-sértem azt a nagy szemléleti változást, amely a szociálpszichológiai kutatásokban a '90-es évektől kezdődően végbement.

Az információfeldolgozási paradigmán nyugvó kognitív irány eredményeire és mód-szertani tanulságaira is építve az affektív problematika, az érzelmek világa kapott egy-re növekvő hangsúlyt, ezen belül a nagycso-portokra jellemző és viszonyaikat színező ér-zelmek is. A társadalmi nézetrendszerek szisztematikus kutatását egy magyar és angol nyelven egyaránt megjelenő monográfiával le-zártam, majd ezt követően a társadalmi köz-éretet problematikája felé fordultam (ami em-lékeztet ugyan a szubjektív jólét sok oldalról vizsgált kérdésére, de mégis némileg más: mind szubjektuma, mind tárgya markánsan tár-sadalmi). A rendszerváltó Magyarország szakmai szempontból különösen hálás terepe a társadalmi közérzet kutatásának. Ugyanis ami állampolgárként feszítő és nyomasztó, az

a szociálpszichológus számára érdekes és stimuláló jelenség: a közérzet hagyományosan rossz és a rendszerváltó Magyarországon hullámzóan bár, de romlik. Ennek a dinamikája és megnyilatkozási formái, társadalmi feltételei és különbségei mind vizsgálatra érdemesek. Megjegyzem, hogy ezeket taglalták levelező, ill. rendes tagi akadémiai székfoglalóim is. A társadalom intézményrendszere, deklarált és működő normavilága nyilvánvalóan szerepet kap a közérzet alakulásában. Az utóbbi években a magyar jogrendszer részletekbe menő átépítése is ki kellett, hogy váltoson érzelmi reakciókat – annak függvényében, hogy ki hogyan fogja fel a demokrácia elveit és mibenlétét. Magam és fiatalabb kollégáim egy immár folytonosan működő műhelyt alakítottunk ki a jog szociálpszichológiájának kutatására, ami nemzetközi viszonylatban is figyelmet érdemel, mégpedig kettős értelemben: egyrészt mert a jog tradicionális pszichológiája egy kifejezetten alkalmazott terület, amely a jogi eljárásokba bevont pszichológus tudását gyűjti és használja fel, tehát ehhez képest a közélet szociálpszichológiája egy merőben új aspektus. Másrészt szinte velünk egy ritmusban indultak meg rangos kutatások az Egyesült Államokban, mindenekelőtt az egyenlőség-egyenlőtlenség viszonyaihoz kötődve alakult ki egy-két műhely, nem utolsósorban a Harvardon.

Ha ennek a témaválasztásnak és közösen végzett kutatássorozatnak a személyes jelentőségét firtatjuk, akkor fel kell idéznem, hogy a pszichológia és a társadalomtudományok viszonya a kezdetektől fogva foglalkoztatott. Ezzel kapcsolatosak voltak első olvasmányélményeim, erről szólt a *Magyar Pszichológiai Szemlé*ben megjelent összegző írásom is. Az idők folyamán kötetszámra tárgyaltam a pszichológia és egyes társadalomtudományok kapcsolatát, foglalkoztam – nemcsak a neve-

léstudománnyal, hanem – a történetírással, a politikatudománnyal, a közgazdaságtannal közös területekkel és az áthatásokkal.

Amikor tehát a jog és szociálpszichológia nexusát kezdtük vizsgálni, akkor egy rég hiányzó láncszemet pótoltam, mert ez teszi teljessé a pszichológia és társadalomtudományok közötti kapcsolatrendszer felderítését – amire egyébként a maguk által szerkesztett kötet címe nagyon találóan és személyhez szólóan utalt.

Mire készül a jövőben?

Az eddiginél kevesebb hivatali életre és több élvezetes elmemozgató munkára. Két nagyobb feladatot is látok magam előtt. Egyfelől az épp olyan volumenű kutatássorozat után, mint ami a sztereotípiá-monográfiámat anno megalapozta, össze kellene foglalni a társadalmi közérzetre, érték- és normavilágra vonatkozó vizsgálataimat, ebből is van vagy 17, többnyire kiterjedt, nagy országos reprezentatív mintákon. Ki lehet olvasni belőlük fejlődéstendenciákat, tükrözik a társadalmi-politikai változások indítékait és kihatásait. Apró mozaikok már megjelentek, de természetesen más lesz az összkép, ami ezek összességéből kirajzolódik. Bízom benne, hogy az ELTE Eötvös Kiadó a hosszú jó együttműködés okán – és nem csak gondos és gondoskodó vezetőjéhez, a fiamhoz fűződő kapcsolat alapján – ki fog adni egy ilyen kötetet. Van egyébként egy hízelgő publikációs lehetőségem az Oxford University Press politikai pszichológiai sorozatában, és valóban, ha szociálpszichológiai tanulságok túlnyúlnak a hazai kereteken és nemzetközi érdeklődésre számot tarthatnak, akkor ennek a monográfiának is megszülethet az angol mása.

Másfelől ebben az életkorban kedves köteletség valami summázatát adni a tudományos miliőnek és munkásságnak, mintegy el-

számolásként is. Ebben a műfajban – ha időm ezt engedi – a szociálpszichológia át-amerikanizált korszakáról adnék számot, a világháború utáni évtizedeitől fel egészen az ezredfordulóig. Nem vitatható ugyanis, hogy ebben az időszakban az amerikai szociálpszichológia irányvétele, az ottani társadalmi-kulturális feltételekben gyökerező problematikája, módszertana és megélt krízisei szabták meg e szakterület fejlődését. Egy időben szinte kitöltötték ennek a medrét, utóbb meghatározó befolyásuk alá vonták az Európában éledező szakterületet, amelyben hovatovább már partnerre találnak. Magának a szociálpszichológiának a helye a társadalomtudományok körében is annak a folyamán, hogy a szociológia és pszichológia milyen szerepet játszik az Egyesült Államok szellemi életében, és más közegben e szerep más volt és más is lesz. A szociálpszichológia és a demokrácia, ennek amerikai elvei és gyakorlata szintén összefüggnek egymással, felívelő vagy hanyatló fázisuk párhuzamosan jelentkezik. Egy ilyen történeti áttekintésnek nyilván érdemes lenne kitekinteni a szociálpszichológia hazai térhódítására, sőt módszeresen bemutatni annak folyamatát. Mátrai László, aki a Kádár-korszakban hosszú időn át volt az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának elnöke, aki igen okos, teljesen meghasonlott és elég maliciózus ember volt, évekig riogatta azzal a környezetét, hogy egyszer majd megírja a tudományos közélet szociálpszichológiáját, benne kortársainak és kollégáinak őszinte bemutatását. Én nem tervezek egy ilyen arcképcsarnokot, de művelődés- és intézménytörténeti szempontból sem tartom közbönsnek felvázolni a szociálpszichológia meghonosodásának évtizedeit.

Közbevetőleg, élete során főképpen kvantitatív kérdésekkel foglalkozott, de azért volt arra is

példa, hogy kvalitatív elemzéssel tevékenykedett. Mi a véleménye a két módszer helyéről a szociálpszichológiai kutatásokban?

Említettem már, hogy a szociálpszichológiai tudatvizsgálatokban számomra különösen vonzó volt, hogy az emberek nézeteiről tényeket ragadhatunk meg és gyűjthetünk. Egy ideológiával átítatott korszakban ennek az ígérete és valamilyen formában a megvalósítása csodálatos áttörésnek tűnt. A tények gyűjtésének és elemzésének a számszerűsítés elengedhetetlen és értékes módja akkor is, hogyha a szociálpszichológia történetében hullámokban újra és újra megjelenik a kétely, hogy mik is a tények és miről tanúskodnak az elvont számok. Az emberi gondolatok, érzések, megnyilatkozások árnyaltabb és mélyebb megértésében a kvalitatív módszereknek nyilván nagy szerepe lehet, és a kvantifikáció mámorából felocsúdva teljesen helyénvaló – több területen egyedül a helyénvaló – a kvalitatív információk feltárása és kiaknázása. Ha azonban a szociálpszichológiában ma divatos kvalitatív megközelítés hatalmasodna el rajtunk, akkor félok, hogy a megismerés eredményei szétfolyóak lesznek, nem kumulálódnak, esetiek és nem állnak össze strukturált egésszé. Saját szakmai érdekerületemen – ha ilyen nagyobb globális megoldásokról kell gondolkodnunk – nélkülözhetetlennek tartom az igényes kvantifikációt, amelyet viszont segít értelmezni és árnyaltabbá tesz a személyes narratívák előhívása és értő analízise. Lehetőségeim szerint ilyen értelemben törekedtem is e kettő súlyozására és egyidejű alkalmazására.

Hogyan látja a szociálpszichológia és más pszichológiai diszciplínák kapcsolatát, a pszichoanalízishez, az evolúciós pszichológiához, és a ma nagyon népszerű kognitív idegtudományokhoz fűződő viszonyát?

Ez nem is egy kérdés, hanem egy igen szövevényes kérdéskör. A pszichoanalízis természetesen a maga nézőpontjából behatóan foglalkozik az emberi kapcsolatokkal, ilyen értelemben társa és versenytársa a szociálpszichológiának. Történeti útjuk nem egyszer találkozott, de hosszabb távon szétvált egymástól. Ennek oka alighanem az, hogy más tudományfelfogás jegyében dolgoznak, a módszeres tapasztalatgyűjtés értelme más a két gondolkörben, a szociálpszichológia területén sokak szemében a kísérletezés és a lehető legmagasabb szintű kvantifikáció a tudományosság mérceje. És él egy olyan gyanú, hogy a pszichoanalízis egy kaptafára húzza a személyiség és a viselkedés értelmezését, amire például a pszichohistory közös érdekeltségi területe látványos példákat mutat. A fenntartások mellett tudnunk kell, hogy például az előítéletek és előítéletes személyiség kutatásában a pszichoanalízisnek meghatározó tudománytörténeti szerepe volt, és a pszichoanalitikus megközelítés ma már nincs dogmatikus előfeltevésekhez kötve, a korábbiaknál sokkal rugalmasabb és ötletesebb az emberi viszonyok személyiség-központú tanulmányozásában. Ezt – hogy ismét egy személyes vonatkozást hozzak szóba – New Yorkban praktizáló pszichoanalitikus lányomtól megtanulhattam. Ő megközelítmódjában ugyan eltávolodott a szociálpszichológiától, de érdeklődésének és publikációinak tárgyában szorososan érintkezik vele. A szociálpszichológia családi „vérvonala” egyébként övele és nélküle töretlenül folytatódik, hiszen férje – John Jost – legszűkebb szakterületem világszerte ismert kutatója, aki az Egyesült Államokban aktuálisan épp azzal foglalkozik, mint menyem – Ujhelyi Adrienn – Magyarországon: a szociális média politikai relevanciájával.

Ám visszatérve a tudományos trendek szociálpszichológiára gyakorolt hatásához, azt természetesnek tartom, hogy a képalkotó módszerek bevetésével különösen dinamikusan fejlődő kognitív idegtudomány előtérbe kerül a pszichológia összképén belül, alaposan nyomorgatja a hosszú időn át a szakmai közérdeklődés előtérében lévő szociálpszichológiát, de azt nem hinném, hogy kognitív idegtudományi szellemben és módszerekkel a szociálpszichológia teljes tematikus gazdagsága elérhető. Vannak, lesznek közös érdekerületek, de társadalmi képletek, folyamatok és rendszerek magyarázatában az idegtudományi megközelítés nem tudja kiváltani a szociálpszichológiát. Az evolúciós pszichológiának a maga elasztikus értelmezéseivel talán több is az ambíciója, hogy a társas kapcsolatokat és a közösségi-társadalmi viszonyokat leírja és magyarázza, az élőlényekre és a túlélésre vonatkozó felismerések alapján vezesse le az emberek társas-társadalmi viszonyainak alakulását. Úgy gondolom, hogy ez számos termékeny megfontolás kiindulópontja lehet, de nem több, mint egy sor szempont, amit be lehet építeni a társas- társadalmi viszonyok komplexitásának tanulmányozásába.

Az országban lényegében egyedülállóan szorgalmazta, hogy a pszichológusképzésben nagy teret kapjon a pszichológiai jelenségek kulturális különbségeinek oktatása, és létrehozta az Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Központot. Miért tartotta ezt fontosnak?

Úgy gondolom, hogy aki a szociálpszichológiával foglalkozik, *nota bene* felfigyel az amerikai szociálpszichológia eluralkodó szemléleti befolyására, annak rá kell eszmélnie, hogy a szocializáció során belénk ivódott kulturális különbségeknek mekkora a jelentősége a vizsgált tudati és viselkedési jelensé-

gekben. A tudományosság nemzetközi fejlődése is egyfajta kiegyenlítődés irányába hatott: nyilván a távol-keleti kutatók sem elégedtek meg az amerikai viszonyok között született teóriák és eljárások alkalmazásával, hanem sajátosságokra bukkantak és ezek nyomába próbálták eredni. Emlékszem, hogy az afrikai szociálpszichológia milyen kuriózum volt néhány évtizeddel ezelőtt, ma már nem annyira meglepő. Magától értetődővé vált a kultúrák közötti különbségek pszichológiai szempontokból, pszichológiai eszközökkel való vizsgálata. Az erre való személyes fogékonyságomat nyilván növelte, hogy nemzeti és társadalmi sztereotípiákkal foglalkoztam. Ezek kutatása rendre beleütközik abba az alapkérdésbe, hogy különböző csoportok percepciójában mennyi a társadalmi nagycsoport sajtószerepe, és mi az, ami erre a tárgyra rávetül, és milyenek vagyunk mi, akik ezt a projekciót végrehajtjuk és megéljük. Ebben a gondolati körforgásban a kulturális, illetve kulturális összehasonlító pszichológiának máris megvan a maga kijelölt helye. Természetesen nagyon örültem, hogy tanítványaim és munkatársaim közül többen kedvet éreztek ennek a területnek a tanulmányozására (Nguyen Luu Lan Anh esetében ez több is mint kedv, ez eleve elrendeltetés), és eredményeik – nem utolsósorban a migráció növekedése miatt, de a kultúrák esetenként nem konfliktusmentes együttélése miatt is – mind fontosabb szerepet kapnak a nevelés területén.

Hogyan látja mindent összevetve a szociálpszichológia jövőjét világszinten és Magyarországon?

Én – váltig mondom – nagyon szerencsésnek érzem magam, hogy a szociálpszichológiát tanulhattam, művelhettem egy olyan korszakban, amikor a társadalomtudományoknak ez az ága – Amerikában fogant tartalmakkal és

az ott kivívott pozíciójával – a szellemi életben és a közgondolkodás alakításában világszerte fontos szerepet játszott. Révünkön eljutott Magyarországra is, és itt is jelentőségre tett szert. Az egyén és társadalom viszonyára vonatkozva ennek az általam megismert és szerény mértékben gyarapított szociálpszichológiának korhoz kötött – a politikai demokrácia kultuszával egybecsengő – mondanivalója volt. Visszatekintve is úgy érzem, jókor voltam jó helyen.

Azt valamennyien csontjainkban érezhetjük, hogy a második világháború utáni korszak a diszkrétén végbement harmadik világháború után (tehát azt követően, hogy felbomlott és káoszba fordult a rajtunk is terpeszkedő szovjet birodalom) véget ér, és a globalizált világot átjáró nagy változások küszöbén állunk. Az előttünk álló új világban sem lehetnek veszendőbe a szociálpszichológia szempontjai, eszközei és eredményei. De a szellemi életben, a tudományok kölcsönhatásának rendjében, sőt magán a pszichológián belül is megváltozhat a jelentőségük. Amint erre a feltett kérdéseik is tulajdonképpen utaltak: bizonyos, hogy a korábbinál nagyobb szerephez jut a kultúrák elegyedése és ütközése, a nagy társadalmi csoportok vagyoni és hatalmi differenciálódása, valamint a kommunikáció és információáramlás korábban elképzelhetetlen társas-társadalmi pezsgése. Ez nyilván érinteni fogja a társadalomtudományi megismerés élő folyamatát, a szempontok kapcsolódását, a pszichológia által feltett és vizsgált társadalmi kérdéseket. Elmozdul a különböző tudományok vagy tudománycsoportok intellektuális és finansiális erőviszonya. Ma világszerte azt tapasztalhatjuk, hogy előretörnek a biológiai tudományok, és ennek nem is mellékes elemeként a pszichológia összképében mind fontosabb szerephez jut az idegtudományi megközelítés

és eszközrendszer. Úgy vélem, hogy a társadalmi változások és a tudományon belüli, az orientációk közötti erőviszonyok nem is teljesen függetlenek egymástól. Mondjuk, ahogy a kapitalizmus újabb korszakában kiemelkednek a társadalom hierarchikus viszonyai, ezek inkább találnak szellemi támaszt a mégoly korszerű biológiai tudományokban, mint a társadalomkritikai szociológiában és pszi-

chológiában. Mindebből következően én azt sejttem – és a kérdésük nyomán másról nem is lehet szó, mint pusztán sejtésekről – hogy a szociálpszichológia prosperálásának egy szakasza lezárulóban van, viszont időtállóak azok az emberre és társadalomra vonatkozó kérdések, amelyeket feltett, amelyekre a maga módján választ adott, és amelyekből újabb kérdések fakadnak a jövőben is.

FOTÓK

A pszichológiai tanszékek oktatói a '90-es években

A BTK dékánja, 1990–1992

A PPK dékánja, 2003–2007

Hunyady professzor és vendégei az MTA klubjában: balról John Jost, Arie Kruglanski, jobbról Susan Fiske, David Hamilton. *A szociálpszichológia klasszikusai* és *A szociálpszichológia második évszázada* könyvsorozatok szerzői, 2006.

Vendégségben a Történeti szociálpszichológiai szakkönyvtár alapítójánál New Havenben: William és Claire McGuire, fiaik, Hunyady György, Zsuzsa és John Jost. 2005.

MEZEY BARNA
FRANK TIBOR
MANHERZ KÁROLY
OLÁH ATTILA
FARAGÓ KLÁRA
N. KOLLÁR KATALIN
NGUYEN LUU LAN ANH

SZERZŐINK

M. NÁDASI MÁRIA
CZIGLER ISTVÁN
DEMETROVICS ZSOLT
HUNYADY GYÖRGY
FÜLÖP MÁRTA – SZABÓ ÉVA